

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

19. YÜZYIL İZMİR YAPILARINDA SAÇAK
DÜZENLEMESİ

Hazırlayan

Selahattin TÜLEK

Danışman

Doç. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ

İZMİR-2016

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2012800623

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Selahattin TÜLEK
Tez Başlığı : 19.yy. İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi

Savunma Tarihi : 30.06.2016
Danışmanı : Doç.Dr.Şenay ÖZGÜR YILDIZ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.Şenay ÖZGÜR YILDIZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Rıza SAVAŞ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.İnci KUYULU ERSOY	EGE ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Selahattin TÜLEK tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "19.yy. İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi" başlıklı Tezi () / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum “**19. Yüzyıl İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

19. Yüzyıl İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi

Selahattin TÜLEK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

19. Yüzyıl İzmir yapılarında dikkat çeken saçak düzenlemeleri daha önce bir araştırmaya konu olmamıştır. Bu konudaki eksikliği gidermek hususunda katkı sağlayacak mahiyette bir çalışma hazırlamak için öncelikle yapım yılı 19. yüzyıl olarak tarihlendirilen binaların üzerinde yapmış olduğumuz gözlemlerde farklı tipte saçakların uygulandığı görülmüştür. Bu saçakların korniş süslemeleriyle birlikte değerlendirildiğinde benzer veya farklı yönlerinin ortaya çıkması için kullanılan malzemeye göre yapılan tipolojisi üzerinde süsleme unsurlarının neler olduğu belirli örneklerle anlatılmıştır. Ahşap, taş veya tuğla gibi malzemeler ile yapılan saçak korniş düzenlemeleri bulundukları bölge sırasına göre dizildiğinde İzmir'in dört ilçesinde yoğun olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda araştırma bölgesi olarak daha çok Karşıyaka, Bornova, Konak ve Buca İlçeleri seçilmiş ve bu ilçelerin sınırları içerisinde yer alan 256 tane mimari yapının saçak düzenlemelerinde kullanılan malzeme, teknik ve süsleme unsurları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Öncelikle yapısal bir unsur olan saçak, malzeme ve teknik özellikleri yönünden tanımlanmıştır. 19. Yüzyıl yapılarının saçak düzenlemesinde kullanılan malzemenin genel özellikleri ve kullanılan teknik hakkında bilgi verilmiştir. Bu kullanılan malzeme ve tekniğe uygun süsleme özellikleri dönemin üslup özellikleriyle karşılaştırılmış benzer ve farklılık gösteren saçak düzenlemeleri sınıflandırılmıştır. Saçak düzenlemeleri ve süsleme özellikleri, Batılılaşma dönemi mimari değişimler, Osmanlı yapılarında cephe ve saçak düzenlemesinin üslup özellikleri İzmir yapılarıyla karşılaştırılmıştır. Genel farklılıklarının ne olduğu belirlenen 19. Yüzyıl

İzmir yapılarının saçak düzenlemeleri öncelikle kullanılan malzeme yönüyle sınıflandırılmıştır. Motif yönüyle zenginlik gösteren ahşap saçak düzenlemeleri genellikle yalı ve köşklerde kullanılmış olmasının nedenleri ve motif yönüyle değerlendirilip vektörel çizimleri ölçülendirilerek, restorasyon projelerine kaynak teşkil edecek şekilde hazırlanmıştır. Çok yaygın kullanımı olmayan fakat iki örnekte karşımıza çıkan metal malzemeye yapılmış saçak süslemelerinin hangi ihtiyaca yönelik yapıldığı ve yaygınlaşmamasının nedenleri anlatılmıştır. En yaygın şekilde kullanılan tuğla, taş ve alçı malzemeye yapılmış saçak düzenlemeleri Neoklasik üslubun genel özelliklerini motif ve kompozisyon yönüyle ne derece yansıttığı çizimlerle değerlendirilmiştir. Malzeme yönüyle sınıflandırılan saçak düzenlemelerinde uygulanmış süsleme özelliklerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışma dönem özelliklerinin ortaya konulmasında belirleyici unsurlardan biridir. Özellikle 19. Yüzyıl yapılarının saçak düzenlemelerinde, süsleme özelliklerine bakıldığında diğer uygulamalardan farklı yapıya özel karakteristik düzenlemeler olduğu görülmektedir. Sürekli değişik kombinasyonların uygulandığı saçak düzenlemelerine örneklerle bakıldığında dönemin genel mimari süsleme tarzı, Neoklasik üslubun süsleme özellikleri hakkında da ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Estetik açıdan binanın tamamlayıcısı olan bu unsurları gerek düzenlemeleri gerekse de süsleme yönleriyle incelemek, Batılılaşma dönemi mimarisinin genel özelliklerini daha iyi tespiti ve anlaşılması için önem arz etmektedir. Dönem öncesi ve sonrası saçak düzenlemelerinin ortaya konulmasının yapılacak bilimsel araştırmalara veri sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle 19.yüzyıl mimarisi içinde bu unsurların özellikleri ve önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saçak, Saçak Düzenlemesi, 19. Yüzyıl Mimarisi, 19. Yüzyıl İzmir Yapıları, Saçak Süslemesi, Korniş, Dantela.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

19th Century Building Eaves Arrangement in Izmir

Selahattin TLEK

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

The eaves of the 19th century buildings in Izmir have not become a subject to in an earlier study. In order to prepare a study on the nature of the issues that will contribute to address the lack of the observations we have made in this regard, application of different types of eaves primarily has been seen on the buildings dated in the 19th century. Especially in the 19th century Izmir characterized by intense sociological, economic and cultural impact, trade activities for the public of European entrepreneurs reflected the impact of religious and civil architecture, and they have led to the spread of the samples with that of urban integration. This architecture has been observed intensively in four districts of Izmir. In this context, Karşıyaka, Bornova, Konak and Buca districts were mainly selected as research area and 256 architecture eaves arrangements located within the boundaries of these districts were examined.

Firstly, the eaves of structural elements have been identified with regard to materials and technical specifications. Information of general characteristics of the materials and the techniques used in the eaves of 19th century buildings have been given. The use of materials and techniques appropriate to the decorative features has been compared with the stylistic features of the period and the similar and different eave arrangements have been classified. Eave arrangements and decorative features, Westernization period architectural changes, the style of facade and eaves arrangements of Ottoman buildings have been compared with Izmir structures. The eave arrangements of 19th century Izmir buildings that general differences have

been are mainly classified with regard to the material used for them. Wooden eaves arrangements that generally show wealth are used in waterside houses and mansions, and they have been prepared to be resources for the restoration projects after estimating their vectoral drawings. Dimensioned drawings have made with the characteristics and patterns which have emerged from the eaves of the requirements of the arrangements made of metal. Brick, stone and stucco eaves material made arrangements reflect the extent to which the general direction of the neoclassical style features motifs and compositions were evaluated with dimensioned drawings. Term studies to determine the applied decorative features on the eaves editing features classified by material aspect is one of the determining factors delineated. Especially in the 19th century in the eaves of the building arrangements, it is seen that there are specific characteristics of different building regulations from other applications when the decorative features are considered. When the sample is applied to the eaves of regulation in various combinations of continuous period of general architectural style ornaments and decorations, detailed information are given about the characteristics of Neoclassical style.

Aesthetically, these elements need to be examined for both the complementary arrangements and decorations of the building, and this is also important to identify westernization better as the general features of the architecture of the period and it to understand it. It is intended to provide data for scientific research for the period before and after the introduction of the eave regulation. In particular, the features and importance of these elements in 19. Century architecture have been tried to reveal.

Keywords: Eave, Eave Regulation (arrangement) of 19th century architecture, 19th century building in Izmir, decorating the eaves, cornices, lace.

19. YÜZYIL İZMİR YAPILARINDA SAÇAK DÜZENLEMESİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
RESİMLER LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPISAL BİR UNSUR OLARAK SAÇAK 6

1.1. Saçağın Ortaya Çıkışı ve Anadolu Mimarisindeki Gelişimi	7
1.2. Malzeme ve Teknik Özellikleri	11
1.3. Süsleme Özellikleri	16

İKİNCİ BÖLÜM

BATILILAŞMA DÖNEMİ OSMANLI MİMARİSİNİN ÖZELLİKLERİ VE BU ÖZELLİKLERİN YAPILARIN SAÇAK DÜZENLEMESİNE YANSIMASI 19

2.1. Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisindeki Değişimler	19
2.2. Cephe ve Saçak Düzenlemesinde Üslup Özellikleri	25
2.2.1. İzmir Yapılarında Cephe ve Saçak Düzenlemesi	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

19. YÜZYIL İZMİR YAPILARINDA SAÇAK DÜZENLEMESİ 46

3.1. Malzeme, Teknik ve Süsleme Özellikleri	46
3.1.1. Ahşap Süslemeli Saçaklar	46
3.1.1.1. De Andria Köşkü (Bornova)	47
3.1.1.2. Steinbachel Evi (Bornova)	50
3.1.1.3. Tren Garı (Karşıyaka)	51
3.1.1.4. Öğretmen Evi Lokali (Karşıyaka)	52
3.1.1.5. Löhner Köşkü (Karşıyaka)	54
3.1.1.6. 121 Sokak No:4 (Buca)	56
3.1.1.7. Uğur Mumcu Caddesi No:7 (Buca)	58
3.1.1.8. 106 Sokak No:11(Buca)	59
3.1.1.9. 170 Sokak No:8 (Buca)	61
3.1.1.10. 126 Sokak No:8 (Göztepe)	62
3.1.1.11. 126 Sokak No:15 (Göztepe)	64
3.1.1.12. 128 sokak no:18 (Göztepe)	66
3.1.1.13. Mithatpaşa Caddesi No:263 (Asansör)	67
3.1.1.14. Mustafa Kemal Sahil Bulvarı No:273 No:8 (Mektupçu)	68
3.1.1.15. Mithatpaşa Caddesi No:639 (Küçükyalı)	70
3.1.1.16. Atatürk Caddesi No:262 (Kordon)	71
3.1.2. Metal Süslemeli Saçaklar	74
3.1.2.1. Uğur Mumcu Caddesi No:27 (Buca)	74
3.1.2.2. Mithatpaşa Caddesi No:689 (Göztepe)	77
3.1.3. Tuğla, Taş, Alçı Süslemeli Saçaklar	78
3.1.3.1. Küçük Camii (Bornova)	79
3.1.3.2. Belhomme Evi (Bornova)	80
3.1.3.3. Murat Köşkü (Bornova)	81
3.1.3.4. Aliberti Köşkü (Bornova)	82
3.1.3.5. St. Mary Magdalene Kilisesi (Bornova)	83
3.1.3.6. Wilkinson Köşkü (Bornova)	85

3.1.3.7. R.Whittall Köşkü (Bornova)	86
3.1.3.8. Pandespanian Köşkü (Bornova)	87
3.1.3.9. Peterson Köşkü (Bornova)	88
3.1.3.10. Cemal Gürsel Caddesi No:184.(Karşıyaka)	89
3.1.3.11. Zübeyde Hanım Caddesi no:103 (Karşıyaka)	90
3.1.3.12. 1831 sokak No:1 (Karşıyaka)	92
3.1.3.13. Manoly Otel (Buca)	93
3.1.3.14. St. John Baptis Latin Kilisesi (Buca)	94
3.1.3.15. 81 Sokak No:20 (Buca)	96
3.1.3.16. 119 Sokak No:10 (Buca)	97
3.1.3.17. Uğur Mumcu Caddesi No:21(Buca)	98
3.1.3.18. Uğur Mumcu Caddesi No:45 (Buca)	99
3.1.3.19. 124 Sokak No:6 (Buca)	100
3.1.3.20. Uğur Mumcu Caddesi No:8 (Buca)	101
3.1.3.21. Russo Köşkü (Buca)	102
3.1.3.22. Uğur Mumcu Caddesi No:51 (Buca)	103
3.1.3.23. Uğur Mumcu Caddesi No:16 (Buca)	104
3.1.3.24. Un Fabrikası (Halkapınar)	105
3.1.3.25. Atatürk Lisesi (Mekteb-i İdadi - Alsancak)	106
3.1.3.26. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Pasaport)	108
3.1.3.27. Pratik Kız Sanat Okulu (Göztepe)	109
3.1.3.28. Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi (Küçükyalı)	110
3.1.3.29. Akarcalı Camii (Bayramyeri)	112
3.1.3.30. Baladur Hacı Mehmet Ağa Camii (Kadifekale)	113
3.1.3.31. Asmalı Mescid (İkiçeşmelik)	114
3.1.3.32. St. John Evangelist (Katedral) Kilisesi (Alsancak)	115
3.1.3.33. Cambaz Hanı (Kemeraltı)	116
3.1.3.34. Çakaloğlu Hanı (Kemeraltı)	117
3.1.3.35. Çakaloğlu Hanı Çeşme ve Sebili (Kemeraltı)	118
3.1.3.36. İzmir Hükümet Konağı (Konak)	119
3.1.3.37. 762 Sokak No:2 (İkiçeşmelik)	120
3.1.3.38. 742 Sokak No:5 (İkiçeşmelik)	121

3.1.3.39. 210 Sokak No:7 (Küçükyalı)	122
3.1.3.40. Gar Binası (Alsancak)	123
3.1.3.41. Atatürk Caddesi No:430 (Alsancak)	124
3.1.3.42. Uşakizade Köşkü (Göztepe)	125
3.1.3.43. Gar Binası (Basmane)	126
3.1.3.44. Etnografya Müzesi (Konak)	127
3.1.3.45. 1264 Sokak No:18 (Basmane)	128
3.1.3.46. Cumhuriyet Bulvarı No:198 (Alsancak)	129
3.1.3.47. Atatürk Caddesi No:372 (Alsancak)	130
3.1.3.48. Cumhuriyet Bulvarı No:272 (Alsancak)	131
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	132
KAYNAKÇA	153
SÖZLÜK	161

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
yy.	Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yüzyıllara Göre Saçak Düzenlemesinde Kullanılan Malzemeler	s.134
Tablo 2: Yüzyıllara Göre Ahşap Dantela Saçak	s.138
Tablo 3: Yüzyıllara Göre Ahşap Geniş Saçak Yapılar	s.140
Tablo 4: Yüzyıllara Göre Saçak Altıları Ahşap Izgara Yapılar	s.140
Tablo 5: Yüzyıllara Göre Alın Tahtası Şebekeli Oyma Olan Yapılar	s.141
Tablo 6: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemededen Dişli Friz	s.143
Tablo 7: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemededen Yastık Friz	s.144
Tablo 8: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemededen Bezemeli Friz	s.145
Tablo 9: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemededen Düz Profil Silme	s.145
Tablo 10: 19.Yüzyıl Kesme Taş Malzemededen Furuş	s.145
Tablo 11: Yüzyıllara Göre Saçak Düzenlemelerindeki Karosimanlar	s.146
Tablo 12: Yüzyıllara Göre Kırpi Saçak Düzenlemeleri	s.147
Tablo 13: Yüzyıllara Göre Tuğla Malzemededen Düz Profil Silme	s.147
Tablo 14: Yüzyıllara Göre Alçı Malzemededen Düz Profil Silme	s.151
Tablo 15: Yüzyıllara Göre Alçı Malzemededen Furuş	s.152

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çatı, saçak elamanları vektörel çizimi.	s.12
Şekil 2: Bornova, De Andria Köşkü çatı saçak motifi I çizimi.	s.48
Şekil 3: Bornova, De Andria Köşkü veranda saçak motifi çizimi.	s.49
Şekil 4: Karşıyaka Tren Garı saçak motifi vektörel çizimi.	s.51
Şekil 5: Karşıyaka Öğretmen Evi saçak ayrıntısı. vektörel çizimi.	s.53
Şekil 6: Löhner Köşkü saçak ayrıntısı. vektörel çizimi.	s.55
Şekil 7: Buca, 121 Sokak no:4 ahşap saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.57
Şekil 8: Buca, Uğur Mumcu Caddesi No:7 ahşap saçak ayrıntısı.	s.58
Şekil 9: Buca, 106 Sokak no:11 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.60
Şekil 10: Buca, 170 Sokak no:8 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.61
Şekil 11: Konak, 126 sokak no:8 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.63
Şekil 12: Konak, 126 sokak no:15 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.65
Şekil 13: Konak, Mithatpaşa caddesi no:263 saçak ayrıntısı çizimi.	s.68
Şekil 14: Konak, Mustafa Kemal Sahil Bulvarı no:273 saçak ayrıntısı.	s.69
Şekil 15: Konak, Mithatpaşa Caddesi no:639 saçak ayrıntısı çizimi	s.71
Şekil 16: Konak, Atatürk caddesi no:262 kule saçak ayrıntısı çizimi	s.72
Şekil 17: Konak, Atatürk caddesi no:262 teras saçak ayrıntısı çizimi.	s.73
Şekil 18: Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:27 sundurma saçak ayrıntısı.	s.75
Şekil 19: Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:27 üçgen alınlık saçak ayrıntısı.	s.76
Şekil 20: Konak, Mithatpaşa caddesi no:689 saçak ayrıntısı çizimi.	s.78
Şekil 21: Bornova, Küçük Camii saçak düzeni vektörel çizimi.	s.80
Şekil 22: Bornova, Belhomme Evi saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.81
Şekil 23: Bornova, Murat Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.82
Şekil 24: Bornova, Aliberti Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.83
Şekil 25: Bornova, St. Mary Magdalene kilisesi saçak ayrıntısı.	s.84
Şekil 26: Bornova, Wilkinson Köşkü saçak ayrıntı vektörel çizimi.	s.85
Şekil 27: Bornova, R.Whittall Köşkü alçı payanda saçak ayrıntısı.	s.86
Şekil 28: Bornova, Pandespanian Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.87
Şekil 29: Bornova, Peterson Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.88
Şekil 30: Karşıyaka, Cemal Gürsel Caddesi No:184. Saçak ayrıntısı.	s.90

Şekil 31: Karşıyaka, Zübeyde Hanım Caddesi no:103 saçak ayrıntısı.	s.91
Şekil 32: Karşıyaka, 1831 sokak no:1 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.92
Şekil 33: Buca, Manoly Otel saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.94
Şekil 34: Buca, St. John Baptis Latin Kilisesi saçak ayrıntısı.	s.95
Şekil 35: Buca, 81 sokak no:20 kesme taş dişli friz saçak ayrıntısı.	s.96
Şekil 36: Buca, 119 sokak no:10 tuğla dişli friz saçak ayrıntısı.	s.97
Şekil 37: Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:21 alçı dişli friz saçak ayrıntısı.	s.98
Şekil 38: Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:45 saçak ayrıntısı	s.99
Şekil 39: Buca, 124 sokak no:6 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.100
Şekil 40: Buca, Uğur Mumcu caddesi no:8 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.101
Şekil 41: Buca, Russo Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.102
Şekil 42: Buca, Uğur Mumcu caddesi no:51 saçak ayrıntısı.	s.103
Şekil 43: Buca, Uğur Mumcu caddesi no:16 saçak ayrıntısı.	s.104
Şekil 44: Konak, Un Fabrikası saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.106
Şekil 45: Konak, Atatürk Lisesi, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.107
Şekil 46: Konak, İl Turizm Binası, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.109
Şekil 47: Kız Sanat Okulu saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.110
Şekil 48: Konak, Mithatpaşa Lisesi, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.111
Şekil 49: Konak, Akarcalı Camii, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.112
Şekil 50: Konak, Baladur Camii, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.113
Şekil 51: Konak, Asmalı Mescid, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.114
Şekil 52: St. John Kilisesi, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.115
Şekil 53: Cambaz Hanı, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.116
Şekil 54: Çakaloğlu Hanı, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.117
Şekil 55: Çakaloğlu Hanı Çeşme ve Sebili saçak ayrıntısı.	s.118
Şekil 56: İzmir Hükümet Konağı saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.120
Şekil 57: Konak 762 sokak no:2 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.121
Şekil 58: Konak, 742 sokak no:5 , saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.122
Şekil 59: Konak, 210 sokak no:7, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.123
Şekil 60: Konak Alsancak Garı, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.124
Şekil 61: Konak, Atatürk Caddesi no:430 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.125
Şekil 62: Konak, Uşakizade Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.126

Şekil 63: Konak, Basmane Tren Garı saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.127
Şekil 64: Konak1264 sokak no:18, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.	s.128
Şekil 65: Konak, 1264 sokak no:198 saçak ayrıntısı.	s.129
Şekil 66: Konak, Atatürk caddesi no:372 saçak ayrıntısı.	s.130
Şekil 67: Konak, Cumhuriyet Bulvarı no:272 saçak ayrıntısı.	s.131

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Arkeoloji Müzesi. (İstanbul)	s.25
Resim 2: III. Ahmet Çeşmesi. (İstanbul)	s.27
Resim 3: Tophane Çeşmesi. (İstanbul)	s.28
Resim 4: Nuruosmaniye Camii. (İstanbul)	s.30
Resim 5: Ayazma Camii. (İstanbul)	s.31
Resim 6: Nusretiye Camii Sebili. (İstanbul)	s.32
Resim 7: Sultan II.Mahmud Türbesi. (İstanbul)	s.33
Resim 8: Pera Palas Oteli. (İstanbul)	s.36
Resim 9: Sarı Köşk. (İstanbul)	s.37
Resim 10: Hükümet Konağı.(İzmir)	s.43
Resim 11: Dönertaş Çeşmesi. (İzmir)	s.44
Resim 12: De Andria Köşkü. (Bornova)	s.48
Resim 13: De Andria Köşkü çatı saçak süslemesi. (Bornova)	s.48
Resim 14: De Andria Köşkü veranda saçak süslemesi. (Bornova)	s.49
Resim 15: Steinbuchel Evi. (Bornova)	s.50
Resim 16: Steinbuchel Evi. (Bornova Belediye arşivi.)	s.50
Resim 17: Tren Garı Belediye arşivi 1865.(Karşıyaka)	s.51
Resim 18: Öğretmen Evi Lokali. (Karşıyaka)	s.53
Resim 19: Öğretmen Evi Lokali saçak ayrıntısı. (Karşıyaka)	s.53
Resim 20: Löhner Köşkü. (Karşıyaka)	s.54
Resim 21: Löhner Köşkü saçak ayrıntısı. (Karşıyaka)	s.54
Resim 22: 121 Sokak no:4.(Buca)	s.56
Resim 23: 121 Sokak no:4 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.57
Resim 24: Uğur Mumcu Cad. no:7 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.58
Resim 25: 106 Sokak no:11. (Buca)	s.59
Resim 26: 106 Sokak no:11 ahşap saçak ayrıntısı(Buca)	s.60
Resim 27: 106 Sokak no:9. (Buca)	s.60
Resim 28: 106 Sokak no:9 ahşap saçak ayrıntısı. (Buca)	s.61
Resim 29: 170 Sokak no:8. (Buca)	s.62
Resim 30: 126 Sokak no:8. (Konak)	s.63
Resim 31: 126 Sokak no:8 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.63

Resim 32: 126 Sokak no:15. (Konak)	s.64
Resim 33: 126 Sokak no:15 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.65
Resim 34: 128 sokak no:18(Konak)	s.66
Resim 35: 128 sokak no:18 saçak ayrıntısı (Konak)	s.66
Resim 36: Mithatpaşa Caddesi no:263. (Konak)	s.67
Resim 37: Mithatpaşa Caddesi no:263 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.67
Resim 38: Mustafa Kemal Sahil Bulvarı no:273. (Konak)	s.69
Resim 39: Mustafa Kemal Sahil Bulvarı no:273 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.69
Resim 40: Mithatpaşa Caddesi no:639. (Konak)	s.70
Resim 41: Mithatpaşa Caddesi no:639 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.70
Resim 42: Atatürk Caddesi no:262. (Konak)	s.72
Resim 43: Atatürk Caddesi no:262 kule saçak ayrıntısı (Konak)	s.72
Resim 44: Atatürk Caddesi no:262 teras saçak ayrıntısı. (Konak)	s.73
Resim 45: Uğur Mumcu Caddesi no:27.(Buca)	s.75
Resim 46: Uğur Mumcu Caddesi no:27 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.75
Resim 47: Uğur Mumcu Caddesi no:27 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.76
Resim 48: Mithatpaşa Caddesi no:689. (Konak)	s.77
Resim 49: Mithatpaşa Caddesi no:689 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.77
Resim 50: Küçük Camii. (Bornova)	s.79
Resim 51: Belhomme Evi saçak ayrıntısı. (Bornova)	s.80
Resim 52: Murat Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)	s.81
Resim 53: Aliberti Köşkü. (Bornova)	s.82
Resim 54: Aliberti Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)	s.83
Resim 55: St. Mary Magdalene kilisesi. (Bornova)	s.84
Resim 56: St. Mary Magdalene kilisesi saçak ayrıntısı. (Bornova)	s.84
Resim 57: Wilkinson Köşkü. (Bornova)	s.85
Resim 58: Wilkinson Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)	s.85
Resim 59: R. Whittall Köşkü. (Bornova)	s.86
Resim 60: Pandespanian Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)	s.87
Resim 61: Peterson Köşkü saçak ayrıntısı.	s.88
Resim 62: Cemal Gürsel Caddesi No:184. (Karşıyaka)	s.89
Resim 63: Cemal Gürsel Caddesi No:184. Saçak ayrıntısı. (Karşıyaka)	s.89

Resim 64: Zübeyde Hanım Caddesi no:103. (Karşıyaka)	s.91
Resim 65: 1831 sokak no:1. (Karşıyaka)	s.92
Resim 66: Manoly Otel. (Buca)	s.93
Resim 67: Manoly Otel saçak ayrıntısı. (Buca)	s.94
Resim 68: St. John Baptis Latin Kilisesi. (Buca)	s.95
Resim 69: St. John Baptis Latin Kilisesi saçak ayrıntısı. (Buca)	s.95
Resim 70: 81 sokak no:20 kesme taş dişli friz saçak ayrıntısı. (Buca)	s.96
Resim 71: 119 sokak no:10 tuğla dişli friz saçak ayrıntısı. (Buca)	s.97
Resim 72: Uğur Mumcu Caddesi no:21 alçı dişli friz saçak ayrıntısı. (Buca)	s.98
Resim 73: Uğur Mumcu Caddesi no:45 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.99
Resim 74: 124 sokak no:6 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.100
Resim 75: Uğur Mumcu caddesi no:8 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.101
Resim 76: Russo Köşkü saçak ayrıntısı. (Buca)	s.102
Resim 77: Uğur Mumcu caddesi no:51 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.103
Resim 78: Uğur Mumcu caddesi no:16 saçak ayrıntısı. (Buca)	s.104
Resim 79: Un Fabrikası. (Konak)	s.105
Resim 80: Un Fabrikası saçak ayrıntısı. (Konak)	s.106
Resim 81: Atatürk Lisesi, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.107
Resim 82: İl Turizm Binası, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.108
Resim 83: Kız Sanat Okulu saçak ayrıntısı. (Konak)	s.109
Resim 84: Mithatpaşa Lisesi, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.111
Resim 85: Akarcalı Camii, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.112
Resim 86: Baladur Camii, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.113
Resim 87: Asmalı Mescid saçak ayrıntısı. (Konak)	s.114
Resim 88: St. John Kilisesi, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.115
Resim 89: Cambaz Hanı, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.116
Resim 90: Çakaloğlu Hanı, saçak ayrıntısı. (Konak)	s.117
Resim 91: Çakaloğlu Hanı Çeşmesi saçak ayrıntısı. (Konak)	s.118
Resim 92: Çakaloğlu Hanı Sebili saçak ayrıntısı. (Konak)	s.118
Resim 93: İzmir Hükümet Konağı saçak ayrıntısı. (Konak)	s.119
Resim 94: 762 sokak no:2 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.120
Resim 95: 742 sokak no:5 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.121

Resim 96: 210 sokak no:7 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.122
Resim 97: Alsancak Garı , saçak ayrıntısı. (Konak)	s.123
Resim 98: Atatürk caddesi no:430 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.124
Resim 99: Uşakizade Köşkü saçak ayrıntısı. (Konak)	s.125
Resim 100: Basmane Tren Garı saçak ayrıntısı. (Konak)	s.126
Resim 101: Etnografya Müzesi, ahşap saçak ayrıntısı. (Konak)	s.127
Resim 102: 1264 no:18 sokak saçak ayrıntısı. (Konak)	s.128
Resim 103: Cumhuriyet Bulvarı no:198. (Konak)	s.129
Resim 104: Atatürk Caddesi no:372 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.130
Resim 105: Cumhuriyet Bulvarı No: 272 saçak ayrıntısı. (Konak)	s.131

GİRİŞ

İzmir, Osmanlı toprakları içerisinde ticaretin en yoğun yapıldığı yerlerden biri olmuştur. Batı Anadolu'nun verimli toprakları, sert hava koşullarına karşı güvenli limanları (İzmir, Çeşme, Foça, vb.) 17. Yüzyıldan itibaren İzmir limanının bölge içindeki önemini arttırmıştır. Akdeniz ile Anadolu'yu birleştiren ayrıcalıklı konumu nedeniyle Avrupa sermayesi Batılı tüccarlar üzerinden girişini İzmir kentine yapmıştır.¹ 19. yüzyılda İzmir'de yaygınlaşan Batılılaşma eğilimleri ve bunun yanı sıra Avrupa ülkelerinin ticari hayat içerisindeki ayrıcalıklı konumları onları temsil eden toplulukların sosyal, kültürel ve mekansal yapılanmaları 19. Yüzyıl İzmir kent dokusunu etkilemiştir. Batı Anadolu'daki bölgesel ticari gelişmeler toplumsal dönüşümlere yol açmıştır.² Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunun toprakları üzerindeki gücü ve otoritesinin zayıflaması Avrupalı grupların ticareti ve sosyal yaşamı belirlemesine kolaylık sağlamıştır. 1835 tarihinde İzmir'e gelen Kontes P. Nostitz anılarında şehri asıl yönetenlerin konsoloslar olduğunu söylemiştir.³ Bunun oluşmasını sağlayan en büyük faktörler Osmanlı İmparatorluğunun Modernleşme ve Batılılaşma girişimleri dahilinde yabancılara serbest ticaret hakkının tanınması (1838), mülk edinme hakkının verilmesi (1867)⁴ ve yargı karşısında eşit olmaları gibi haklar İzmir kentinde Avrupalı tüccar nüfusunun artmasına, sosyal ve fiziksel yapısında da değişimlerin oluşmasını sağlamıştır. Başta Sakız olmak üzere Ege Adalarına yerleşmiş olan Avrupalı tüccarlar İzmir kentine yerleşmişler ve Batı etkisini toplumun her alanında hissettirmişlerdir. Avrupalı tacirler genellikle toprak spekülasyonu, madencilik, sanayi ve sanayiye yönelik hammadde üretimi için tarım alanlarında faaliyet göstermişlerdir.⁵ 1878'te İzmir çevresindeki tarım alanlarının %41'inin İngiliz tüccarların elinde olduğu belirtilmektedir.⁶ Batılı sermayenin hammadde akışını hızlandırmak için 1890' da İzmir – Aydın demiryolu

¹ Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Bilim Yayınları, İstanbul, 1977, s.29.

² Daniel Goffman, **İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.126.

³ Karl Von Scherzer, **İzmir 1873**, çev. İlhan Pınar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2001, s.151.

⁴ İnci Kuyulu, "Bornova Levanten Köşklerine Mimari Açından Bir Bakış", **Bornova Köşkleri Gezinler ve Anıları**, (Hasan Arıcan), Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2003, s.35.

⁵ Kurmuş, s.35.

⁶ Şerife Yorulmaz, **İzmir Basınında Levantenler (19.yüzyılın 2.yarısı)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İzmir, 1988, s.100.

tamamlanmıştır.⁷ Demiryolu kurma fikri J. Whittall'ın 1857 tarihinde kenti ziyarete gelen W. Senior'a aktardığı görüşe göre halen işletilmeyen bölgeleri üretime açacağından son derece karlı bir yatırım olacağı düşüncesindedir.⁸ İzmir-Aydın demiryolu hattının tesis alanı Punta (Alsancak) seçilmiştir. Buranın denize ve kent merkezine yakın olması, sanayileşmiş olması tercih nedeni olmuştur.⁹ İzmir ve çevresini etkileyen İzmir-Kasaba (Turgutlu) demiryolu hattı 1866'da Kasaba'ya ulaşmıştır.¹⁰ 19. yüzyılın ikinci yarısında İzmir'de imar çalışmaları hızlanmış ve yabancı tüccarların kontrolünde yapılmıştır. Bu imar faaliyetlerinin başında Göztepe ve Karşıyaka Tramvay hattı ve İzmir su şebekesinin döşeme ve dağıtımı (Fransız), 1890'da bitirilen İzmir-Aydın demiryolu (İngiliz), 1898'de bitirilen İzmir-Kasaba demiryolu (Fransız), ve en önemli projelerden biri olan rıhtım dolgu ve inşası Fransız-İngiliz ortaklığında 1875'te bitirilmiştir.¹¹ 1912'ye dek, 32 yıl boyunca, liman işletmesi şirketin olmuştur. Böylece Osmanlının en önemli dış limanlarından biri olan İzmir limanının kontrolü Osmanlıların elinden alınmış, Batılılara geçmiştir.¹² Batılılaşma anlayışı fiziksel çevrede açtığı dönüşümler kent bütününde arazi kullanımı ve mekansal tasarımlarda batıyı özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya merkezli ülkeleri model alma sonucu ortaya çıkan yeni toplumsal beğeniler Osmanlı mimarisinde kendini göstermeye başlamıştır. Devletin genelinde okul, hastane, meydan, rıhtım, demiryolu gibi uygulamalarla Batılı kent görünümü oluşturulmuştur. Modernleşme kapsamında ortaya çıkan yeni yapıların ihtiyaçlarına yönelik alt yapı ve planlama çalışmalarını yapması için Avrupalı mimar ve ustalar getirtilmiştir. Bu mimarların yaptığı örnekler konut mimarisinde çok çeşitlilik gösterse de Serim Denel'e göre üç temel grupta toplanmaktadır. 1) Varlıklı ailelerin inşa ettirdiği iki yada üç katlı, dış cephe düzenlemelerinde batılı anlayışın yansıtıldığı fakat kullanım düzeni ve cumba gibi elemanlarla yerel karakter taşıyan konutlar, 2) Orta sınıf gayrimüslimlerin yaşadığı cephe ve saçak düzenlemeleri batılı etki taşıyan sıra evler, 3) İstanbul Galata ve Pera çevrelerinde gözlemlenen çok katlı

⁷ Kurmuş, s. 70.

⁸ Rauf Beyru, *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 61.

⁹ Çınar Atay, *Osmanlı'dan Cumhuriyete İzmir Planları*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir, 1998, s. 84.

¹⁰ Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir, Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*, Şenocak Kültür Yayınları, İzmir, 2003, s. 59.

¹¹ Atay, s. 86.

¹² Atay, s. 99.

konutlardır.¹³ Batılılaşma dönemi İzmir mesken tiplerini tespit ederken İnci Kuyulu üç farklı tipte oluştuğunu söylemektedir. 1) Osmanlı ev geleneğini yansıtan örnekler. Bu örneklerden kentte az sayıda bulunmaktadır. 2) Azınlıkların geliştirdiği Sakız tipi konutlardır. Plan ve cephe düzenlemeleri benzer özellikler gösteren tek veya iki katlı bu ev tipi kentte oldukça yaygındır. 3) Geniş bahçeler içerisindeki Levanten köşkleridir. Her biri farklı tarzda yapılmış tekil binalardır.¹⁴ 19. yüzyılda yeni yapı türlerinin de ortaya çıkmasıyla kentin mimari dokusu zenginleşmiştir. Belli başlı örnekler arasında Sarıkışla diye tanınan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Kışlası, Alsancak ve Basmane garları, İzmir İdâdisi, Gurebâ-i Müslimîn Hatanesidir. Bu yeni yapı türlerinin cephe ve saçak düzenlemeleri de farklı ve benzer uygulamaların yaygınlaşmasına sebebiyet vermiştir. Saçaklarında kullanılan malzemeye göre süsleme özelliklerinin değiştiği gözlemlenen yapıların saçak korniş uygulamalarında farklı kombinasyonlar kullanılması sonucu birbirinden değişik tasarımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu saçak düzenlemelerinde kullanılan süsleme ve teknik özellikler çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

Tezimizin birinci bölümünde yapısal bir unsur olarak saçak ele alınarak, bu unsurun malzeme ve teknik özellikleri açıklanmaya çalışıldı. Saçak yapının koruyucu unsuru olduğu kadar genellikle estetik açıdan süslemenin başlıca uygulandığı alan olmuştur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Batılılaşma dönemi Osmanlı mimarisinin özellikleri ve bu özelliklerin yapıların saçak düzenlemesine yansımaları verilmeye çalışılmıştır. Batılılaşma sürecinde Osmanlı mimarisindeki değişimleri etkileyen siyasi ve ekonomik faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Modernleşme sürecinde yapıların cephe ve saçak düzenlemelerinde farklılığı oluşturan üslup özellikleri İstanbul ve İzmir örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise 19. Yüzyıl İzmir yapılarında saçak düzenlemesi, malzeme ve teknik özellikleri açısından değerlendirilerek ahşap, metal, taş, tuğla ve alçı olmak üzere başlıca beş grup altında incelenmiştir. İzmir yapılarında saçak tipolojisi, benzer özellikler gösteren, birbiriyle ilişkili olduğu saptanan saçakların malzeme ve

¹³ Serim Denel, *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*, O.D.T.Ü. Yayınları. Ankara, 1982, s.56.

¹⁴ İnci Kuyulu, "İzmir (mimari)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, Cilt 23, s.529

desen özelliklerine göre sınıflandırılmasından oluşmaktadır. Buradaki amaç 19. yy. İzmir yapılarındaki saçak düzenlemelerini anlaşılır hale getirmektir. Bu amaç için öncelikle malzeme itibariyle saçak düzenlemelerini sınıflandırdığımızda ahşap, metal, taş, tuğla ve alçı olarak malzemenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan malzeme özelliklerine göre tipolojik düzenlemesi yapılmış, motif özellikleri farklı olanların vektörel çizimleri verilmiştir.

Çalışmamızın değerlendirme ve sonuç kısmında 19. Yüzyıl İzmir saçak düzenlemelerinde gözlemlediğimiz süsleme unsurlarını farklı veya benzer özelliklerinin tespiti için yapılan sınıflandırma tablolarıyla birlikte ortaya çıkan sayısal bilgiler ışığında saçak düzenlemelerinde hangi malzeme daha çok kullanılmıştır? Hangi süsleme motifi daha çok tekrar edilerek yaygınlaştırılmıştır? Yapı tiplerine hangi malzeme ve üslup özellikleri tercih edilmiştir? sorularına cevap verilmeye çalışıldı.

Araştırmamıza, İzmir'deki tescilli yapıları gösteren haritalardan yola çıkarak başladık. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve ilgili Belediyelerin arşiv ve tanıtım katalogları taranarak 19. Yüzyıla ait yapıları tespit etmeye çalıştık. Bu konuda İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu "**İzmir Kent Tarihi**" isimli yayınında Prof. Dr. Eti Akyüz Levi'nin "Kentteki Tarihi Yapılar"¹⁵ isimli araştırmasında antik dönemden Osmanlı Türk dönemi eserlerine kadar vermiş olduğu ticaret yapıları, fabrika yapıları, konut yapıları, dini yapılar ve simgesel yapıların yapım tarihlerinin ve nerelerde olduğunun tespitine yönelik başvurulmuştur. "**Avrupalı mı Levanten mi?**" isimli Kitaptaki Prof. Dr. İnci Kuyulu Ersoy'un "Bornova'da Levanten Konutları", "Karşıyaka Levanten Konutlarından Örnekler", ve İzmir'deki "Dinsel Yapılar Mimarisi 1: Cami ve Mescidler" isimli araştırmalarında 19. Yüzyıl olarak tarihlendirilen yapılar hakkında cephe düzenlemesi, malzeme ve teknik konularda verdiği bilgilerden istifade edilmiştir. Hasan Arıcan'ın "**Bornova Köşkleri Gezinler ve Anılar**" isimli araştırması ve, Evelyn Lyle Kalças'ın "**Gateways to the Past Houses and Gardens of Old Bornova**" isimli kitabında geçen Bornova'da bulunan 19. Yüzyıl Levanten köşklarinin sahipleri ve yapım tarihleri hakkında verdiği bilgiler ışığında konutların tespiti yapılmıştır. Prof. Dr. Çınar Atay'ın "**Osmanlıdan Cumhuriyet'e İzmir Planları**" ve "**Tarih İçinde**

¹⁵ Eti Akyüz Levi, "Kentteki Tarihi Yapılar", **İzmir Kent Tarihi**, İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, İzmir 2009, ss. 112-215

İzmir” araştırmalarında İzmir’e ilişkin kent planı ve harita çalışmalarından verdiği detaylar doğrultusunda eski ve yeni mülkiyet dokusunun anlaşılması açısından önemli kaynaklardan biridir. Prof. Dr. Feyyaz Erpi’nin **“Buca’da Konut Mimarisi (1838-1934)”** ve **“İzmir’de Levanten Mimarisi”** isimli araştırmalarında özellikle Buca bölgesindeki konut mimarisi hakkındaki verdiği bilgiler doğrultusunda 19. Yüzyıl Buca yapılarının belirlenmesine kaynak olmuştur. Prof. Dr. Bozkurt Ersoy’un **“İzmir Hanları”** alışması İzmir’deki 19. Yüzyıl ticari yapıların tarihlendirilmesi cephe, malzeme ve teknik konularda verdiği bilgiler, bu alandaki en önemli kaynaklardandır. Doç. Dr. Hümeıra Birol Akkurt’un **“19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde, Bornova ve Buca Levanten Köşkleri Mekansal Kimliğinin İrdelenmesi”** isimli araştırmasında hakkında bilgi verdiği 19. Yüzyıl yapılarının tespiti açısından başvurduğumuz önemli kaynaklardır. Konuyla ilgili makale ve bulgular incelendiğinde saçak düzenlemesiyle ilgili çalışmaların az olduğu görölmüştür. Araştırmamız esnasında en çok istifade ettiğimiz kaynak Muhittin Binan’ın **“Türk Saçak ve Kornişleri”** adlı eseri olmuştur. Türklerin Orta Asya ve Anadolu’daki kullandıkları mimaride saçak ve korniş uygulamalarını anlatan eseri 12. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar tarihi gelişimini anlatmıştır. Fakat araştırmada 19. Yüzyıl yapılarındaki batılılaşmanın etkisinde olan saçak düzenlemelerine yeterince değinmemiş olmasından dolayı tezimize tam bir kaynak eser olamamıştır. Dönemi anlatan mimari kaynaklardan istifade ettiğimiz bilgilerle 19. Yüzyıl İzmir yapılarında saçak düzenlemelerinin motif ve teknik özelliklerinin tespit edebilmek için 256 adet yapı yerinde görölerek ayrıntılı fotoğraf çekimleriyle kayıt altına alınmıştır. Malzeme, teknik ve süsleme özellikleri ana başlığı altında ahşap süslemeli saçaklar, metal süslemeli saçaklar, Tuğla, taş, alçı süslemeli saçaklardan benzer veya farklı örneklerle 19. Yüzyıl İzmir yapılarında saçak düzenlemeleri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu saçaklara ait fotoğraf çekimleri üzerinden oran, orantı, kıyaslama ve hata payı yöntemleriyle ölçölendirme ve vektörel bir programla da 68 adet saçak düzenlemesinin çizimleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPISAL BİR UNSUR OLARAK SAÇAK

Saçak: bir yapının herhangi bir bölümünü güneş ve yağmurdan koruması için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtüdür. Saçak çatının, yapının dışına taşan kısmına verilen mimari bir terimdir. Genelde binanın duvarlarını yağmurdan korumak amacıyla kullanılır.¹⁶

Saçakların ana fonksiyonu yağmur suyunu duvardan uzak tutmak ve çatının duvar ile birleştiği noktalarda su birikmesine engel olmaktır. Saçaklar aynı zamanda bina çevresindeki yürüme alanlarının da yağmurdan korunma işlevini görürler. Ek olarak binanın temelini erozyona maruz kalmasının azaltmak ve de duvarlara sıçrayarak gelen yağmurun minimize etmek işlevlerini de sahiptir. Saçakların ikincil kullanım amaçları güneş ışığını kontrol etmektir. Saçakların binadan çıkma mesafesi arzulanan güneş ışığı kazanımı hedefine göre ayarlanmak suretiyle fayda sağlanır. Bazı durumlarda saçaklar çatı katlarının havalanması için açıklıklar içermek fonksiyonuna da sahiptir.¹⁷

Saçaklar, mimari yapıları tamamlayan, aynı zamanda çevresel etkilerden izole eden önemli bir yapı ögesidir. Estetik ve yapı fiziği, yani form ve fonksiyon yapının hiçbir kısmında bu kadar iç içe değildir. Dolayısı ile hem kullanıcılara yeterli iklimsel konfor koşullarını sağlayacak malzeme ve detaylarla donanması, hem de uygulandığı bina yapısına göre tamamlayıcı, kimi zaman ise ön plana çıkan bir mimari unsur olması nedeniyle saçak tasarımı mimar için hassas bir çalışma gerektirmektedir. Çatı saçak kısımlarında yer alan dere, oluk ve alın bölümleri işlevlerinin yanı sıra bina dış çizgilerine katkı sağlamaktadır.¹⁸

¹⁶ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1993, s. 391.

¹⁷ Zafer Akdemir ve Ezgi Korkmaz, “Çatı ve Cephe Sistemlerinde Görsel Etki”, **5. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Tınaztepe yerleşkesi Buca – İzmir, 15 -16 Nisan 2010, s.143

¹⁸ Mahmut Köse, “Çatı Tasarımında Malzeme Seçim ve Malzeme Kullanım Kriterleri”, **2. Ulusal Çatı ve Cephe Kaplamalarında Çağdaş Malzeme ve Teknolojiler Sempozyumu**, CNR İstanbul, 20 - 25 Mart 2005, s.7.

1.1. Saçağın Ortaya Çıkışı ve Anadolu Mimarisindeki Gelişimi

Saçağın ortaya çıkışı ve tarih sürecindeki gelişimi, ilk yapıların oluşması ve bir çatı tarafından yapıyı dış etkilere korumasıyla ilişkilidir. M.Ö. 6000 yıllık geçmişi olan medeniyetlerin yapılarında kullandıkları çatı ve saçak düzenlemeleri belirli coğrafi şartlara göre şekillenmiştir. Tarihsel süreçte özellikle Çin saçak düzenlemeleri Avrupa'ya kadar uzanan saçak formlarını etkilemiştir. Geleneksel Çin çatı üstü yalnız toprak ile örtülü iken Han Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 206-220) sırlı ve renkli tuğla, kiremit örtüsü gelenek haline gelmiştir. Çin saçaklarındaki kalkık şekil konstrüksiyonun alt ve üst kısımlarında aynı devam eden form Türk saçak yapılarında Çin çatı ve saçağından tamamen ayrı olarak saçak, çatı meyil istikametinin devamını teşkil etmiştir. Çin yapılarının karakteristiğini teşkil eden uçları kalkık saçaklara Türk yapılarından pek nadir olarak ve ancak Barok devri binalarının bazılarında bunun hafif tesirlerine rastlanmaktadır.¹⁹ Bununla beraber altı kalkık saçak şekli ikametgaha tahsis edilen yapılarda bazı sebil, şadırvan gibi umumi hizmet yapılarında zengin tezyin edilmiş veya sade bırakılmış şekilde kullanılmıştır.²⁰ Orta Asya'da 8. Yüzyıldan itibaren yerleşik hayatta hakimiyetini sürdüren medeniyetlerin mimarileri genel olarak kerpiçten yapılmıştır. Teras şeklindeki yapı dövülmüş toprak ile örtülmüştür. Bu yapılarda karakteristik bir saçak kornişi aramak doğru olmamakla beraber malzemenin gerektirdiği konstrüksiyonun şekli ile Selçuklu'dan Osmanlı'ya gelenek izleri bugün Anadolu evlerinde devam etmektedir. M.Ö. 5500 yıllarına kadar uzanan Mezopotamya medeniyetlerinin genellikle mimaride tuğla malzeme kullanmışlardır. Tuğla saçak kornişleri testere dişi dizisi yada kirpi saçaklar²¹ teknik yapısı bakımından Bizans inşa sistemi olmasına rağmen ilk menşei Mezopotamya yapılarıdır.²² Anadolu'nun hemen her tarafında rastlanan bu saçak kornişini Selçuklular Bizans ülkesinin alınmasından sonra bu inşa şeklini kullanmaya başlamışlardır. Selçuklu yapılarının çatı malzemesi üç yüz seneden fazla ömrü olmayan ahşap malzemeden tercih edildiği için günümüze orijinal halleri ulaşmamıştır. Genellikle çatı ve saçak konstrüksiyonu için kullanılan

¹⁹ Muhittin Binan, *Türk Saçak ve Kornişleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınlanmış Doçentlik Çalışması, Pulhan Matbaası, İstanbul 1952, s.4.

²⁰ Binan, s.15.

²¹ Hasol, s.264.

²² Binan, s.131.

ahşap malzeme meşe veya çam olmuştur. Ahşap doğrudan doğruya tabiattan çıkarıldığı gibi kullanılmış ve yontularak çaplandırılmaya gerek görülmemiştir. Bu durum altı açık bırakılmış saçaklarda, Anadolu'nun hemen her şehrinde görülmektedir. Altı kapalı saçaklarda ise, saçığın süs ve şekline verilen önemden daha çok sağlamlığı aranmıştır. Ahşap saçaklar bazı yapılarda tavan kirişlerinin dışarı taşırılması ile saçak genişliğini arttırmaya yardım etmek ve taşan mertekleri bu kirişler üzerine oturan ve kısmen dışarı taşan taban üzerine inşa olunmuştur. Ankara yapılarında bu usul tatbik edilmiştir.²³ Ahşap malzemeden sonra en çok tercih edilen taş malzeme, özellikle taş işçiliğinin saçak altlarına uygulanması süsleme korniş üzerindeki armudi profil şekli olarak Anadolu Selçuklu yapılarında kapı, pencere kenarlarında nişlerde ve saçaklar ile kat kornişlerinde sıklıkla ve değişik varyantlar halinde çok kullanılmıştır.²⁴ Osmanlı yapılarında da devam eden saçak altlarında kullanılan taş işçilik tezyinat örnekleri çeşitlilik göstermektedir. 19. Yüzyıla kadar cami, medrese, türbe gibi yapılarda sergilenen örnekler yerini sivil mimari örneklerine terk ederek saçak düzenlemesinde zengin örneklerle günümüze kadar gelmiştir.

Türklerin Anadolu'daki yerleşik hayata geçişiyle 11. Yüzyıl Selçuklu mimari eserlerine baktığımızda saçak ve korniş düzenlemeleriyle dikkat çeken yapılardan ilki Sivas'taki Ulu camidir.²⁵ Bu caminin çatısı kapak tahtaları üzerine kalın bir toprak tabakası örtülerek yapılmıştır. Caminin saçak korniş profili basit bir iç bükey ile alt ve üst kenarlarındaki iki dişten oluşmaktadır.²⁶ 13. Yüzyıl en eski Selçuklu yapısı Akşehir'deki taş medresedir. Gerek giriş portalı üzerinde ve gerek diğer duvarları üzerindeki saçak kısmında hiç bir korniş izi görülmez. Aynı şekilde Konya'daki Alâeddin camii saçak kornişinin olduğunu belli edecek hiçbir emare bulunmamaktadır.²⁷ Fakat aynı yüzyılda yapılmış Erzurum'daki Ali Gazi Türbesi saçak kornişleri eski tarihli yapılarda rastlamadığımız bir özelliğe sahip ilk örneklerden biridir. Saçak kornişlerinde merlon denilen dişli korkuluklar bulunmaktadır. Bu süslemenin menşei Mezopotamya mimarisidir. Daha sonra bütün İslam mimarisinde görülmekte olan

²³ Binan, s.139.

²⁴ Binan, s.17.

²⁵ Mustafa Güler ve İlknur Aktuğ Kolay, "12. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri", *İtü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, Eylül 2006 İstanbul, s.87.

²⁶ Binan, s.19.

²⁷ Binan, s.23.

bu süsleme unsuruna Beyşehir'deki Eşref oğlu camiinin giriş cephesi üzerindeki saçak kornişlerinde de bulunmaktadır.²⁸ Kayseri Huand Hatun türbesi günümüze kadar gelmiş zengin saçak kornişleri ve çeşitli plastik şekillerin kullanıldığı 13. Yüzyıl yapılarındandır.²⁹ Çatı örtüsü konik tabii taştır. Bu kaplamanın bina saçak kornişinin başlangıcı olan basit geometrik bezeme sırasından sonra saçak kornişini oluşturan bir iç ve dış bükey profil ile oluşmuş armudi kısım gelmektedir. Bu kısım bezeme bandı ile birlikte tek blok kalker taşından yapılmıştır. Saçak kornişini Selçuklu saçak bezemelerinde karakteristik bir şekilde kullanılan mukarnaslar teşkil etmektedir. Bundan sonra Kuran'dan alınmış ayetler yazı frizi ile son bulmaktadır. Bu şekilde düzenlenmiş saçak korniş süslemelerini Divrik'deki Sitte Melik türbesinde de görülmektedir.³⁰ İlk Osmanlı Devri yapıları Bursa, İznik ve Edirne'de yoğunluktadır. Bunlardan biri olan İznik de bulunan Süleyman Paşa Medresesi saçakları 45 derece meyil ile bina yüzünden taşan bir taş korniş kaide üzerinde 7 cm taşan bir tuğla tabakasından meydana gelmiştir.³¹ 14. Yüzyıl yapılarından bir diğeri İznik Yeşil Cami harim kısmının saçak kornişleridir.³² Bir iç bükey profili tamamlayan düz şeritten meydana gelmiş alın parçası ile bu iç bükey profilin bağlandığı çift şerit sırası ve dış bükey profiller görülmektedir.³³ Bu iki örnekte bahsedilen düzenleme 14. Yüzyılda sıklıkla kullanılmıştır. 15. Yüzyıl Osmanlı yapılarında saçak kornişlerinin düzenlenmesinde ilk örneği teşkil eden Fatih Camisinin kornişleri iç bükey profilin alt ve üst kısımlarına dış bükey bir profilin gelmesinden oluşmaktadır. Saçağın düz alın şeridi kurşun damlalık levhası ile örtülmektedir. 16. Yüzyıl Osmanlı yapılarına baktığımızda İstanbul'da ki Mihrimah Caminin değişik kubbelerinde ve beden duvarlarında çeşitli korniş şekilleri kullanılmıştır. Beden duvarları yani caminin büyük kubbesi ile esas kitlesini meydana getiren dış duvarlar üzerindeki saçak kornişleri Sultan Selim Camisinin avlu saçaklarıyla aynıdır. Genellikle kurşun damlalığının örttüğü alın geniş düz bir şerit halindedir, alından iç bükey profile geçiş bir iç köşe dış yardımı ile olmuştur. Dış bükey profile atlayış bir dış köşe dış yardımı ile olmuştur. Bu camide, köşe kubbeleri üzerinde kullanılmış olan kornişler Firuz Ağa camisinin son cemaat yeri korniş-

²⁸ Binan, s.25.

²⁹ Mehmet Çayırdağ, "Huand Hatun Külliyesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, Cilt:18, s.262.

³⁰ Binan, s.31.

³¹ Binan, s.60.

³² Doğan Yavaş, "Yeşil Cami Külliyesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, Cilt:43, s. 495.

³³ Binan, s.68.

leriyle aynıdır. Genellikle Osmanlı devri yapılarında çeşitli mimari elamanlarında, daima değişik korniş şekilleri kullanılmıştır.³⁴ Aynı yüzyılda Mimar Sinan'ın yapmış olduğu Süleymaniye Camii saçak kornişleri profil zenginliği ile dikkati çekmektedir. Beden duvarlarını taçlandıran kornişler bir adet iç bükey ve üç adet dış bükey profilden oluşmaktadır. Bu kornişler kible cephesi duvarlarının plasterleri ile birleşerek köşelere estetik başlıklar meydana gelmiştir.³⁵ 17. Yüzyıl Osmanlı mimarisinde Yeni Klasik devir diye tabir edilen dönemdeki yapıların saçak kornişlerine Sultan Ahmet Camisi örneğinde baktığımızda ekseriyetle diğer büyük abide yapılarda olduğu gibi çeşitli korniş şekilleri kullanılmıştır. Süleymaniye camiinin revaklı avlusunun saçaklarında kullanılan baklavalı kornişlerin değişik bir kullanım şekli görülmektedir. Korniş profilleri, karakteri bakımından üç ayrı grupta ifade edilmektedir. Birinci grup damlalıktan itibaren tamamen aynı düzlemde ve üçgen kesitli bir derz ile ayrılmış bulunmaktadır. İkinci grup birinci gruptan eğimli bir dış ile geçilmektedir. Bu grup eğimli bir dış ile birbirine bağlı iki geniş şeritten meydana gelmiştir. Üçüncü grup ise üçgen kesitli bir derzden sonra gelen kısımdır. Bu kısım düz bir alın şeridini bir iç ve dış bükey profilden oluşmaktadır.³⁶ 18. yüzyıl Osmanlı yapılarında saçak korniş düzenlemesine baktığımızda İstanbul'daki Nuruosmaniye ve Laleli Camii örneklerinde olduğu gibi Barok usullerin ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Laleli camii beden duvarı saçak kornişleri Mısır boynu şeklinin üst üste tatbiki ile meydana gelmiştir. Revaklı avlunun dış duvarları üzerinde devam eden kornişde plastik etkinin fazla olduğu görülmektedir. Saçak konsollarla takviye edilmiş iç bükey alt ve üst kısımlarda iç köşe dişleri bulunan bir profil bulunmaktadır. Batılılaşma dönemi Osmanlı mimarisinde Nuruosmaniye camii örneğinde olduğu gibi Türk yapı sanatının bu güne kadarki gelişimine zıt bir ifade ile karşımıza çıkmaktadır.³⁷ Türk Barok devri saçaklarında ahşap yapıların tesiri daha bariz bir şekilde görülmektedir. Ahşap saçak formunun taş saçaklara uygulamasından başka tavanlara tatbik olunan ahşap aplikeler yaygınlıktadır. Ahşap yapıların geniş bir içbükey profil ile kalkık olarak inşa olunan ve bağdadi üzerine sıva vurularak üzerleri süsleme olunan saçaklara eski İzmir evlerinde görüldüğü gibi Anadolu'da da Kula, Birgi evleri ile Malatya evleri örnek-

³⁴ Binan, s.105.

³⁵ Binan, s.106.

³⁶ Binan, s.113.

³⁷ Semavi Eyice, "Nuruosmaniye Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, Cilt:33, s. 265.

lerden bazılarıdır. Anadolu coğrafyası üzerinden 11. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar örneklerle vermeye çalıştığımız saçak korniş düzenlemelerine baktığımızda Selçuklu türbelerindeki saçak korniş süslemeleri birkaç örnek hariç daima değişik örnekler vermiştir. Selçuklu Türbelerinde göze çarpan süsleme şekilleri Osmanlı mimarisinde ibadete mahsus yapılarda da kullanılmasıyla zengin saçak korniş süslemeleri ortaya çıkmıştır.³⁸

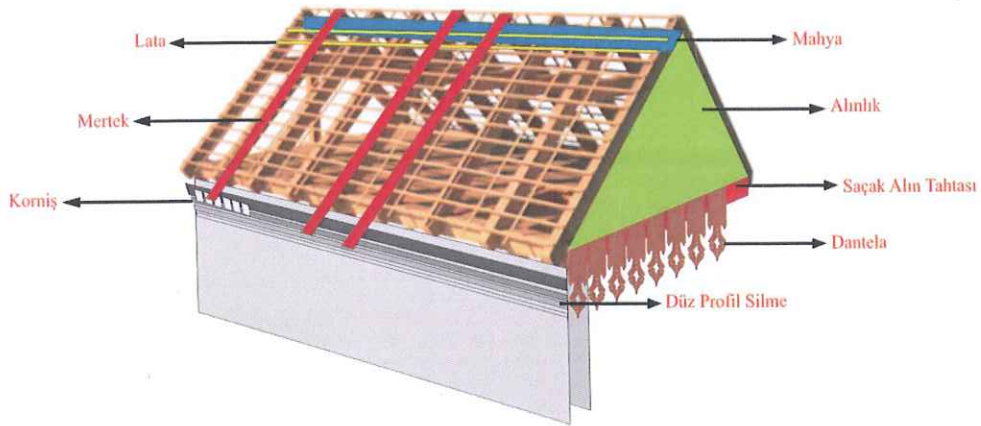
1.2. Malzeme ve Teknik Özellikleri

Yapının koruyucu bir unsuru olan çatılarda saçak genişliği 60–120 cm arasında değişmektedir. Saçak düzenlemelerinde malzeme olarak taş, tuğla, alçı ve ahşap kullanılmıştır. Bu malzemeler tek başına kullanıldığı gibi karışık malzemelerle de kullanılmıştır. Konutlarda ahşap kirişler, uçları taşıyıcı duvarlar üstündeki taban kirişine oturacak şekilde yerleştirilmiştir. Çatının oluşması için mahya üzerine mertek denilen taşıyıcı elemanlar üzerine yatay ve dikey latalar kiremitlerin sıralanmasını sağlamaktadır. Araları her bir konuttaki mekân genişliğine ve çatı yüküne bağlı olarak değişmektedir. Çatı yapım tekniği olan iki yöne eğimli kırma çatının üçgen düz kısmına “alınlık” denilmektedir.(Şekil 1.) Saçak düzenlemesinde bu bölümde bütünsel devamlılık vardır. Aynı zamanda “saçak alın tahtası” denilen boyuna profiller üzerine yapılan saçak süslemeleri bu tahtayı koruma görevi yapar. Bu tür alın tahtası üzerinde bulunan sarkıt şeklindeki süslemeleri “dantela” denilen ahşap saçak bitimlerinde kullanılan, farklı formlarda oluşturulmuş dekoratif elemanları tahta üzerine applike edilmiştir.³⁹Malzeme olarak ahşabın kullanıldığı bu teknikte özellikle 19. Yüzyıl yalı ve köşklerinin saçak düzenlemeleri yapılmıştır. Ahşap saçak süsü yapımında genelde sarı çam (çıralı çam), meşe, sapelli (maun), ireko, dişbudak gibi sert hava şartlarına dayanıklı ağaçlar ve saçak süsü pervazı yapımında da genellikle 25-30 cm genişlikte 1,5 cm kalınlıkta ahşap kullanılmıştır. Alın silmesi de genellikle 25-30 cm genişlik ve 2,5 cm kalınlıkta olmuştur.⁴⁰ Daha öncede bahsedildiği üzere yapı

³⁸ Binan, s.239.

³⁹ Hümeýra Birol Akkurt, **19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde, Bornova ve Buca Levanten Köşkleri Mekansal Kimliğinin İrdelenmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2004, s.18.

⁴⁰ Binan, s. 184.

Şekil 1. Çatı, saçak elamanları vektörel çizimi.

nın köşelerinde düşey bitim çıtaları, saçak bitimlerinde alın tahtaları kat hizalarında ve saçak altlarında silmeler uygulanmıştır. Çıkma altlarında eliböğünde,⁴¹ payanda gibi destek elemanları ile saçak altlarında hem destek elemanı hem de estetik niteliği olan saçak altı fûruşları dediğimiz elemanlardan oluşmaktadır. Bazı yerlerde saçak altında ve konsol altında destek olarak demir fûruşlar görülmektedir.

Saçak düzenlemelerinde kullanılan ahşap malzemenin fiziksel özelliklerinin incelenmesi ve tanımlanması bazı şartlara göre değişmektedir. Mekanik dayanım ahşabın yoğunluğuyla orantılı olarak artmaktadır. Ağaç kesildiğinde suyunu hemen yitirmemektedir. Zamanla suyu kaybettikçe hacmi azalmakta, buna karşılık kurumuş ağaç yeniden su gördüğünde de şişmektedir. Bu olaylar ahşabın biçim değiştirmesine sebebiyet vermektedir.⁴² Ahşabın biçim değiştirmesi ağacın türüne göre farklılık göstermektedir. Ahşap saçak malzeme kullanılacaksa doğal yada yapay yollarla kurutulmuş ağaçlar tercih edilmektedir. Yapıda ahşap taşıyıcı ya da tamamlayıcı olarak kullanılmaktadır. İlk Yunan tapınakları ahşap yapım tekniğiyle yapılmasına karşın Dor düzenindeki tapınaklarda ahşap yapım geleneği taşla sürdürülmüştür.⁴³ Avrupa'da ortaçağ boyunca kâgir dolgulu yapılar yaygın olmasına karşın Klasik Batı mimarisinin her döneminde ahşap ve taş malzeme birlikte kullanılmıştır.⁴⁴ Ortaasya ve İran toprak malzemenin yaygın olduğu mimari üsluplar yaratmışlardır. Çin ve Japon

⁴¹ Hasol, s.155.

⁴² Niyazi Duman ve Sadettin Ökten, *Ahşap Yapı Dersleri. I*, Yem Yayınları, İstanbul 1988, s. 12.

⁴³ Hasol, s.23.

⁴⁴ Doğan Kuban, *Kaybolan Kent Hayalleri Ahşap Saraylar*, Yem Yayınları, İstanbul 2001, s. 11.

mimari geleneklerinde ahşap malzeme yine temel mimari biçimlerin saptayıcısı olmuştur. Bütün bu coğrafi bölgelerde hem dini mimari, hem de konut mimarisi ahşabın sağladığı olanaklarla biçimlenmiştir.⁴⁵ Anadolu-Türk kültüründe dini ve anıtsal yapılar kâgir, genelde taş malzeme ile inşa edilmiştir. Fakat özellikle Batı illerinde ve Balkanlar'da ahşaba dayalı konut mimarisi gelişmiştir. Özellikle Osmanlı sultan sarayları ahşap malzemeden yapılmıştır. Fatih'in külliyesi, Topkapı Sarayı'nda yaptırdığı iki köşk ahşap malzemedendir. Mimar Sinan yapılarında ana malzeme taş, tuğla ve ahşaptan yararlanmıştır. Günümüze ulaşabilen yapıları tümüyle kâgir duvarlı, ahşap çatılı strüktürlerdir. Tümü ahşap yada ahşap çatılı yapıların yangın ve onarım nedenleriyle özgün halleri korunamamıştır.⁴⁶ Ahşap strüktüre dayalı mimari geleneği 20. Yüzyıla kadar devam etmiştir.⁴⁷ 19. Yüzyıl'da demir ahşabın yerini almasıyla yeni teknikler uygulanmaya başlanmıştır. Çelik ve betonarmenin ortaya çıkışıyla da ahşap malzeme kullanımı büyük oranda azalmıştır. Anadolu coğrafyasında Akdeniz, Kuzeybatı, Batı ve Orta Toroslarda ormanlık arazilerden dolayı bölgesel kullanımı yaygındır.⁴⁸ Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Anadolu'daki yapıların çoğu ahşap ve kerpiçten yapılmıştır. Türkler anıtsal yapılarını ölümsüz kılmak için taş malzeme kullanmasına karşın konut gibi geçici sayılan yapılarda ahşap malzeme tercih etmişlerdir. Yine de cami mimarisinde ahşap girişlemeli tavanlar, ahşap ayak dizileri, ahşap çatılar (Bezmialem Valide Sultan Camisi 1845) hatta ahşap kubbeler (Kocamustafapaşa Küçük Efendi 1825; Kağıthane Sadabat Camisi 1862) görülmektedir. Geleneksel Türk mimarlığında ahşap yapılarında, geniş saçaklı ahşap kırma çatılarla örtülmüştür. Osmanlı dönemi İstanbul'da inşaatta kullanılacak kerestelerin kullanım yerlerine göre ne boyda, ne ende ve ne kalınlıkta kesilerek satılacağı bir düzene bağlanmıştır. Bunların kullanılacağı yerler de tespit edilmiştir. Direklerde, kemer gergilerinde, temel kazıklarında ve çerçevelerde çıralı çam, kapılar ve kanat-

⁴⁵ Kuban, s. 11.

⁴⁶ Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme." **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Cilt:1, İstanbul 1988, ss. 531-538.

⁴⁷ Kuban, s. 12.

⁴⁸ Doğan Kuban, "Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler", **Mimarlık Dergisi**, Cilt:36, Sayı:10, İstanbul, 1966, s.15

larda ceviz, şimşir ve meşe kullanılmaktaydı. Gergilerin Fatih devrinde demir kullanılması zorunlu tutulmuştur.⁴⁹

Tuğla malzeme ve tekniklere bakıldığında Anadolu Selçuklu mimarisinde sıklıkla kullanılan, “kirpi saçak” düzenlemesi Bizans mimarisinde de kullanılmıştır. Ana malzemesini tuğla oluşturmaktadır. Osmanlı yapılarında da kullanılan bu malzeme ve teknik, tek sıra kirpi saçığın 15. Yüzyıl ikinci çeyreği ile 15. Yüzyıl ortaları arasındaki tarihlendirilen yapılarda yoğun bir şekilde kullanılmıştır.⁵⁰ Tuğlaların 45 derecelik açıyla yerleştirilmesiyle yapılmış tuğla dizisinden oluşan bu saçak düzenleme tekniğini İzmir yapılarında da görmek mümkündür. 16. Yüzyıl ortalarına kadar almaşık duvarlar daima tuğla kirpi saçaklar ile kullanılmıştır. Mimar Sinan’ın yapılarında kullanılan teknik ve malzemeye bakıldığında yapıların döşemelerinde en çok “şeşhane tuğlası” olarak anılan, altıgen biçimindeki pişmiş toprak plaklar kullanılmıştır.⁵¹ Zamanla tuğla malzeme önce kornişlerde sonrada saçaklarda yerini taşa bırakmıştır.⁵² 19. Yüzyıl sivil, kamu ve dini mimari örneklerinde çok da az kullanıldığı gözlemlenmektedir.⁵³ Tuğla malzeme mimaride yapısal ve süsleme amaçlı kullanılan taşa nazaran daha seri halde ve standart ölçülerde daha ekonomik olarak elde edilebilmektedir. Özel nitelikleriyle taş mimariye renk çeşitlemesi sağlamıştır.⁵⁴

Batı Anadolu’da yaygın olan taş malzemeyle yapılmış yapılar, Ege adalarını, Yunanistan’ı da içine alan Doğu Akdeniz taş mimari geleneğini ifade etmektedir. Bölgenin Rum halkı taş malzeme kullanımını yapılarında tercih etmişlerdir. Taş sövelerle çevrilmiş pencere ve kapılar, İyonik pilastr başlıkları, madalyonlar, kornişler bu malzemeyle uygulanmıştır.⁵⁵ Yapı malzemesi olarak taş 15. Yüzyılda yer yer kesme taş eşliğinde moloz ve kaba yonu olarak 16. Yüzyıl ortalarına kadar almaşık du-

⁴⁹ Doğan Hasol, “Mimari ve Malzeme”, *Mimarlık Dergisi*, Cilt:36, Sayı:10, İstanbul, 1966, s.13

⁵⁰ Afife Batur, “Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine”, *Anadolu Sanatı Araştırmaları II*, İstanbul 1970, s. 208.

⁵¹ Ahunbay, s. 533.

⁵² Batur, s. 202.

⁵³ Binan, s.148.

⁵⁴ Ömür Bakırer, “Anadolu Mimarisinde Taş ve Tuğla İşçiliği”, *Başlangıcından Günümüze Türk Sanatı*, Ankara 1993, s. 256.

⁵⁵ Doğan Kuban ve Daniel Goffman, *İzmir ve Ege’den Mimari İzlenimler*, Çimentaş Yayınları, İzmir, 1994, s.84.

var üzerine yapılan saçak düzenlemelerinde tuğla malzeme kullanılırken zamanla bu malzemenin yerini korniş ve saçaklarda taş malzeme almıştır.⁵⁶

Alçı malzeme çok eski tarihlerden bu yana genellikle iç süslemede kullanılmıştır. İslam mimarisinin başlıca süsleme elemanlarından biri olan alçı malzeme Anadolu Türk Sanatı'nda en erken örneklerini Selçuklu döneminde vermiştir. Selçuklu döneminde saraylar dışında fazla ilgi görmemiştir. Özellikle Kubadabad sarayından günümüze kadar ulaşan alçı duvar kaplamaları ve dolap nişleri kalıplama tekniğiyle yapılmıştır. Zengin figürlü bezemeleri bugün Konya Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese ve İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzelerinde sergilenmektedir.⁵⁷ Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemlerinde 14. ve 15. Yüzyıllarda alçı süslemeler dini mimaride önem kazanmıştır. Klasik Osmanlı Mimarisinde seyrek olarak görülen alçı malzeme genel olarak Batılılaşma Dönemi diye adlandırılan 18. Yüzyıldan itibaren dini ve sivil yapılarda yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Her türlü desenin kolaylıkla işlenebildiği yumuşak bir malzeme olan alçı, Batılılaşma Dönemi'nde özellikle camilerin iç dekorasyonunda başlıca süsleme unsuru olarak dikkat çekmektedir. Dayanaksız bir malzeme olması nedeniyle yapıların duvar yüzeyleri, mihrap, pencereler, sütun başlıkları, kemerlerin üst kısımları, kemer araları, pendentif, kasnak gibi kubbe geçişlerinde kullanılmış olduğu görülmektedir.⁵⁸

Karışık malzemeyle oluşturulan saçak düzenlemelerinde özellikle kamu yapılarında çatıyı gizleyen ve cephe boyunca uzanan parapet duvarı taş ve tuğla gibi malzemelerle oluşturulan süslemelere güzel zemin oluşturmuştur. Klasik mimaride saçaklığın en üst bölümünü oluşturan kornişler, tuğla veya taş malzemeden yapılmıştır. Daha sonra üzerlerinin sıvanması veya sadece alçı malzeme kullanılarak da aynı etkinin verilmesi teknik olarak sağlanmıştır. Bir saçak düzenleme tekniği olan bu düz profiller yapının en üst kenarını sınırlamak veya katların birbirinden ayrılmasını sağlayan boydan boya giden çıkıntılardır. Bu profillere saçak kenarında olanlarına saçak silmesi de denir. Saçak altlarının sudan etkilenmemesi için duvar üstüne yapılmıştır.

⁵⁶ Batur, s. 202.

⁵⁷ Lale Bulut, "İzmir Camilerinde Alçı Süsleme", *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:8, İzmir 1996, s.2.

⁵⁸ Bulut, s. 2.

1.2. Süsleme Özellikleri

Anadolu coğrafyasında antik dönemlere kadar uzanan saçak düzenlemelerinde kullanılan süsleme unsurları, malzemeye göre değişim göstermektedir. Özellikle taş malzemenin Yunan ve Roma mimarisinde “friz” adı verilen “arşitrav” ve “korniş” arasındaki kabartmalı veya düz bezemelere ya da “antefiks” adı verilen çatı kiremitlerinin bitim noktasını örten süs elemanlarına daha çok rastlanmaktadır.⁵⁹ Bizans dönemine gelindiğinde tuğla malzemenin saçak düzenlemelerinde kullanıldığı görülmektedir. Bu malzemeyle yapılan geometrik sıralamaya sahip kirpi saçak düzenlemesini Selçuklu mimarisinin saçak düzenlemesinde de görmekteyiz. Taş ve tuğla malzemenin ayrı ayrı veya birlikte Osmanlı mimarisi saçak düzenlemelerinde kademeli küçülen çıkıntılı silmeler, süsleme unsuru olarak da düzenlenmiştir. Osmanlı saçak düzenlemelerinde görülen iki düz silme arasında, üstte iç bükey altta dış bükey yerleştirilmesiyle oluşmuş bir kesite sahip silme türüne “armudi silme” denilmiştir.⁶⁰ İzmir yapılarında Neoklasik tarzda silme uygulamaları yoğunlukta olduğu için armudi silme örneği yaygın değildir. Silmeler saçak düzenlemelerinde taş ve tuğla malzeme kullanılarak düz, yumurta, yastık ve dişli friz denilen tekniklerle İzmir yapılarında saçak süslemeleri benzer yada farklılık gösteren düzenlemelerle kullanılmıştır. Saçak düzenlemelerinde kornişlerin duvar yüzeyinden çıkıntı yapan ve balkon, cumba gibi bölümlerini alttan destekleyen ahşap, taş veya metal yapı öğelerine “konsol”, “eliböğünde” veya “payanda” gibi isimler verilmiştir. Bu yapı öğesi özellikle saçak silmesini destekleyen süsleme unsuru olarak da kullanılmıştır. Saçakların ve çıkmaların altına yalnızca süsleme amacıyla konulan küçük destek ya da oymalı süslere de “füruş” denilmiştir.⁶¹ Ahşap malzemenin saçak düzenlemelerinde özellikle köşk ve yalıların çok yapıldığı 19.Yüzyılda “dantela” adı verilen saçak süsleme elemanları sıklıkla görülmektedir. Dantela düzenlemelerinde oval, üçgen, kare, dikdörtgen, yıldız gibi geometrik ve lotus-palmet, meyve ve yaprak stilizasyonları olan bitkisel motifler kullanılmıştır. Sarkıt şeklinde tasarlanan dantela örnekleri negatif ve pozitif etkisiyle

⁵⁹ Hasol, s.39.

⁶⁰ Hasol, s.408.

⁶¹ Hasol, s.171.

çok tercih edilen bir süsleme ögesi olmuştur. Çok sık olmamakla beraber metal malzemeye yapılan dantela örnekler de mevcuttur. (Resim 46 - 49) Türk mimarisinin klasik saçak düzenlemesi olan geniş ahşap saçakların alt kısımları da dantela süslemesinin yanı sıra geometrik motiflerle de süslenmiştir. Dantela süslemesi olmayan geniş saçak düzenlemelerinde ızgara denilen çitalarla yapılmış düzenlemeler tercih edilmiştir. (Resim 101) Maliyet açısından pahalı olan ahşap süsleme öğeleri zamanla yerini tuğla veya alçı malzemeye bırakmıştır. Alçı malzemenin genellikle yapının içinde kullanıldığı bilinse de 19. Yüzyılda alçı malzemenin saçak süslemelerinde kullanılmasının hem maliyet yönünden ucuz hem de kalıp yardımıyla süsleme yapılması gibi özellikler diğer tekniklere göre daha kolay olmasından dolayı tercih edilmiştir.⁶² 20. Yüzyıl Ulusal Mimari Akımında da saçak altı süslemelerinde alçı malzemeye rumi motifleri ve hayvan motifleri dikkati çekmektedir.

İzmir bölgesinde yabancılara toprak mülkiyeti hakkının tanındığı 1867 yılından sonra İngiliz, Fransız ve Hollandalı ailelerin yerleşim sayıları artmıştır. Bu ailelerin konutlarını Buca, Bornova ve Seydiköy’de yaptıkları görülmektedir.⁶³ Hızlı bir biçimde batı mimari özellikleri taşıyan yapılar ve dış cephe, saçak düzenlemesi gibi süsleme unsurları taşıyan kısımların yerli halk tarafından da benimsenmesiyle özellikle saçak düzenlemelerinde kullanılan süsleme elamanları yaygınlık kazanmıştır. Batıdan gelen yenilikler, Neoklasik mimari tarz kentte yaşayan Müslümanlardan önce azınlıkları etkilemiştir. Ancak bir süre sonra, bu evlerin mimari kullanımında kayıp alan söz konusu olmadığından, iklime uygun tasarımları ve süslemeli cephe düzenlemeleri yöredeki Türklerin de ilgisini çekmiş ve bu tarz evlerin yapımı artmıştır. Ahşap veya alçı malzemeye yapılan saçak süslemelerinde C ve S kıvrımlı lotus stilizasyonları yaygınlık kazanmıştır. Lotus motifi Levanten yapılarında Neoklasik üslubun vazgeçilmez motiflerinden biri olmuştur. Bu motifin stilizasyon denemeleri bir çok saçak süslemesinde görülmektedir. “Palmet-Lotus” çoğunlukla birlikte kullanılmaktadır. Bu iki motiften, Lotus, nilüfer çiçeğinin sadeleştirilmiş şeklidir. Palmet ise, kaynağı Asurlular kadar dayanan bir motiftir. Çok zengin çeşitleri olan bu motifler İslam eserlerinde sade ve zarif görünümleriyle

⁶² Aziz Doğanay, “Tezyinat”, TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2001, Cilt 41, s.80.

⁶³ İnci Kuyulu, *Avrupalı mı Levanten mi?*, “Bornova’da Levanten Konutları” Bağlam Yayınları, İstanbul 2006, s.172.

dikkati çekmektedirler.⁶⁴ Saçak altlarındaki karosimanlar üzerinde sivilize çiçekler ve meander motifi kullanılmıştır. Bu karolar saçak düzenlemesinde tek başına bir süsleme elamanı olmayıp silmelerle beraber uygulanmıştır. Özellikle meander motifi Yunan ve Roma sanatının geometrik sivilidir. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı mimari sanatında süsleme motifi olarak tercih edilmiştir. İstenildiğinde sonsuza kadar uzatılabileceği için friz ve bordür olmaya elverişlidir.⁶⁵ Neoklasik üslup içerisindeki palmet-lotus stilizasyonları dışında yapılarda rumi, geleneksel halı kilim motiflerinin kullanılmış olduğunu görmekteyiz.

⁶⁴ Gönül Cantay, "Türk Süsleme Sanatında Meyve", **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 3, Sayı:5, İzmir Güz 2008, s.40.

⁶⁵ Mükerrerem Usman Anabolu, "Batı Anadolu Helenistik ve Roma Devri Mimarlığında Meander Motifi", **Arkeoloji Dergisi**, Cilt:1, Sayı:36, Ankara 1991, s.3.

İKİNCİ BÖLÜM

BATILILAŞMA DÖNEMİ OSMANLI MİMARİSİNİN ÖZELLİKLERİ VE BU ÖZELLİKLERİN YAPILARIN SAÇAK DÜZENLEMESİNE YANSIMASI

2.1. Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisindeki Değişimler

19. Yüzyıl Osmanlı mimarisinin genel özelliklerini belirleyen Batılılaşma Dönemi, bu dönemdeki sosyal ve kültürel açılımların yanı sıra mimari değişimleri de başlatmıştır. Avrupa ülkelerinden gelen yatırımcıların yaşam tarzlarını oturdukları konutlara yansıtmasıyla yapılarda plan, cephe düzenlemesi, saçak düzenlemesi gibi süsleme unsurları da değişmeye başlamıştır. Yerli halk tarafından da benimsenen bu mimari değişimler kısa zamanda yaygınlık kazanmıştır.⁶⁶

Avrupa ülkelerinin 17. yüzyılda üretim ve pazar hacminin genişlemesiyle yeni pazar arayışları başlamıştır. Başta Fransa olmak üzere Osmanlı devletiyle diplomatik yaklaşımları ticaret faaliyetlerine dönüşmüştür. Her alanda olduğu gibi bu süreç mimarlık alanında da Batıya açılmayı çeşitli düzeylerde etkileyip yönlendirmiştir.⁶⁷Fransa'nın Doğu ticareti ve buna ilişkin diplomatik yatırımları tüketim mallarının imparatorluğa serbestçe girişini sağlamış, önceleri yalnız sarayda, sonra İstanbul dışında görülen bu mallara olan talep ve düşkünlük tüketim alışkanlıklarını ve beğeni kalıplarını değiştirmeye başlamıştır. Osmanlı mimarisindeki değişimlerin başında Barok üslup özellikleri gösteren mimari unsurların, uzun süre yapının kendisinden çok, yapının süslenmesinde kullanılması Barok anlayışın Osmanlı topraklarında yayılmasına zemin hazırlamıştır.⁶⁸

Avrupa ülkelerinin canlandırdıkları ve yönlendirmeyi başardıkları Doğu ticareti, etkileri uzun sürede somutlaşan bir dış etmen olarak Osmanlı kentlerinin sosyo-ekonomik yapısını ve doğrudan mimarlık yanıyla kentsel mekan normlarını değişime zorlamıştır. Sürekli ve düzenli ilişkilerin yararlarını önemsememiş olan ve

⁶⁶ Nursel Gülenaz, *Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar*, İTO Yayınları, İstanbul 2011, s. 25.

⁶⁷ Doğan Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1965, s.203.

⁶⁸ Üstün Alsaç, "Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi", *Mimarlık Dergisi*, Sayı 11-12, İstanbul, Kasım-Aralık 1973, s.12.

ancak 1792’de ikamet elçileri atayıp 1835’te daimi elçilik kurumunu gerçekleştirebilen Osmanlılara karşılık, İstanbul’un alınmasından sonra Venedik (1545), Rusya (1497), Fransa (1525), İngiltere gibi ülkeler İstanbul’da daimi elçiler bulundurmışlardır.⁶⁹ Elçilikler siyasi işlevleri dışında asıl kültürel etkinlikleriyle Batı yaşam biçimine ilgi ve özenme yaratmışlardır. Mimarlık tarihçileri Osmanlı mimarlığının Batıya açılmasının Lale Devri ile başladığı düşüncesinde genel olarak birleşmişlerdir. Bu konuda Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendinin Sultanın elçisi olarak 1720-1721 yıllarında Fransa’yı ziyareti başlangıç sayılmaktadır. Parlak tören ve ağırlamalarla karşılandığı Paris’te Mehmed Çelebi, Versailles, Trianon, Marly sarayları gezmiş, gezi dönüşü verdiği takrirnamede Fransa krallık çevrelerinin yaşam biçimini, bu yaşamı ve protokolünü çevreleyen yapı ve düzenlemeleri ayrıntılı şekilde raporlamıştır.⁷⁰ Osmanlı’daki ilk Avrupa etkileri I. Mahmud zamanında Rokoko bezemenin eski bezemenin yerine geçmesiyle gerçekleşmiştir. Avrupa’daki kronolojik sıranın tersi olarak, Rokoko, Barok’tan önce Saray kanalıyla İstanbul’a gelmiştir.⁷¹ 18. Yüzyılın ikinci yarısında Barok ayrıntılarla Rokoko motifleri birlikte kullanılmıştır. I. Mahmud’un yaptırdığı Nuruosmaniye Camisi Barok üslubun yerel bir yorumu olmuştur. Kesik uzun bir elips biçimini anımsatan avlu, geometrik olarak iki yanda ikişer açıklı bir düz revak dizisine yarım daire içine çizilmiş bir beşgen revakın birleşmesinden oluşmaktadır. Bu form Barok dönemin eliptik kompozisyonları ile Mimar Sinan’dan bu yana gelen büyük cami tasarımı değişirmiştir. Nuruosmaniye minarelerinin külahları taştan yapılmıştır. Taş külah uygulaması bu camiyle birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Yazı, Nuruosmaniye bezemesinin de önemli bir öğesidir. Çini bezeme önemini yitirdikten sonra 18. Yüzyılda, camilerin yazılı levha ile bezenmesi yaygınlık kazanmıştır.⁷²

I.Mahmud’un ilk yıllarında yapılmış olan su yapılarının cephelerinde klasik taş bezeme ile çiçekli bezeme 1735-40 yılları arasında taş oymada üç boyutlu

⁶⁹ Ömer Düzbakar, ” 15-18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa’nın Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:2, Ankara, 6 Şubat 2009, s. 183.

⁷⁰ Türkan Polatçı, ”Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Paris Sefaretnamesi’nin Önemi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Şubat 2002 ss. 249-263

⁷¹ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yem yayınları, İstanbul 2007, s. 505.

⁷² Kuban, s. 536.

vurgunun yaygınlaşmıştır.⁷³ Geometrik panolar içerisinde çiçekler, meyveler, çelenkler ve rozet kompozisyonları vurgulanmıştır. Bu bezemenin mimarideki en güzel örneklerinden biri III. Ahmed Çeşmesi ve Sebilidir. Hareketli cephelerinde kaseler içerisinde meyveler, üç boyutlu rozetler, mukarnas şeritleri, küçük sütunceler oymalarla zenginleşen boyalı ve yaldızlı bezemeler ön plana çıkmıştır.⁷⁴ 18. Yüzyılın son çeyreğinde çeşme tasarımlarına Barok mimariden esinlenen ikili üçlü sütun kompozisyonları, iki boyutlu kemerler yerine büyük üç boyutlu silmeler girmiştir. 18. Yüzyılda su ögesinin mimaride kazandığı önem çeşme tasarımının gelişmesine neden olmuştur. Osmanlı mimarisi çeşme, şadırvan ve havuz gibi ögelerin dışında Fransız bahçelerinden esinlenen büyük bahçe tasarımını Kağıthane-Yıldız bahçelerinin 19. Yüzyıl sonundaki düzenlemeleri dışında başka bir örnekte denenmemiştir.⁷⁵ Yeni üslubun ilk göze çarpan görüntüsü kemer biçimlerinde görülmektedir. Sivri kemerin yerini dairesel kemer almış “C” ve “S” eğrileri ile teğet halinde birleşerek bir süs kemeri görüntüsü kompozisyona egemen olmuştur. Rokoko tarzda istiridye kabukları, akant yaprakları, ve karmaşık bitkisel ögeler klasik dönemin bezemesiz aynalarının yerine geçmiştir.⁷⁶

Devlet ve toplum yapısındaki değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan yeni yapılar 19. Yüzyılın şartlara göre düzenlenmiş askeri yapılar, kamu binaları, hastaneler, sanayi tesisleri, eğlence, ticaret ve konaklama yapıları inşa edilmiştir. Varlığını devam ettiren kışlalar, eğitim kurumu olan medreseler, ticaret hanları, şifahaneler gibi yapıların yeni şartlara uygun modern tekniklerle yapılmasına başkent İstanbul’dan başlanmıştır. Diğer kentler yeni yapım şeklini başkenti takip ederek hayata geçirmişlerdir.

Modernleşme sürecinde yeni yapıların kurulmasına askeri yapılarla başlanmış Avrupa’daki kışla yapılarından esinlenerek ortada geniş bir avlunun yer aldığı dikdörtgen ve kare planlı iki veya üç katlı köşelerinde kuleler olan Neoklasik tarzda yapılmıştır. 1783’te Kasımpaşa’da Kalyoncu Kışlası, 1793’te inşa ettirilen Humbaracılar kışlası III. Selim tarafından başlatılan ordudaki yenilenme çabaları 1826’da yeniçeriliğin kaldırılmasıyla hızlanmıştır. Yeni ordu teşkilatları, teçhizat ve

⁷³ Kuban, s. 507.

⁷⁴ Kuban, s. 509.

⁷⁵ Kuban, s. 515.

⁷⁶ Kuban, s. 518.

kullanım eğitimleri için Levent Çiftliği'nde ve Selimiye'de birer kışla yapılmıştır.⁷⁷ 19. Yüzyılda da devam edilen askeri yapılara Taksim Topçu Kışlası (1842), Maçka Silahhanesi, Kuleli süvari Kışlası (1843), Gümüşsuyu Kışlası (1862), Taşkışla (1861), Yıldız Sarayı Orhaniye ve Ertuğrul Kışlaları (1888) İstanbul'da yapılan büyük kışla yapılarıdır. Bu yapılar dışında Mektebi Harbiye 1846'da ve Harbiye Nezareti 1864'te eğitim ve karargah yapıları olarak yapılmıştır.⁷⁸

19. Yüzyılın ikinci yarısında 1868'de Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle kamu yöneticilerinin işlerini yürüteceği hükümet binaları yapılmaya başlanmıştır. İlerleyen süreçte bu resmi yapıların arasına adliye, telgrafhane – postahane, müze gibi farklı fonksiyondaki yapılar eklenmiştir. Hükümet konakları genel olarak Neoklasik mimari üslupta ve iki katlı yapılardır. Yöresel olarak farklı üslup ve iddialı düzenlemelere sahip örnekler de bulunmaktadır.

III. Selim döneminde tophane ve tersane yapıları sanayi tesisi olarak yapılan ilk yapılardır. Askeri kuruluşların yenilenmesi ve yeni yapılarla sanayi tesislerinin kurulumu başlamıştır. Toulon tersanelerinin uzman mühendisi M. Le Roi'nin Haliç tersanesinde yaptığı düzeltme ve geliştirme çalışmaları bu konuda bilinen ilk örnekler arasında gösterilmektedir.⁷⁹ 1838 Osmanlı – İngiliz Ticaret Anlaşmasının ardından yerli üretimin bir çok alanda yapılması için devlet tarafından yapılan tesisler olan fabrika-i hümayunlar diğer büyük askeri yapılar gibi İstanbul çevresinde kurulmuştur. 1833'te Eyüp sahilinde inşa edilen Feshane-i Amire, 1839 tarihinde Beykoz'da kurulan Askeri Debbağ Fabrikaları en eski deri işleme fabrikalarındandır. 1845'te dokuma yapmak üzere kurulan Hereke Fabrika-i Hümayunu saraya bağlı olarak üretim yapmaktadır. 1855'te Bakırköy'de kurulan Levazımat-ı Umumiye-i Askeriye Bez Fabrikası, 1858'te Paşalimanı'nda kurulan un değirmeni, 1884 Cibali Tütün Fabrikası, 1866 Unkapanı un değirmeni, 19. Yüzyılda kurulmuş olan önemli sanayi tesislerindendir. Bu yapılardan başka elektrik üretimi için kurulan Kuzguncuk Gazhanesi (1864), Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi (1891) farklı tipte sanayi tesisleri

⁷⁷ Aynur Çiftçi ve Nadide Seçkin, "19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri yapılar ve Koruma Sorunları", *Megaron, YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, 2005, Cilt:1, Sayı:1, s.52.

⁷⁸ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi (1600-1908)", *Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 431.

⁷⁹ Afife Batur ve Selçuk Batur, "İstanbul'da 19. Yüzyıl Sanayi Yapılarından Fabrika-i Hümayunlar", *I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildirileri*, İTÜ yayınları, İstanbul, 1981, s. 332.

rasında sayılabilir.⁸⁰

Tanzimat yönetiminin eğitim alanındaki ilk uygulaması rüştiyelerin kurulmasıdır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında ise mekteb-i ibtidailer kurulmuştur. 1869 Maarif Nizamnamesi ile ülke genelinde nüfus yapısına bağlı olarak bütün yerleşim bölgelerinde farklı eğitim düzeylerine hitap eden, sırasıyla köy ve mahallelerde ibtidailer, beş yüz evli kasabalarda rüştiyeler, bin haneli kasabalarda idadiler ve vilayet merkezlerinde sultanilerin kurulması hedeflenmiştir. Devletin başkentinde modern üniversitelerin temeli olabilecek Darülfünun kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. 1845'te İsviçreli mimar G.Fossati tarafından Darülfünun binası Sultanahmet'te yapılmıştır. Ortası avlulu üç katlı Neorönesans üslupta tasarlanıp inşa edilmiştir.⁸¹

III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid askerleri için Levent Çiftliği'nde ve Selimiye Kışlası'nda birer hastane kurulmuş, modern tıbbi eğitim ise Haliç tersanesinde Deniz Tıp okulu olarak başlamıştır. Modern tıp anlayışına uygun kurulan ilk hastane Guraba-i Müslimin Hastanesi'dir. (1843) Dikdörtgen avlu etrafında yer alan koridor ve dış tarafa doğru dizilmiş koğuşlardan oluşan bir planı vardır. 1864 Zeynep Kamil hastanesi gibi 19. Yüzyıl hastaneleri genellikle ortası avlulu kışla plan düzeni tekrar edilmiştir.⁸²

19. yüzyılda ticari, kültürel ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birlikte Avrupalıların konaklayabileceği ve yemek yiyebileceği otel, pansiyon ve lokantalar 1830'dan itibaren sayıca artmaya başlamıştır.⁸³ Otel kavramı Osmanlı toplumuna yabancı bir fikir olduğu için açılan oteller yabancılar tarafından yine yabancılar için yapılmış yapılarıdır. Başta Galata-Pera olmak üzere, Büyükdere-Tarabya ve Büyükkada gibi yabancıların yoğun olarak bulunduğu semtlere inşa edilmiştir. 1880 sonrası talebin artmasına bağlı 150 odalı Pera Palas, Bristol Tokatlıyan Oteli buna örnektir.⁸⁴ İzmir'de 19. Yüzyılın son çeyreğinde özellikle Kemeraltı ve Kordon bölgelerinde

⁸⁰ Zeynep Ahunbay ve Gül Köksal, "İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri", *İTÜ dergisi*, a mimarlık yayınları, İstanbul, Eylül 2006, Cilt:5, Sayı:2, s. 127.

⁸¹ Afife Batur, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarisi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:4, 1985, İstanbul s. 1057.

⁸² Afife Batur, s. 1058.

⁸³ Ayla Ödekan, s. 433.

⁸⁴ Ali Esat Göksel ve Sinan Kuneralp, "Establishment and Development of Hotels in 19th Century in İstanbul", *I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildirileri*, İTÜ, İstanbul, 1981, s. 213.

çok sayıda otel açılmıştır. Örnek olarak Royal Navy Hotel, Great Symirna Hotel, Anatolie, Constantinople, Kramer Palace, Grand Huck ve Hotel de Ville gösterilebilir.⁸⁵

Ticari hayatın yoğun yaşandığı bölgelerde malların alım, satım ve depolanma işlerinin gerçekleşmesini sağlayan yapı tipi olan hanlar kare ve dikdörtgen şeklinde, genellikle ortasında bir havuz, üst katları galerilerden oluşan odalar ve mescidi olan yapılardır. Bunlardan Büyük Karaosmanoğlu Hanı 1810 tarihinde yapılmıştır.⁸⁶ Avlulu plan tipindedir. Fevzi Paşa Bulvarının açılması sırasında yarısı yıkılan yapının kalan bölümlerinde alt katı revaksız, üst katları tonozlarla örtülü ikinci katının batı kanadının tonoz alınlığında mimari tasvirli resim kullanılmış fakat tamir ve tadilat neticesinde sıvayla kapatılmıştır.⁸⁷ Saçaklarında alçı malzemeden düz profil silmeler kullanılmıştır. Arasta benzeri yada geçit şeklinde plana sahip hanlar olarak adlandırılan yapılar 19. Yüzyıl ve sonrasına tarihlendirilmektedir. Bu şekilde uygulanmış en önemli örnek 1805-1806 tarihli Çakaloğlu hanı, beşik tonozlu, koridorlarında 18 mekan bulunmaktadır.⁸⁸ Bu mekanların birinde kalem işi tekniğiyle ahşap tavan süslemeleri yapılmıştır. Saçak altlarında kirpi saçak düzenlemesi uygulanmıştır.

Batılılaşma dönemi değişen mimari yaklaşımlardan bir diğeri de geleneksel çeşme tipolojisinde farklı büyük boyutlu, taş malzemeli dört taraflı çeşme ve sebiller yapılmıştır. 1814 tarihli Dönertaş sebili üzeri kubbeye örtülü kübik bir köşe yapısıdır.⁸⁹ Yola bakan mermerden yapılmış iki cephesinde C ve S kıvrımlı yaprak ve dallar, mimari tasvirler, meyva ve çiçekten oluşan süslemeleri yoğunluktadır.⁹⁰

İstanbul'da yabancılar kanalıyla gelen ve kabul gören tiyatro mekanları Batılılaşmanın kentsel yapıya getirdiği tamamen yeni fonksiyondaki yapı tiplerindendir. Tanzimat sonrası bilinen ilk tiyatro yapısı 1840'ta kurulan Naum

⁸⁵ Emel Kayın, "17. Yüzyıl ile 20. Yüzyılın İlk Çeyreği Arasındaki İzmir Kent İçi Konaklama Yapıları Özelinde Konaklama Yapılarının Tarihsel Evrimi", Yayınlanmamış Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1998. s. 89.

⁸⁶ İnci Kuyulu, **Kara Osman-oğlu Ailesine ait Mimari Eserler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.50.

⁸⁷ Bozkurt Ersoy, **İzmir Hanları**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, ss.37-41.

⁸⁸ Ersoy, ss.37-41.

⁸⁹ Münir Aktepe, "İzmir Suları Çeşme ve Sebilleri ile Şadırvanları Hakkında Bir Araştırma", **Tarih Dergisi**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, Sayı:30, İstanbul, 1976, ss.105-154.

⁹⁰ Rüçhan Arık, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1976, s.103.

Tiyatrosu'dur. Kristal Palas adıyla bilinen Fransız Tiyatrosu erken dönem tiyatro yapılarındandır.⁹¹

19. yüzyıl yapı tipleri farklılaşmasına rağmen planlama anlayışı tekrar edilmiş, yapım sistemlerinin verdiği olanaklara ve ihtiyaçlara bağlı olarak tek, iki ve üç katlı düzenlemeler yapılmıştır. Yeni yapı tiplerinde plan, mimari üslup gibi yeniliklerde kullanılan; volta döşeme, çelik putrel, çelik, ahşap makas gibi modern yapım ve süsleme teknikleri kullanılmıştır. Bu tekniklerle yapılmış mimari değişimler hızlı bir şekilde cephe ve saçak düzenlemelerinde kendini göstermiştir.

2.2. Cephe ve Saçak Düzenlemesinde Üslup Özellikleri

18. Yüzyıl, Osmanlı sanatına Batı etkilerinin girdiği, başka bir deyişle Batılılaşmanın başladığı dönemdir. Mimarlık alanında Lale Devri ve Kâğıthane düzenlemeleriyle başlayan batılılaşma 18.yüzyıl boyunca Saray ve Osmanlı yöneticilerinin binalarında özgün bir Osmanlı sentezi olarak ortaya çıkmış, kurumlaşma dönemi olan Tanzimat'ın hemen öncesinde ve sonrasında ise 19.yüzyıl seçmeciliğinin örnekleri batıdan ithal edilerek uygulanmıştır.⁹²

Bu dönemde, Antik çağdan beri uygulanmış mimari üsluplar hiçbir kural tanımaksızın aynı yapıda bir arada uygulanmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Binası (Resim 1) ve Beylerbeyi Sarayı bu üsluba örnektir.⁹³

Resim1. İstanbul Arkeoloji Müzesi.
(<http://gorselburada.com/resimler/%C4%B0istanbul-arkeoloji/>)

⁹¹ Afife Batur, s.1066.

⁹² Nuray Özaslan, **Mimarlık Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2013. s.33.

⁹³ Godfrey Goodwin .**A history of Ottoman architecture**. Johns Hopkins Press.U.K. 1971, s.511.

Külliyyelerden bağımsız ilk hastane (Vakıf Gureba Hastanesi) hizmet vermeye başlamıştır. Batılı yaşam tarzının orta kesimler tarafından da benimsenmesiyle lüks tüketim artmıştır.

Yapılarda Batı tarzında mobilya kullanımı neticesinde mimari planlarda buna uygun yapılmıştır. Yazlık ve kışlık konut anlayışı yaygınlaşmıştır. Suriçi ve Beyoğlu kışlık, Boğaz, Kadıköy ve Adalar ise en gözde sayfiye alanlarıdır. Kentin yerleşim dokusu değişmiştir. Dini mimarinin de etkilendiği bu dönemin en önemli camileri Nuruosmaniye , Dolmabahçe , Aksaray Valide ve Nusretiye Camileridir.⁹⁴

Cephelerde süslemeleriyle en dikkat çekici elemanlar kapı ve pencerelerdir. Ayrıca pilastr, silmeli kemerler ve derzleri vurgulanmış taş işçiliği girişte dikkati çeken süsleme unsurlarıdır. Dış kapılar genellikle çift kanatlı masif demir olup, üst kesimlerinde basık kemerli, yarım daire veya dikdörtgen şekilli birer pencere kullanılmıştır. Bu kapıların bir kısmı dekoratif demir parmaklıklıdır, bazılarının alt kesimi masif olup bitkisel motiflerin yanı sıra kabartma vazo ve çiçek desenleri ile bezelidir. Giriş kapılarının üzerinde üslûplaştırılmış şekil ve motifler de görülmektedir. Bunlar çoğu kez doğadan esinlenilerek yapılan bitkiler, çiçekler, stilize edilmiş yaprak ve hayvan motifleridir. Geometrik motifler de çok kullanılmıştır. Çoğu kez süslü bölümlerle panoları birbirinden ayıran bordürler de kullanılmıştır. Bu evlerin giriş kapıları üzerinde görülen dökme demir veya pirinçten yapılmış realize veya stilize edilmiş figürler barındıran kapı tokmakları yaygındır. Sokaktan yarım kat kadar yükseklikte bir bodrum kat üzerinde oturtulmuş, bir yada iki katlı olabilen kârgir evlerin en belirgin özelliklerinden biri, giriş kapısı niş içine alınmış olmasıdır. En az 3 basamaklı giriş merdiveni ana girişlerde yer almaktadır. Pilasterler, silmeli kemerler veya derzleri vurgulanmıştır.⁹⁵ İyon tarzı sütun başlıkları dikkati çeken bezeme unsurlarıdır. Eyvan şeklindeki giriş aralıklarının bazen düz, bazen basık kemerli tonoz olan üst örtüleri, Batı etkili bezemeler, kartuş ve Barok tarzlı çelenk motifleri ile bezenmiştir. Dar ve yüksek pencerelerin etrafı, taş sövelerle çevrilmiştir. Bazı pencerelerin üst kesiminde basık kemerli veya düz bir taş lento kullanılmıştır. Lentonun üst kısmında Neoklasik üsluba uygun profilli bir konsol ya

⁹⁴ Yücel Bulut, "Oryantalistlerin İstanbul'u", **Din ve Hayat Dergisi**, Sayı.9, Şubat 2010, s.121.

⁹⁵ Neslihan Sönmez, "Batı Anadolu Konut Mimarisi Tarihinde Bir Kentin Türk Dönemi: Bergama Evleri", **Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Dergisi**, Sayı:8, İzmir Eylül 1998, s. 45.

da bitkisel bir motif kullanılmıştır.⁹⁶ Pencereleler, demir parmaklıklı veya kepenklidir. Bazılarının eşik taşlarının alt köşelerinde Barok etkili akantus yaprağı şeklindeki küçük taş konsollarla desteklenmiştir. Ulusal Mimari üslubunda daha çok gördüğümüz çini panolar da bazı yapıların saçak altlarında süsleme unsuru olarak tercih edilmiştir.

Bu dönemde özellikle süslemede Barok, Rokoko gibi Batı kaynaklı üsluplar görülür. Ancak bu üslupların Osmanlı sanatındaki uygulamasında geleneksel Türk motifleri ve yapı tiplerinden vazgeçilmemiştir. Bu dönemde çeşme ve sebiller birden önem kazanmıştır. Topkapı Sarayı yakınındaki III. Ahmet Çeşmesi (Resim 2), bu yüzyılın başına ait tipik bir örnektir.⁹⁷ Çeşme ve sebil işlevlerini birlikte gören bu yapıda, Barok üslupta taş süslemelerin yanı sıra 18. yüzyıl çinilerinden örnekler de verilmiştir. Bu çiniler, Tekfur Sarayı atölyelerinde hayata geçirilmeye çalışılmıştır. 19. Yüzyılda bu atölyeler cam ve cam ürünleri imalathanesine dönüştürülmüştür.⁹⁸ Taş süslemede ise akantus kıvrımları ve çiçekli panolar, Barok üslubun kıvrık hatlarını ve güçlü gölge-ışık etkisini zengin bir biçimde yansıtmaktadır. Çeşmenin geniş saçağı yapıyı çevresel etkilerden korumaktadır. Kurşun kaplamalı ahşap çatı örtüsü tam ortasında daha büyük bir kubbe ve sebillerin üstüne gelecek şekilde yerleştirilmiş dört kubbeyle birlikte çeşmeye ihtişamlı bir hava kazandırmıştır. Ahşap saçakları altında bulunan desenleri, duvarları çevreleyen saçak altı çini kuşakları Türk Rokoko tarzının en güzel örneklerindendir.⁹⁹

Resim 2. İstanbul, III. Ahmet Çeşmesi.
(<http://gezipgordum.com/iii-ahmet-cesmesi/>)

⁹⁶ Kuban, s. 508.

⁹⁷ Kuban, s. 509.

⁹⁸ Gönül Öney, "Türk Çini ve Seramik Sanatı.", **Başlangıcından Günümüze Türk Sanatı**, Ankara 1993, s. 284.

⁹⁹ Kuban, s. 510.

Osmanlılar'daki Rokoko süsleme Avrupa Rokokosuna benzemekle beraber ondan farklı olarak Türk Rokokosu denilen ve örneklerine daha çok mimari eserlerde, kitap tezhiplerinde, mezar taşları, ahşap, madeni eşya ve kumaşlar üzerinde rastlanan ayrı bir üslûp oluşturmuştur. Topkapı Sarayı'nda I. Mahmud döneminde yeniden dekore edilen Şehzadeler Mektebi adındaki odanın süslemeleri bu üslûbun ilk örneklerinden biridir.¹⁰⁰ III. Ahmet Çeşmesi Türk Rokoko tarzındaki süslemeleri saçak düzenlemelerinde kullanılan mukarnaslı bir kuşak, onun üzerinde de çini bir kuşak yer alır. Bu çiniler hem klasik motifleri hem de lale ve akantüs yaprakları gibi Avrupai motifleri ihtiva etmektedir. Vazo içindeki çiçek motifleri batılılaşma ile Osmanlı bezemesinde görülmeye başlamıştır.

18. Yüzyılın ilk yarısında Sultan I. Mahmud tarafından yaptırılan Tophane Çeşmesi'nde de saçak düzenlemesinde plastik görüntü veren zengin taş süsleme dikkati çekmektedir.(Resim 3) Taş süslemede saksı içinde meyva ağaçları, vazoda çiçekler zengin bir görüntü sunarlar. Bunların yanı sıra palmet ve rumi benzeri motiflere de rastlanır. Kurşun kaplı büyük bir kubbe ve çok geniş ahşap bir saçakla örtülüdür. Saçaklar ahşap kabartmalarla tezyin edilmiştir.¹⁰¹ Klasik Osmanlı mimarisindeki plan tiplerinin uygulanmasına 18. yüzyılda da devam edilmiştir. 1734'te tamamlanan İstanbul'daki Hekimoğlu Ali Paşa Camii, böyle bir örnektir.

Resim 3. İstanbul, Tophane Çeşmesi.
(<http://www.hayalleme.com/wp-content/uploads/tophanelmah.jpg>)

¹⁰⁰ Hatice Aksu, "Rokoko", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:35, İstanbul 2014, s. 160.

¹⁰¹ Kuban, s. 512.

Bu yapıda altı dayanaklı plan şeması kullanılmıştır. Planın klasik döneme dayanmasına karşılık, üst yapıda ve saçak süslemelerinde düz silmelerin tercih edilmesi farklı bir dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Yapının yüksekliği artmış, mimariye değişik oranlar girmiştir. Bu arada klasik motifler de yeni bir anlayışla ele alınmıştır.¹⁰²

Nuruosmaniye Camii ise mimaride Batılı üslupların belirginleştiği bir yapıdır. Barok üslubun en belirgin özelliklerinden biri olan oval formlar Türk mimarisinde pek kullanılmamıştır. (Resim 6) Ancak bu yapıda avlunun oval oluşu ile plana Barok bir nitelik kazandırılmıştır. Barok özellikler yapının dışında da görülmektedir. Saçak düzenlemelerinde silmeler kullanılmıştır. Kıvrık yuvarlak kemerleri, oval pencereleri çevreleyen bu silmeler, “S” biçimindeki payandalarla süslenmiştir.¹⁰³ Bu üslup, Türk sanatında kendini daha çok ayrıntılarda hissettirmiştir. Oval plan, yapının iç avlusunda da ilginç bir biçimde uygulanmıştır. Üslup değişimlerinden en kolay etkilenen elemanlar olan sütun başlıkları ve kemerler, doğal olarak bu yeni üslubun özelliklerini taşımaktadır. Bu üslup değişiminden yapının taç kapısı da etkilenmiştir. Ana hatlarıyla klasik taç kapıları andırmakla birlikte mukarnasın yerini almış olan Barok kıvrımlı kavsara dolgusu, adeta Türk Barok üslubunun simgesidir..¹⁰⁴ Cephe ve saçak düzenlemesinde dalgalı yay kemerler, deniz kabukları, kenger, akantus yaprakları sıklıkla kullanılan motifler olmuşken kemer biçimleri “S” ve “C” kıvrımları dışında, duvarlardaki yön değiştirmeler, ara kesitlere konan plastırların asimetrik düzenleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Nişlerde, kapılarda barok mukarnas olarak ifade ettiğimiz dairesel profilli ve bu yapıya özgü kabartmalar, kartuşlar, akantus yaprağı benzeri klasik barok motifler, saçaklarındaki büyük silme takımları, barok sanatın Osmanlı yorumu olarak nitelendirilen bu yapıda, yeni bir uygulama alanı bulmuştur.¹⁰⁵

Mimarlık, 18. yüzyılda diğer sanatlara oranla daha hızlı bir Batılılaşma sürecine girmiştir. Bu yüzyılda Batı’ya açılan Osmanlı mimarisinin ilk önce Rokoko ardından da Barok, Ampir ve Seçmeci (Eklektik) üslûpların etkisi altında kalarak

¹⁰² Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1986, s.568.

¹⁰³ Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s.83.

¹⁰⁴ Yıldız Demiriz, “18. Yüzyılda Osmanlı Mimarisi”, <http://18osmanli.wordpress.com/2014/04/06/18-yuzyilda-osmanli-mimarisi/>, (06.04.2014)

¹⁰⁵ Oğuz Ceylan, “Nuruosmaniye Camii Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri”, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, Sayı:5, İstanbul 2012, s.45.

yerel üslûplar oluşturulmuştur. Bu üslûplar saçak düzenlemelerinde ve bezemelerinde kütle plastiği konularında değişikliklere sebep olmuş, bezemeler klasik üslûbun geometrik yapısını ve kütle dengesini sarsacak boyutlara varmıştır. Düşey, hareketlilik, ışık-gölge ve aydınlık kavramları mimari eserlere iyice yansımıştır. Bu bağlamda da Nuruosmaniye Camii 18. yüzyılın en güçlü Barok yapısı olarak görülmektedir. (Resim 4) Ortaylı'ya göre bu anıtsal yapı Süleymaniye kadar beğenilmeyebilir fakat bu cami değişimin bir simgesi olması açısından önemlidir.¹⁰⁶

Resim 4. İstanbul, Nuruosmaniye Camii.

(<http://commondatastorage.googleapis.com/static.panoramio.com/photos/original/72074350.jpg>)

Üsküdar'daki 1760 tarihli Ayazma Camii'nde de Barok özellikleri mimariden çok saçak düzenlemesi gibi ayrıntılarında görülmektedir. (Resim 5) Camiye daire planlı merdivenlerle çıkılmaktadır. Yapının yalın dış süslemesinde en çok dikkati çeken ayrıntı, cephelerdeki kabartmalardır. Bu kabartmalarda aleme benzer biçimler bulunmaktadır. Caminin ya saçak ya da silmeler altına yerleştirilmiş benzer ve farklı tasarlanmış kuş evleri cami portalini bezemektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Mustafa Armağan, Prof. İlber Ortaylı ile Konuşma, Bir Kabuk Değiştirme Dönemi" İstanbul Armağanı Lâle Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Yayınları, İstanbul 2000, s:61

¹⁰⁷ Nurcan İnci, "18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler", Vakıflar Dergisi, Sayı 19, Ankara 1985, s.229.

Resim 5. İstanbul, Ayazma Camii.
(<http://static.panoramio.com/photos/large/37162661.jpg>)

1763 yapım yılına sahip Laleli Camii'ndeki Barok üslubun ise diğer yapılara göre çok çarpıcı olmadığı dikkat çekmektedir. Bu yapıda da kubbenin sekiz dayanağa oturduğu klasik şema yinelenmiştir. Barok özellikler kıvrık hatlar, dalgalı yuvarlak kemerler, pencereler gibi ayrıntılarda karşımıza çıkmaktadır. Barok üslubun bu yapıdaki etkileri, özellikle kubbeyi destekleyen “S” biçimindeki payandalarda görülmektedir. Yapıda kademeli artan saçak silmelerine karşın avlusundaki şadırvan geniş saçaklıdır. Ahşap malzemeden yapılmış olan geniş saçak ve altındaki rumi motifler geleneksel Osmanlı mimarisine uygun hale getirilmiştir. Yoldan bir hayli yüksek konumdaki Laleli Camii'nin altında büyük bir arasta yer almaktadır. Burası günümüzde de çarşı olarak kullanılmaktadır. Bu özelliğiyle yapı, “Fevkani” olarak adlandırılan yükseltilmiş camilerin bir örneği durumundadır.¹⁰⁸

1778 tarihli Beylerbeyi Camii ise ahşap kubbelidir. Yapı 1983 yılında bir yangın geçirmiş ama daha sonra onarılmıştır. Bu yapıda da özellikle ayrıntılarda Batılı üslupların etkileri görülür. Bağdadi tekniğiyle yapılmış saçak altları oldukça sadedir.¹⁰⁹

Barok üslubun egemen olduğu dönemde yeni bir külliye biçimi de ortaya çıkmıştır. Bir türbe sebilden oluşan bu külliyelere en uygun örnek, Fatih'deki

¹⁰⁸ İnci, s.228

¹⁰⁹ Selçuk Mülayim, “Beylerbeyi Camii ve Külliyesi”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:6, İstanbul 2014, s.75.

Nakışdil Sultan Türbesi ve Sebili'dir. 1818 tarihli bu yapıtta saçak düzenlemeleri ve süslemelerinde Barok ve Rokoko üsluplar bir arada görülür. Duvarlar düzlemsi niteliklerini yitirerek, içbükey ve dışbükey yüzeyler halini almışlardır. Saçak düzenlemesinde kademeli silmeler kullanılmıştır.¹¹⁰

19. yüzyıl başlarında bir çok üslup kullanılmıştır. Bu dönemde Ampir, Barok, Rokoko ve klasik Osmanlı üsluplarının hepsinin bir arada uygulandığı yapılar görülmektedir. Tophane'deki Nusretiye Camii'nde Ampir üslup ağır basmaktadır. Nusretiye Camii'nde Ampir üslubun yanı sıra Barok üslup da görülmektedir. Perde motifleriyle süslü korkuluk levhaları ve soğan biçiminde kaideye sahip minarede Barok üslup egemendir. Caminin özellikle sebillerinin saçak düzenlemesinde saçak altlarında otuz beyitlik kitabesi bir süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. (Resim 6) Metnin çerçevesinde altın varaklıdır. Kitabenin altında yarım oval silmeleri kesen akantüs, kenger gibi bitkisel motifler kullanılmıştır.¹¹¹ Pencere üzerindeki taşıyma bezeme Barok, fakat pencerelerin altın yıldızlı demir şebekeleri Ampir üslubunda yapılmıştır.¹¹²

Resim 6. İstanbul, Nusretiye Camii Sebili.

(http://www.mustafacambaz.com/data/media/1832/nusretiye__2.jpg)

¹¹⁰ Yıldız Demiriz, "18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı", Sanat Tarihi Yayınları Sempozyum Bildirileri, İstanbul 20-21 Mart 1997, s.80.

¹¹¹ Demiriz, s.83.

¹¹² Kuban, s. 521.

Sultan II. Mahmud'un bulunduğu semte de adını veren türbesi, Ampir üslubun İstanbul'daki en tipik örneğidir.¹¹³ (Resim 7) Türbenin, yan yüzeyleri kenarlarından biraz içeriye çekilmiş ve saçak altına kadar uzanan plasterlerle hareketlendirilmiştir. Pencere kemerlerinin hizasında silme, türbeyi çepeçevre kuşatarak uzun cephenin pencereli duvarlarının üst bitimine bağlanmaktadır. Ayrıca saçak altındaki yüzeylere, çift kılıçlı birer kalkan kabartmasına da yer verilmiştir. Bu kalkanların bitiminde meşale şekilleri görülmektedir. 1840 tarihli türbe, bu özelliğinin yanı sıra sekizgen planı ve kubbe ile örtülü olmasıyla klasik Osmanlı türbe şemasına da bağlıdır. Türbenin cephesindeki palmet dizisi ise Yunan-Roma sanatını yeniden canlandırmak isteği ile kullanılmış motifler olarak sanatımıza girmiştir.¹¹⁴

Resim 7. İstanbul, Sultan II. Mahmud Türbesi.

(http://www.mustafacambaz.com/data/media/275/_MTF2288.jpg)

¹¹³ Kuban, s. 550.

¹¹⁴ E. Hakkı Ayverdi, **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve 2. Sultan Murad Devri**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1989, s. 615.

Ortaköy Camii (1853) dış cephesi taş oyma Barok ve Rokoko üsluplarıyla bezenmiştir.¹¹⁵ Zemin katla galeri katı silmelerle ayrılmıştır. Bu silmelerin uzantısı aynı zamanda hünkâr kasrının saçak kornişlerini tamamlamaktadır. Bu kornişler kademeli düz silmelerden oluşmaktadır. Plasterler silmelere destek veren süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Beden duvarlarında yer alan üç açıklık da içbükey olarak düzenlenmiştir. Açıklıkların dış noktalarında her cephede dört adet olmak üzere dörtte biri duvara gömülü sahte kolonlar yer almaktadır. Kolonların galeri katında tamamı, zemin katta üst yarıları yivlidir. Kolonlar galeri katında kompozit kolon başlıklarla son bulmaktadır ve ortada yer alan iki kolon ayrıca ek tablalar ve tepeliklerle iyice vurgulanmıştır. Bu kolonlar saçak silmeleriyle birleştikleri için düz profiller burada da devam etmektedir.¹¹⁶

Ortaköy Camii ile aynı yıllara ait olan 1853 tarihli Dolmabahçe Camii yarım oval formundaki yapının kubbe kemerini süsleyen kısmında yay çizen saçak silmeleri kullanılmıştır. Klasik mimarinin ögesi olan pendentifler ve Barok tarzındaki ağırlık kulelerinin saçak düzenlemesinde dantela süsleme dikkati çekmektedir. Yarım daire formundaki pencerelere, 19. yüzyıl da tekrar inşa edilen Cihangir Camii'nde de rastlanmaktadır. Söz konusu geometrik uygulama sayesinde baldaken strüktürü çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Küçük Mecidiye (Ortaköy) ve Büyük Mecidiye (Ortaköy) Camileri de dönem ve tasarım bakımından Dolmabahçe Camisinden unsurlar taşırlar.¹¹⁷ Batı sanatının klasik motifleri, bu yapıda da karşımıza çıkar. Ampir üslubun egemen olduğu bu camide kubbe saçak düzenlemesinde geometrik motifler kullanılmıştır. Payanda şeklindeki fûruşlar saçak silmelerini desteklemektedir.¹¹⁸

19. Yüzyıl boyunca gayrimüslimler Osmanlı imar sektörü içerisinde iktisadi güçlerinin getirdiği avantajlarla ihale sisteminde yer alan ve pek çok yapının inşa ve onarım işlerini üstlenmişlerdir.¹¹⁹ Bu dönemde saray, köşk, kasırların yanı sıra Batının askeri ve siyasal sisteminin ithal edilmesinden doğan ihtiyaçları karşılamak

¹¹⁵ Afife Batur, "Ortaköy Camii", *Dünden Bugüne Beşiktaş, Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul 1998, ss. 168-170.

¹¹⁶ Filiz Gündüz, "Ortaköy Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:33, İstanbul 2014, s.409.

¹¹⁷ Ceylan, s.19.

¹¹⁸ Ayverdi, s.618.

¹¹⁹ Selman Can, "Balyan Ailesi ve Osmanlı İmar Sektöründeki Yeri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler Sosyo-Ekonomik Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Cilt:5, Ankara, 2014, s. 114.

üzere birçok kışla binası, okullar, hükümet binaları inşa edilmiştir. Abdülaziz döneminde (1861-1876) mimarlık, belediye ve yönetim örgütlerinde değişmeler olurken, hem tek yapı, hem de kent düzeyinde inşaat yoğunlaşmıştır. İnşaat alanında gayrimüslim müteahhitlerden Balyanların egemenliği bu dönemde de sürmüştür.¹²⁰ Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı, Aksaray'daki Valide Sultan Camii hep bu ailenin mensupları tarafından planlanmış ve eklektik üslupta gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde geleneksel öğelerden de zamanla vazgeçilmiştir. Gümüşsuyu ve Taksim Kışlaları, Sadrazam Ali Paşa'nın Mercan'daki konağı, Yıldız Sarayı bahçesindeki Malta ve Çadır Köşkleri, Çit Kasrı ve Büyük Mabeyin Köşkleri dönemin diğer önemli yapılarından olup, gerek anıtsallıkları, gerekse plan ve iç-dış dekorasyonları bakımından tamamen Avrupalı görünümündedir ve genellikle Barok, Ampir ve Neorönesans üsluplarını sergilemektedir.¹²¹ Saçak düzenlemelerinde taş malzemeden düz profil silme, dişli friz , yumurta friz ve fûruşlardan oluşan süsleme elamanları kullanılmıştır.

Galata Rûsumat (Gümrük) Binası'nda yatay saçak düzenlemesi ve dikey plasterlerin cepheyi eşit ve aksiyal yüzeylere bölmesi ile Neoklasik üslubun simetrik cephe düzeni sağlanmıştır. Kapı frontonlarında, uçları volüt biçiminde sonlanan, yüzeyleri saçaklarda iç-içe silmelerle yivlendirilmiş triglifler, Rönesans'ın antik Yunan ve Roma mimari geleneğinden alıp devam ettirdiği, Neoklasik üslubun da Rönesans'tan alarak kullandığı saçak süslemesi öğeleridir.¹²²

Büyükdade'daki Plaj, Pera'daki Continental ve Büyükdere'deki San Remo Oteli'nin hem geleneksel Osmanlı hem de Avrupa üslubunu taşıdığı düşünülmektedir. Plaj Oteli'nin geleneksel tarzdaki saçak düzenlemesinde barok özellikler taşıyan yapı elemanları görülmektedir. Pera'daki Continental Oteli'nde de geleneksel Osmanlı üslubundaki giyotin pencereler, saçak altındaki elibögründelerin yanında neo klasik üsluba özgü üçgen alınlıklar ve giriş kapısı bulunmaktadır. Büyükdere'deki San Remo Oteli'nde ise geleneksel sistem pencere düzenleri ile neo klasik balkon kolon ve saçak düzenlerindeki aykırılık dikkati çekmektedir.¹²³ Pera

¹²⁰ Gülenaz, s.99.

¹²¹ Gülenaz, s.99.

¹²² Ali Murat Aktemur, "Batılılaşma Dönemi İstanbul Mimarisinden Eklektik Üslupta Bir Yapı: Galata Gümrük Binası", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, Sayı:3, 2012, s.10.

¹²³ Elif Çelebi Yakartepe ve Can Binan, "İstanbul'un Modernleşme dönemi Otelleri (1840-1914)",

Palas Oteli'nin mimarisi ve saçak düzenlemesi, İstanbul'un o yıllardaki en tanınmış mimarlarından Alexandre Vallaury tarafından yapılmıştır.¹²⁴ (Resim 8) Saçak altları düz profil silme kullanılmasına rağmen en üst kat silmesinde saçak düzenlemesi yapılmıştır. Saçak altında payanda fûruşlar kullanılmış daha sonrada alçı malzemeden küçük dişli friz bordür olarak yapılmıştır. Neoklasik üslup etkisi taşıyan saçak düzenlemesine karşın otelin iç dekorasyonunda birincil mekânlarda ve özellikle balo salonunda oryantalist bir yaklaşım vardır. İkincil mekânların düzenlenişinde ve asansör, merdiven korkulukları gibi bazı yapı elemanlarında ise Art Nouveau etkileri görülmektedir.¹²⁵

Resim 8. İstanbul, Pera Palas Oteli

Oteli.(http://yasemintecimer.com/resimler/blog/YASEMIN_perapalas_227149_TECIMER.jpg)

Alexandre Vallaury tarafından yapılmış bir diğer yapıda Karaköy'de, Bankalar Caddesi (Voyvoda Caddesi)'nde, Kamondo Merdivenleri'nin yanında yer alan ve 1959 yılından beri Demirbank'ın sahip olduğu, dolayısıyla da Demirbank olarak bilinen binadır. Neoklasik üslup özellikleri içeren cephelere sahip yapının en dikkat çekici cephesi, Voyvoda Caddesi (Bankalar Caddesi)'ne bakan ve üzerinde mermer bir zemin üzerine yapının orijinal adı olan "Société Ottomane de Change et

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi Megaron, Cilt:6, Sayı:2, İstanbul 2011, s.88.

¹²⁴ Kuban, s. 611.

¹²⁵ Yakartepe ve Binan, s.91.

de Valeurs” (Şirket-i Osmaniye-i Kambiyo) yazılı kitabenin bulunduğu güney cephesidir. Bu cephe, yatayda saçakların, dikeyde ise paye ve plasterlerin, yüzeyi eşit ve aksiyal biçimde parçalaması, yatay ve dikey hatlar arasında dengeli bir uyum ve simetri oluşturması bakımından, saçak düzenlemesinde Rönesans mimarisinin klasik cephe düzenini akla getirmektedir. Saçak süslemelerinde üst katın çıkması altında bitkisel S kıvrımlı fûruşlar ve küçük dişli frizler kullanılmıştır.¹²⁶

Yapım yılları 19. Yüzyıl olan İstanbul köşk ve yalıları geniş saçak ve ahşap dantela uygulamalarıyla benzerlik gösterirken, saçak altlarındaki kalem işi süslemelerle farklılığını ortaya koyan kişiye özel yapılarıdır. Özellikle Abdülmecid Efendi Köşkü, Hidiv Kasrı, Sarı Köşk bunlardan bazılarıdır. Geometrik ve bitkisel motiflerin bir arada kullanıldığı Sarı Köşk (Resim 9) saçak düzenlemesinde ahşap malzemeden yapılmış üçgen dantelasında sade geometrik motifler uygulanmıştır. Alınlık ve çıkmalarda kullanılan şebekeli oyma ve kakma tekniğiyle yapılmış geometrik ve bitkisel süslemeler zenginlik göstermektedir.

Resim 9. İstanbul, Sarı Köşk.

(<https://akincimehmet44.files.wordpress.com/2012/08/sari-kc3b6c59fk-9.jpg>)

İstanbul Aksaray’daki 1871 tarihli Valide Camii Bu yapıda birçok üslup bir arada uygulanmıştır. Özellikle dış süslemede Batı sanatının Gotik üslubundan, Kuzey Afrika’nın Mağrip üslubuna kadar akla gelebilecek hemen her türden ayrıntı göze çarpmaktadır.¹²⁷ Saçak düzenlemelerinde geometrik yıldız motifi, rumi motifi ve

¹²⁶ Aktemur, s.39.

¹²⁷ Demiriz, (Süsleme), s.63.

mukarnas süslemelerle birlikte kullanılmıştır. Pencere çevresinde de kademeli profil silmeler kullanılmıştır.¹²⁸

Bu ilk denemelerden sonra Türk Neoklasik üslubu daha bilinçli bir biçimde uygulanmaya başlamıştır. Ancak oranların farklılığı, saçak düzenlemelerinde kemer ve benzeri yapı elemanlarıyla süsleme motiflerinin tam anlaşılabilmesi, ortaya yanlış uygulamaların çıkmasına neden olmuştur. Örneğin sivri kemerler, Gotik ya da atnalı biçimindeki Mağrip kemerlerini andırmaktadır. Bu dönemin başarılı yapıları arasında, 20. yüzyılın başlarında mimar Kemalettin tarafından yapılan Bebek Camii sayılabilir.¹²⁹ Ulusal Mimari akımı, yine aynı mimarın eseri olan Eyüp'teki Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi'nde de Osmanlı klasik döneminden alınma motiflerle sürdürülmeye çalışılmıştır. Türbenin içini süsleyen Kütahya yapımı çini panolar, eski örneklerdeki desenlerin kopyalarıdır.¹³⁰ Osmanlı'nın son döneminde başlayarak Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında da etkisini sürdüren I. Ulusal Mimarlık üsluplu yapılarda Osmanlı mimarisinin sivri kemer, geniş saçak, kubbe, sütun, mukarnaslı başlık, geleneksel yapı öğeleri ve dekoratif kalıpları kullanılmıştır. Ayrıca yapı köşelerinin beden duvarlarından yüksek inşa edilerek kule gibi verilmesi ya da yükseltilmiş bir kubbeye taçlandırılması, cephelerin çinilerle bezenerek renklendirilmesi I. Ulusal Mimarlık üslubunun yaygın özelliklerindendir.

2.2.1. İzmir Yapılarında Cephe ve Saçak Düzenlemesi

İzmir yapılarında deprem yüzünden oluşan yıkım endişesinden dolayı genellikle yapılar ahşaptan yapılmıştır. Fakat bu da yangın olaylarının şehirde sık sık yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Tarihsel süreç içinde kentin fiziksel yapısı sürekli değişmiştir. Örneğin 1688 yılında yaşanan deprem ve yangın sonrası kent neredeyse yerle bir olmuştur. 1742 yılında meydana gelen büyük yangın ise kentin yeniden imar ve inşasına yol açacak tahribata sebebiyet vermiştir. 1763 – 1861 arasındaki yaklaşık yüz yıllık dönemde on iki büyük yangın geçiren şehir ortalama on yılda bir felaket görmüştür. 1922'deki yangın sonuncu 20-25 bin civarında yapının tahrip olduğu

¹²⁸ Kuban, s. 384.

¹²⁹ Demiriz, (Süsleme), s.65.

¹³⁰ Neslihan Sönmez, **Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s.124.

raporlanmıştır. Kentin Türk mahallelerinin dışında kalan bölümün dörtte üçü yangın nedeniyle yok olmuştur.¹³¹ Araştırmamız kapsamında incelemiş olduğumuz 19.yüzyıl yapılarının büyük bir çoğunluğunun bu yangında zarar gördüğünü ortaya koymaktadır. Günümüze gelebilen sivil mimari örneklerinin önemli bir kısmı 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir. İzmir’de yerleşim daha çok Kadifekale’den denize doğru uzanan alanda olmuştur. Özellikle bu yerleşimler İzmir Kalesi dışındadır. 19. yüzyılda sivil mimari yönünden önemli olan Türk mahalleleri Tilkilik, Namazgâh, Keçeciler, Çorakkapı, Mezarlıkbaşı, İkiçeşmelik, Selvili Mescit, Ballıkuyu, Arapfırını Sokağı ve Kemeraltı’nda bulunmaktadır. Bu mahallelerin hemen hepsi meyilli bir arazide kurulmuş, imar faaliyetleride arazinin durumuna göre gerçekleştirilmiştir.¹³²

Sahil bölgesinde ya da düz bir arazi üzerine yapılan bitişik düzende, sıra evler halinde yan yana dizilen konutlar kagir yapım tekniğinin uygulandığı masif bir kitle görünümündedir. Bu nedenle cephelerin özenle süslenmesine önem verilmiş, Batı anlayışı ile bezenmiş sokak cepheleri dikkat çekmektedir. Alsancak bölgesinde yaygın olan bu evler 1881 yılında Karataş – Göztepe yolunun genişletilerek açılması ve tramvay hattının yapılmasıyla Karataş’ın ilerisinde yer alan Karantina, Göztepe ve Kokaryalı bölgelerinde de yapılmaya başlanmıştır. Yapıların, plan ve cephe düzenlemesi benzer özellikler göstermektedir. Giriş kapıları giriş kotundan yüksekte yapılmış, bir merdivenle çıkılmaktadır. İki katlı ve cepheyi ortalayan cumbanın tersine giriş kapıları asimetrikdir.¹³³ Evlerin üst kesimi dışa doğru taşan ahşap bir saçakla sona ermektedir. Çoğu kez saçakların alt kesimi ahşap malzemeye kaplanmıştır. Bazı evlerde cephenin üst kesiminin kirpi saçakla son bulduğu dikkati çekmektedir. Genelde Köşk ve Yalılarda kullanılan ahşap ya da metal dantela saçak süslerinde bitkisel ve geometrik motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Üst örtü sokağa ve arka bahçeye eğimli beşik çatıdır ve üzeri alaturka ya da Marsilya tipi kiremit örtülüdür.¹³⁴ Saçaklar, son kiremit sırasının tuğla veya silme üzerine çıkıntı yapması ile sona ermektedir. Diğer bir deyişle görsel bütünlük açısından kiremit,

¹³¹ Erkan Serçe ve diğerleri, **Küllerinden Doğan Şehir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2003, s. 15.

¹³² Emel Kayın, “İzmir’de Kentsel - Mimari Kavrayışı Dönüştürmek ve Yeni Başlangıçlar”, **TMMOB İzmir Kent Sempozyumu**, 28-30 Kasım İzmir 2013, s.446.

¹³³ Hümeysra Akkurt ve diğerleri, **İzmir Mimarlık Rehberi 2005**, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İstanbul, 2005, s. 72.

¹³⁴ Sönmez (Bergama), s. 46.

saçak profilinin bir elemanı olarak kullanılmıştır. Bitişik düzende inşa edilen evlerde profilli saçak silmesi sadece ön cephede kullanılmakla kalmamış, yan cepheye de devamı sağlanmıştır. Yapı, üstte iki veya üç tuğla sırasından oluşan saçak düzenlemelerinin yanı sıra, konsol ve dış motifi dizileri ile sona ermektedir. Batı etkili evlerin kat hizaları, tuğla veya taş malzeme ile oluşturulan profilli yatay silmelerle belirlenmiştir. Geleneksel Türk Evlerinin köşelerinde görülen pahların yerine, bu evlerde zemin kat yüksekliği boyunca devam eden, yarım daire veya yarım altıgen kesitli, üzeri başlıklı sütunu anımsatan plasterler kullanılmıştır.¹³⁵ İzmir yapılarında, ahşap cumba şeklindeki çıkmalar görülmesine karşın daha çok Neoklasik tarzda açık çıkma şeklinde görülen balkonlar, girişin üzerinde düzenlenmiş süslü demir konsollarıyla cepheyi zenginleştiren bir bezeme ögesidir. Bu unsurlar özellikle kapı ve pencere kesimlerinde yoğunlaşan Neo-Klâsik bezemeleri ile ilgi çekmektedir.¹³⁶

İzmir'in en eski evleri çoğunlukla iki katlıdır. Zemin katı depo işlevi için ayrılmış, oturma ve yatak odaları ise ikinci katta planlanmıştır. Bu evler de Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi geniş ve uzun hollerden meydana gelmiştir. 19. yüzyılda batılılaşma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil mimari de değişime uğramıştır. Neoklasik üslup kentin hemen hemen tüm yapılarında uygulanmıştır. Ancak bu dönemde İzmir'in batılı tüccarların ve kolonilerin etkisi ile kıyı boyunda ticarete dönük bir yapılanmaya gidilmiştir. Bununla beraber yine de Göztepe, Karantina ve Karşıyaka'da kıyı boyunda evlerin yapıldığı da görülmektedir. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Alsancak'a kadar uzanan Kordonboyu'nda iki ve üç katlı Neoklasik üslupta ticari yapılar ve Rum evleri sıralanmıştır. Şehrin Tilkilik ile Namazgâh semtlerinin birleştiği bölgede gelirleri yüksek olan Türk ve Musevi ailelerin konutları bulunmaktadır. Kentin orta tabaka insanları Namazgâh ile Tilkilik semtlerinin arkasına gelen bölgelerine, özellikle Mezarlık başı muhitini tercih etmişlerdir. Bunun yanı sıra Eşref Paşa ve İkiçeşmelik semtlerine de yine gelir düzeyleri düşük Müslüman aileler yerleşmişlerdir.¹³⁷ Kentin Müslüman olan orta ve üst tabakası da Karantina, Göztepe

¹³⁵ Sönmez, (Bergama) s. 20.

¹³⁶ Sönmez, (Malzeme) s.112.

¹³⁷ Gülnur Ballice, "İzmir'de 20. yy. Konut Mimarisinin Kentsel Doku ve Mimari Özellikler Açısından Tarihî Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi", **İzmir Serbest Mimarlar Derneği, Konut Sempozyumu**, İzmir Kasım 2008, s.102.

ve Kokaryalı'daki dar sahil şeridi ile oraya kadar uzanan tepelerde konutlarını yapmışlardır. Bunlar yalı dizileri ve köşklere. Bu dönemde İzmir'de yapılan sivil mimari örneklerinin çoğu yüksek avlu duvarlarının arkasında olup, bu duvarlar saçaklıdır. Bunların arkasındaki evlerin cepheleri cumbalarla hareketlendirilmiştir. Üzerleri beyaz veya renkli sıvanmış taş duvarlı, ahşap kapıdan mermer avluya geçilmektedir. İzmir evlerinin hemen hepsinde bir avlu bulunmaktadır. Bu avlu içerisinde eve girişi sağlayan merdivenler, duvarlarda nişler, avlu ortasında fiskiyeli havuz ve kuyular bulunuyordu. Çoğunlukla içe dönük, dışa kapalı olan bu evlerin bazıları harem ve selamlık olarak iki ayrı bölümden meydana gelmiştir.¹³⁸ Bu evlerin ahşap saçakları, ahşap doğramaları, girişleri ve payandaları bulunmaktadır. Zemin kat ile üzerindeki kat arasında çoğu kez ara katlar oluşturulmuştur. Evlerin belirli bir yüksekliğe kadar altları taştan, üst kısımları da ahşap karkastan yapılmıştır. Dolgu kısımlarında ve bölmelerde tuğlaya yer verilmiştir. Bu tür karkas sistemi depreme karşı bir önlemdir. Evlerin birinci katları kış, ikinci katları da yaz şartlarına göre hazırlanmıştır. Çoğunlukla iki katlı olan ve dış sofalı plan düzeninin uygulandığı bu evlerde Başodalar ahşap payandalarla desteklenmiştir ve dışarıya doğru çıkıntı teşkil etmektedir.¹³⁹

İzmir yapılarında cephe düzenlemesinde süslemeler ön plana çıkmaktadır. Sokağa bakan esas cepheler süsleme yönünden zengindir. Kesme taş ve mermer kullanımının yanı sıra cephede kesme taş sıralarının arasında tuğla kullanılmıştır. Yatay şeritler tuğlalar da cepheye hareket kazandırmıştır. Geleneksel Türk evlerindeki cumba ve çıkma uygulaması İzmir evlerinde bir çok örnekte karşımıza çıkmaktadır. İzmir yapılarının cephelerinde plasterler, yivli silmeler, bitkisel ve geometrik motifli süslemeler bulunmaktadır. Pencerele basık, sivri ve yuvarlak kemerli, çoğunlukla da dikdörtgen formlu olarak çeşitlilik gösterir. Pencere çevrelerinde ve pencerelerin alt ve üst kesimlerinde süslemeler yoğun olarak kullanılmıştır. Pencere kemerlerinin ortasında genellikle bir kilit taşı bulunmaktadır. Kapılar ise eyvan içerisinde veya, doğrudan sokağa açılmaktadır. Kapılar ahşap veya demirden olup çift veya tek kanatlıdır.¹⁴⁰

¹³⁸ Sönmez, (Bergama) s. 13.

¹³⁹ Şeniz Çıkış, "Modern Konut" Olarak 19. Yüzyıl İzmir konutu. Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi METU JFA*, Sayı:2, Ankara 2009, s.213.

¹⁴⁰ Sönmez, (Bergama) s. 55.

İzmir’de üç farklı mesken tipi tespit edilebilmektedir. Bunlardan birincisi Osmanlı ev geleneğini yaşatan örneklerdir. Şehirde az sayıda bulunan bu konutlar iki katlıdır. Hizmet mekânlarının yer aldığı dışa kapalı zemin kat taştan inşa edilmiştir. İkinci kat ise ahşap karkas tekniğinde yapılmıştır. Bu kata açılan pencereler ve eliböğründelerle desteklenmiş çıkmalar cepheyi hareketlendiren unsurlardır. İkinci tip azınlıkların geliştirdiği, genellikle Sakız tipi ev olarak adlandırılan konutlardır.¹⁴¹ Plan ve cephe düzenlemesi birbirine çok benzeyen bu evler bir bodrum kat üzerine tek veya çift katlı yapılmıştır. Cephelerde bir girinti içine yerleştirilmiş ana giriş kapıları, iki katlıların üst katında dökme demirden dekoratif konsollarla desteklenen ahşap cumbalar karakteristik özellikleridir. Şehirdeki üçüncü tip konutlar Levanten köşkleridir. Yüksek duvarlarla çevrelenmiş geniş bahçeler içindeki Levanten köşkları için ortak bir üsluptan söz edilemez.¹⁴² Cephe süslemelerinde Levanten köşklarinde gözlemlenen cephe karakterini belirleyen ana unsurlar; kuleler, açık ve kapalı çıkmalar, sütun dizilerinin yer aldığı verandalar, üçgen alınlıklar, vurgulu giriş aksları, silme ve plasterler, köşe vurguları (köşe taşı ve plasteri), kitle bitimleri (ahşap saçak, kagir bitim), boşluk düzenlemeleri, teras ve balkonları çevreleyen korkuluklardır.¹⁴³

İzmir’de esas yapıyı teşkil eden binaların dış mimarileri itibariyle yan yana eş aralıklarla dizilmiş pencerelerden oluşan sade cephe düzeni olan sıra evlerden oluştuğları görülmektedir. Yapı bir saçak veya bir silme ile korunmuştur.¹⁴⁴ Genellikle iki katlı olan zemin katı bazen boydan boya uzanan sütunlu bir yapısı vardır. Diğer tipin karakteristik özellikleri asimetrik bir plan düzeni, kule şeklinde, bir köşesinde yükselen, kornişlerle çevrili, saçaklı topuz çatı ile örtülüdür. Rees ve Forbes köşkları bu tarzda konutlardır.¹⁴⁵ Cephedeki duvarlar bazen sıvanmış, bazen de moloz taş, taş ve tuğlanın dönüşümlü kullanıldığı almaşık veya kasetleme sistemle inşa edilmişlerdir. Sokak cephesi duvarları, zemin kat üst hizasına kadar tümüyle kesme taş, üst katlar ise almaşık teknikle yapılmıştır. Almaşık duvarlar sokak cephelerinde genellikle sıvalı, yan yüzeylerde ise sıvasızdır.¹⁴⁶

¹⁴¹ Sönmez, (Bergama) s. 73.

¹⁴² Kuyulu, (TDV), s.529

¹⁴³ Akkurt, (Levanten) s.239.

¹⁴⁴ Sönmez, (Bergama) s. 44.

¹⁴⁵ Feyyaz Erpi, “İzmir’de Levanten Mimarisi”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 1, Ankara Ocak 1975, s.15.

¹⁴⁶ Erpi, s.15.

İzmir mimarisinde de önemli değişimlerin yaşandığı 19. Yüzyılda farklı etnik gruplara ait, farklı türde çok sayıda yapının, İzmir mimarisine girdiği görülür. Cami, Klise, havra gibi dini yapıların yanı sıra kışla, okul, hastane, gar, telgrafhane, banka, tiyatro, spor klübü, otel, asansör gibi çeşitli, yeni tür yapılarla kent silüeti değişmiştir. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Kışlası, Gureba-i Müslimin Hastanesi, Mekteb-i Sultani, Hükümet Konağı (Resim 10) gibi yapılar da İzmir’de Batılı üslup özellikleri taşıyan ve kent silüetinin değişimine katkıda bulunan Osmanlı eserlerinden bazılarıdır.¹⁴⁷ İzmir yapılarında da 19. Yüzyıl Avrupa mimarisinin tarihsel üsluplarının yanı sıra, doğu kökenli biçim ve motifleri repertuarına alan Oryantalist eğilimli bir seçmeci üslup yorumu yaratılmıştır. İzmir’in simgesi haline gelmiş olan Saat Kulesi, bu eğilimin kentteki en önemli temsilcisidir.¹⁴⁸ Tanzimat ile birlikte batılılaşma hareketleri daha da hız kazanmıştır. Tamamen Barok, Rokoko, Neogotik ve Ampir üslupları etkin olmuştur.¹⁴⁹

Resim 10. İzmir, Hükümet Konağı.

¹⁴⁷ İnci Kuyulu, “İzmir’de Cumhuriyet Dönemi Mimarisi”, **75. Yılında Cumhuriyet ve Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 19-21 Ekim 1998 İzmir, s. 92.

¹⁴⁸ Kuyulu, (Cumhuriyet) s. 92.

¹⁴⁹ Kuban, (Osmanlı) s. 606.

İzmir’de konut mimarisinin dışında çeşme ve sebillerde de Batılılaşma etkisi görülmektedir. Bugün ayakta olan çeşme ve sebillerin en önemlilerinden birisi olan Dönertaş Çeşmesi ve Sebili (1814) (Resim 11) ile Gaffar-zade Çeşme ve Sebili (19. yüzyıl) sayılabilir.¹⁵⁰Dönertaş Çeşmesi saçak düzenlemesi taş malzemeden düz profil kademeli silmelerden oluşmaktadır.

Resim 11. İzmir, Dönertaş Çeşmesi.

19. Yüzyıl sonrasında 20. Yüzyıl Ulusal Mimari Akımına ait yapıların cephe ve saçak düzenlemelerinden oluşan mimari eserlere İzmir Mimar Kemalettin Caddesi ve çevresinde çok sayıda örneğine rastlanmaktadır.¹⁵¹Bu örneklerden bazıları şunlardır; Mimar Necmeddin Emre tarafından Cumhuriyet’in ilk yıllarında, inşa edilen bugünkü İzmir Devlet Tiyatrosu (Türk Ocağı) binası ahşap konsollarla taşınan geniş saçakları, sivri kemerli açıklıkları, Osmanlı süsleme motifleri ile dönem özelliklerini veren yapıların başında gelmektedir. Mimar Tahsin Sermet tarafından

¹⁵⁰ Kuyulu, (TDV), s. 529.

¹⁵¹ Şeniz Çıkış, "Birinci Ulusal Mimari Dönemi İzmir Konutu: Yerellik ve Melezlik", ODTÜ Mimari Fakültesi Dergisi, Sayı:2, Ankara 2011, s.53.

yapılmış Milli Kütüphane (1914-1933) ve Milli Sinema (Elhamra Sineması 1926) sivri kemerleri, küçük kubbeli kuleleri, geniş saçakları, cephelerindeki çinileriyle bir başka Ulusal Mimari örneğidir. Bugünkü Garanti Bankası (Osmanlı Bankası - 1926) sivri, basık ve Bursa kemerli açıklıkları, üçgen başlıklı sütunları, geometrik süslemeli şebekeleri, geleneksel bitkisel motifleri ve mukarnaslı saçak silmeleri ile dönemin belirgin yapılarından. Borsa Binası (1926-28) köşe kubbeleri, geleneksel taçkapı formu girişiyle milli değerlere vurgu yapan yapılardan biridir. Mimar Mehmet Fesçi'nin yapmış olduğu Büyük Kardıçalı Hanı (1928) pahlanarak belirginleştirilmiş kubbeli köşeleri, geniş saçaklarıyla dikkat çekmektedir. Mimar Ahmet Kemal'in Vakıflar Bankası (Eski Roma Bankası) (1930-32)sivri kemerli pencereleri ve süsleme öğeleriyle ön plana çıkmaktadır. Ziraat Bankası (1930) binasının süsleme unsurları Art Deco çizgilerinin yanı sıra cephe panolarını bezeyen grift bezemeleri, geniş saçak uygulamasıyla Ulusal Mimarlık etkilerini korumaktadır. Mimar Tahsin Sermed tarafından yapılan Denizcilik İşletmeleri Binası köşe vurgulaması, sivri kemerli pencereleriyle, Tekel Binasında ise Bursa kemerleri ve zengin çini süslemeleriyle I. Ulusal Mimarlık üslubunun genel özelliklerini taşıyan örneklerdendir.¹⁵² Dönemin ideolojik görüşleri doğrultusunda, belirlenen mimari tasarımların kaynağı Anadolu Türk Mimarisi olmuştur. Bu dönemin birçok yapısında olduğu gibi burada da çini süslemeye ağırlık verilmiştir. Bu tutum Cumhuriyet döneminde de sürmüştür .Ulusal mimari akımı, Cumhuriyet döneminde de bir süre devam etmiş ve yerini uluslararası betonarme mimariye bırakmıştır. Son yıllardaki klasik Türk mimarisi tarzındaki çalışmalar ise daha çok sit ve çevre koruması amacıyla yapılmaktadır.¹⁵³

¹⁵² Metin Sözen/Uğur Tanyeli, "Birinci Ulusal Mimarlık", **Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü** İstanbul 2007, s;43

¹⁵³ Neslihan Onat,"İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Yapıları", **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir 1992, Sayı:2, s.63.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

19. YÜZYIL İZMİR YAPILARINDA SAÇAK DÜZENLEMESİ

3.1. Malzeme, Teknik ve Süsleme Özellikleri

3.1.1. Ahşap Saçaklar

Tarih boyunca ahşap malzemeyi hemen her yerde kullanan Türkler Anadolu'ya geldiklerinde bu zanaatı beraberlerinde getirmişlerdir.¹⁵⁴ Anadolu da ahşap sanatı özellikle Zonguldak, Bitlis, Bursa ve İstanbul gibi başlıca şehirlerde icra edilmekteydi.¹⁵⁵ Osmanlıda Naht denilen marangozluk işleri mimari eğitim veren kurumların çatısı altında ders olarak okutulmaktaydı. Binayı taşıyan yapı unsuru dışında özellikle süslemede Türk ahşap işçiliği ileri seviyelere ulaşmıştır. Ahşap oyma tekniği, şebekeli oyma tekniği, geçme (kündekari) tekniği, kakma tekniği gibi başlıca tekniklerle tatbik edilen ahşap sanatı özellikle ahşap malzemenin yoğun kullanıldığı çatı ve saçaklarda iki temel nedenden dolayı sıklıkla tercih edilmektedir. Bunlardan ilki saçak altlarının dış etkilerden zarar görmemesi için koruyucu unsur olarak değerlendirilmiş olmasıdır. İkinci neden ise estetik açıdan mimari yapılara görsel güzellik katmasıdır.¹⁵⁶ 19. Yüzyıl İzmir yapılarında ahşap saçak düzenlemesi sıkça karşımıza çıkan bir uygulamadır. Özellikle Türklerin orta ve üst gelir gurubundaki evlerinde tercih edilen bu unsurlar, Levanten köşk ve yalılarında zenginlik ve ihtişamın bir göstergesi olarak sıkça uygulanmıştır. Yabancı girişimcilerin yapmış olduğu kamu binalarında da bunu gözlemlemek mümkündür.

İzmir'de 19. Yüzyıl ahşap saçak düzenlemesi olan yapıların toplandığı, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak bölgeleri sırasıyla verilmiştir. Bornova bölgesinde ahşap saçak süslemesi olan 5 adet yapı tespit edilmiştir. Bunlardan 1 adeti 19. Yüzyıl öncesi, 1 adeti 20. Yüzyıl ve 3 adeti de 19. Yüzyıl olarak değerlendirilmiştir.

¹⁵⁴ Rüstem Bozer, "Ahşap Sanatı", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı II*, Kültürve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2006, s. 533.

¹⁵⁵ Çetin Aytaç, *Geleneksel Türk Süsleme Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1993, s.28

¹⁵⁶ Hasol, (Ansiklopedik) s.22.

3.1.1.1. De Andria Köşkü, 80 Sokak No:23 (Bornova)

Levanten yerleşim yerlerinden biri olan Bornova'da 1830 yılında yapılmış olan De Andria Köşkü,¹⁵⁷ saçak düzenlemesi ahşap malzemedendir. (Resim 12) De Andria Köşkü Bornova'da 80 sokakla, 83 sokağın birleştiği aks üzerindedir. Saçakları zenginlik ve zerafetin bir sembolüdür. Dantela saçak örgüsü yapının birleşik çatı ön giriş kısmı ile merdivenle yükseltilmiş veranda çevresinde yoğunlaşmıştır. Saçak alın tahtası ve saçak profillerinde şebekeli oyma tekniğiyle yapılmış stilize bitkisel formlar kullanılmıştır. De Andria Köşkünün bir diğer süsleme unsuru çatı saçak süslemeleridir. Çatı saçak altları payandalarla desteklenmiş uçlarına yuvarlak topuz formlar eklenerek estetik kaygı yükseltilmiştir. Bu tip payandalar form özelliğini koruyarak İzmir yapılarının genelinde tekrarlanan bir mimari eleman olmuştur. Çatı saçak süslemelerinde tekrar eden ahşap parçalar 20 cm eninde olup saçak profillerine tutturulmuş vaziyettedir. Bu parçalar şebekeli oyma tekniğine uygun olarak kıl testere yardımıyla elde yapılmaktadır. Bunların seri üretiminde bir kalıp yardımıyla ahşap üzerine çizilen motif tek tek işlenmektedir. Uygulama yapan ustanın her parçayı belirli bir eğim ile işlemesi gerekmektedir. Bu yüzden özellikle saçak alın profil süslemelerinde bu açının uygulanmasında bozulmalar meydana gelebilir. Ahşap saçak uygulamalarında şebekeli oyma tekniğiyle yapılan ve tekrar eden parça olarak yerleştirilen motifler birleştirildiklerinde negatif ve pozitif olarak yapılan motifler estetik vurguyu arttırmaktadır. De Andria Köşkü ahşap saçaklarında tığ denilen uç kısımlarda palmet-lotus motifinin stilizasyonuna benzer bitkisel bir form görülmektedir. (Şekil 2) Çatı sarkıtlarına baktığımızda bir ağacın kontur çizgilerini veren formun içerisine hareketlilik sağlama amacı ile yuvarlak kavisli motifler atılmıştır. Veranda saçak süslemelerinde kullanılan motif C kıvrımlarından oluşan lotus motifidir. (Şekil 3)

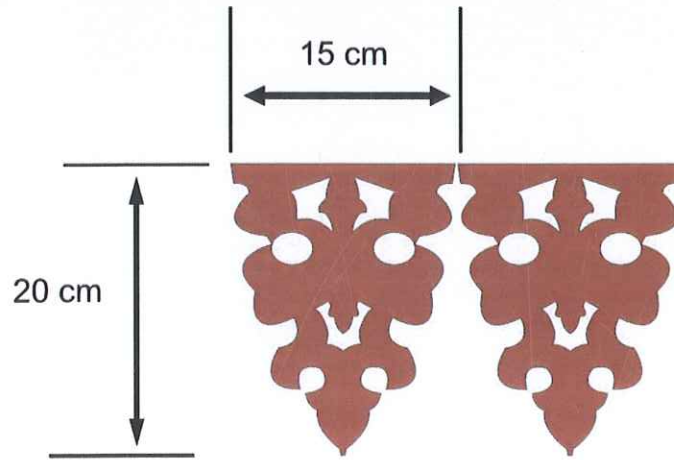
¹⁵⁷ Evelyn Lyle Kalças, *Gateways to the Past Houses and Gardens of Old Bornova*, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1978, s. 35.

Resim 12. De Andria Köşkü. (Bornova)

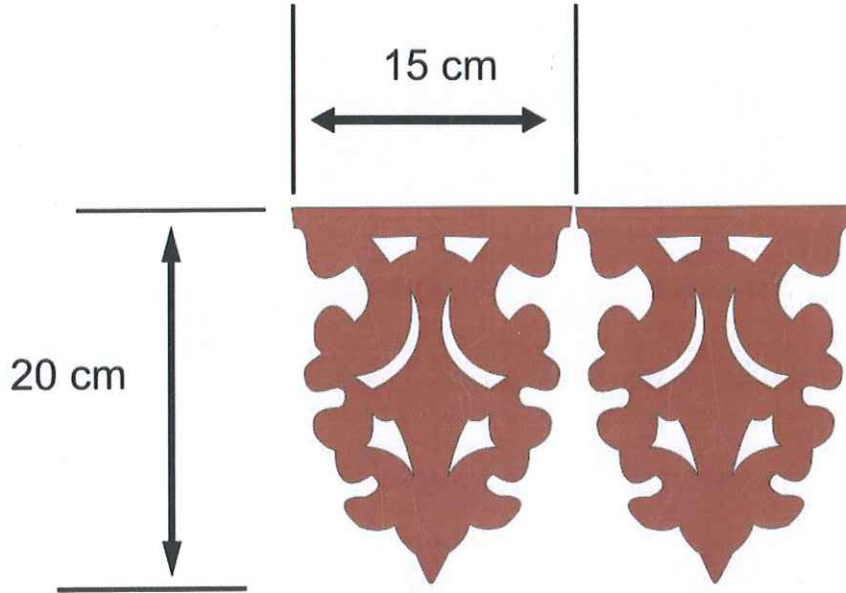
Resim 13. De Andria Köşkü çatı saçak süslemesi. (Bornova)

Şekil 2. De Andria Köşkü çatı saçak motifi vektörel çizimi. (Bornova)

Resim 14. De Andrea Köşkü veranda saçak süslemesi. (Bornova)

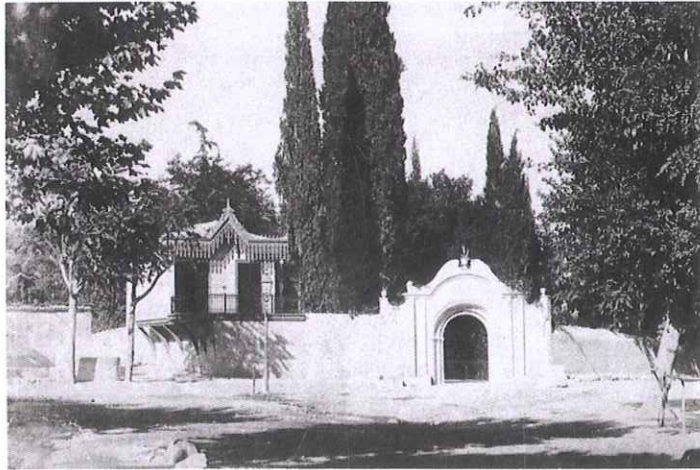
Şekil 3. De Andria Köşkü veranda saçak motifi vektörel çizimi. (Bornova)

3.1.1.2. Steinbuchel Evi, Gençlik Caddesi No:2 (Bornova)

Bornova Gençlik Caddesi'nde bulunan Steinbuchel Evi İngiliz John Maltass tarafından 1860 yılında yapılmıştır. Bu yapı Kurtuluş Savaşı sırasında kısa bir süre Atatürk tarafından karargâh olarak kullanılmıştır.¹⁵⁸ Bornova belediye arşivinde bulunan konutun eski resminde giriş kapısının sol tarafında ahşap saçaklı bir ek bina görmekteyiz fakat günümüze ulaşamayan bu binanın ahşap saçak dantelaları ilgi çekicidir. (Resim 16)

Resim 15. Bornova, Steinbuchel Evi.

Resim 16. Bornova, Steinbuchel Evi. (Bornova Belediye arşivi)

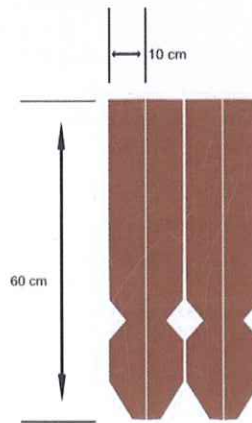
¹⁵⁸ Kalças, s.10.

3.1.1.3. Tren Garı (Karşıyaka)

Karşıyaka ilçesinde 19.Yüzyıla tarihlendirilen Karşıyaka tren garının yapılmasından sonra Levantenlerin sahil kesimindeki yalılarının sayıları artmıştır.¹⁵⁹ Bu yapıların ahşap saçak dantelaları dikkat çekicidir. Karşıyaka tren garı geçirdiği tadilatlar sonrası yapının üzerinde olmamasına karşın Karşıyaka Belediyesinin arşivlerinden yapının üzerinde koruyucu özelliğinden faydalanmak üzere sade süsleme unsurları olan birleşik düzenli bir ahşap saçak uygulaması tespit etmek mümkündür.(Resim 17) 3x9 metre ölçülerinde olan Karşıya tren garı sundurması üzerindeki koruyucu saçak uygulaması büyük ölçülerde oluşuyla farklılık arz etmektedir.

Resim 17. Karşıyaka Tren Garı Belediye arşivi 1865

Şekil 4. Karşıyaka Tren Garı saçak motifi vektörel çizimi.

¹⁵⁹ Tuncer Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1974, s.44.

Uç kısımlarına doğru negatif ve pozitif vurgunun oluşması için geometrik bir hareketlilik verilen tığ kısmının genelde sivri gelen uç kısmının burada yapının alçak bir yapı olmasından dolayı güvenlik nedeniyle düzleştirilmek istendiğini düşünmekteyiz. 10 cm eninde ve 60 cm uzunluğunda lataların yan yana sıralanmasından oluşmaktadır. Saçak dantelasının tığ kısmına doğru bir açısı olmayan bir tam, bir yarım üçgen kesitler, yanına konulan aynı kesim ölçülerine sahip lata ile birleştiği yerde eşkenar dörtgen şekli oluşmaktadır.

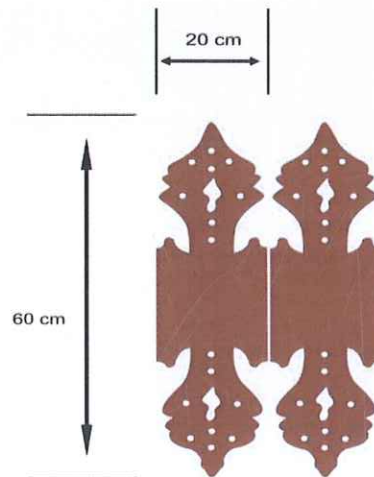
3.1.1.4. Öğretmen Evi Lokali (Karşıyaka)

Karşıyaka'da Cemal Gürsel Caddesi üzerinde 1893 tarihli yapı, ahşap saçak düzenlemesi konusunda bilindik uygulamaların dışında farklılık gösteren bir örnektir. 19. Yüzyılda Petrocchino Kulüp ismiyle ticari bir yapı olarak kullanılmıştır.¹⁶⁰Günümüzde Öğretmen Evi Lokali olarak kullanılan bu yapının ahşap saçak düzenlemesi iki yönde simetrik etkisi ve ebatlarıyla görsel algıda binanın önüne geçen bir uygulamadır. Çatı dokusunu gizleyen parapet duvarının görevini üstlenen bu ahşap saçak düzenlemesi saçak altlarını koruma yönünden çok süsleme özelliği ile alakalıdır denilebilir. Bitkisel tarzda stilize edilmiş ahşap saçak motifinin iç kısımlarında oluşturulan boşluk ve oval delikler motife hareketlilik kazandırmıştır.(Resim 19) Cemal Gürsel Caddesi üzerinde yapım yılı 19. yüzyılın sonları olarak tarihlendirilen Löhner Köşkü saçak düzenlemesinde kullanılan ahşap süslemeleriyle Karşıyaka Öğretmen Evi süslemelerinin form ve motif özellikleri birbirinin aynısıdır. Karşıyaka Öğretmen Evi Ahşap saçak dantela motifini Löhner Köşkü saçak dantelasından ayıran tek unsur simetrik olarak tekrarlanmasıdır. Bu saçak düzenlemesine benzer bir diğer uygulamada Atatürk Caddesi No:262 Alsancak'da bulunan konutun poligonal kulesindeki ahşap saçak dantelasında görmektediriz. (Resim 43)

¹⁶⁰ Bilge Umar, "Kordelio(Şimdi Karşıyaka) Adının Kökeni ve Anlamı Üzerine", Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, İzmir 1993, ss.209-224.

Resim 18. Öğretmen Evi Lokali (Karşıyaka)

Resim 19. Öğretmen Evi Lokali saçak ayrıntısı. (Karşıyaka)

Şekil 5. Öğretmen Evi saçak ayrıntısı. vektörel çizimi. (Karşıyaka)

3.1.1.5. Löhner Köşkü, Cemal Gürsel Caddesi No:264 (Karşıyaka)

Karşıyaka Cemal Gürsel Caddesi üzerinde bulunan Löhner Köşkü gerek konumu gerekse süslemeleri ile Karşıyaka Levanten konutları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Ahşap saçak dantelaları aslına uygun yapılan restorasyon çalışmaları sonrası ilk günkü görünümünü korumaktadır.¹⁶¹ 19. Yüzyıl sonu olarak tarihlendirilen Löhner Köşkünün saçak süslemelerinde kullanılan lataların negatif vurgusunda oluşan lotus motifi dikkat çekicidir. Saçak dantelası üzerindeki oval geometrik şekiller simetrik kullanılmıştır.

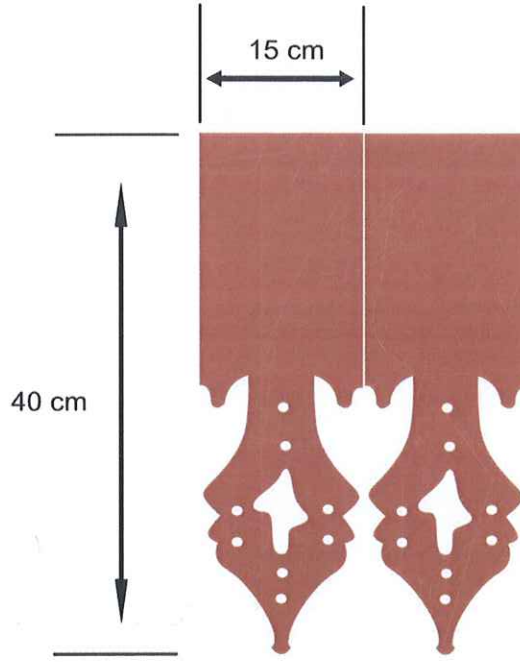

Resim 20. Löhner Köşkü.

Resim 21. Löhner Köşkü saçak ayrıntısı.

¹⁶¹ İnci Kuyulu Ersoy, "Karşıyaka Levanten Konutlarından Örnekler", **Karşıyaka kültür ve Çevre Sempozyumu**, Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 22-23 Aralık 2005, s. 110.

Şekil 6. Löhner Köşkü saçak ayrıntısı. vektörel çizimi.

19. yüzyıl Levanten yerleşim yerlerinden en önemlilerinden biri de Buca'dır. Buca bölgesindeki konut mimarisi oldukça zengindir. Özellikle 1860 tarihinde Aydın demiryolu hattının kullanılmasıyla Levantenlerin konut alanı olarak burayı tercih etmelerini sağlamıştır. Buca'da 1820'lerden beri sosyal hayatın önemli bir olgusu olan, Helen stilindeki açık hava tiyatrosu ve 1856 tarihinde Whittall ve Rees ailelerinin öncülüğünde yaptırılan Hipodrom, yerleşimi cazip hale getiren nedenlerdendir.¹⁶² Yerleşimlerin gelişmesi ve Levanten nüfusun artmasına yol açan bir diğer etkende yabancılara mülk edinme hakkının tanınması olmuştur. Kente gelen tüccar aileler geniş arazilere yönelmişler ve gerek Avrupa, gerekse Sakız mimari üsluplarını yerleşimlere taşımışlardır. 19. Yüzyıl başında Buca bölgesi yerleşiminde dini yapı olarak bir Yunan, bir Katolik, bir Reforme kilisesi ve bir Cami bulunmaktadır.¹⁶³

Sivil yapıların ahşap saçak süslemeleri tıpkı Bornova ve Karşıyaka yapılarında olduğu gibi sahibinin ekonomik durumuyla alakalı karakteristik bilgiler içeren konutlar olmuştur. Genel olarak Neoklasik üslup anlayışının devam ettiği plan tipi ve süsleme anlayışı ahşap saçak düzenlemelerinde farklılıklar göstermektedir.

¹⁶² Feyyaz Erpi, **Buca'da Konut Mimarisi 1838 – 1934**, O.D.T.Ü. Yayınları, Ankara, 1987, s.45.

¹⁶³ Çınar Atay, **Tarih İçinde İzmir**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir, 1978, s.57.

Saçak uygulamalarına dikkat edildiğinde negatif ve pozitif vurgu uyumuna özen gösterilmiş olduğu ve saçaklarda geometriksel yaklaşımla bitkisel formu kaynaştırma uygulamaları sıkça görülmektedir. Özellikle oyma yapılan kısımlara hareketlilik getirmek için uygulanan motifler başka yapı saçaklarında da gözlemlenmektedir. Buca'da 18.Yüzyıl'a ait 1 adet yapı, 19. Yüzyıl'a ait 32 adet yapı ve 20. Yüzyıl'a ait 13 adet yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan sadece 6 adetinde ahşap dantela süsleme olduğu görülmüştür.

3.1.1.6. 121 Sokak No:4 (Buca)

Buca Uğur Mumcu Caddesi üzerine çıkan bağlantılı sokaklardan biri olan 121 sokakta bulunan tek katlı sade mimarisine karşılık oldukça zengin görünen ahşap saçak düzenlemesi dikkat çekicidir.¹⁶⁴ Bitkisel kontur formunun içine hareketlilik kazandıran geometrik motifler kullanılmıştır. (Resim 23) Pozitif ve negatif vurgusunda bitkisel formun devam etmesi kompozisyon itibariyle bütünsellik teşkil eder. Yapının sadece yola bakan kısmında görülebilen ahşap saçak düzenlemesi yapının inşa edilmiş olduğu yıllarda cephenin dört bir tarafında uygulandığı ama günümüze sadece tek bir cephesi kaldığı görülmektedir. Saçak dantelasında sivri hatlardan kaçınılmış geometrik oval formlar hakimdir. Damlalık kısmında eşkenar dörtgen kullanılmasına karşın kenarlarında oval formlar kullanılmaktadır. Damlalık kısımdan tıg bölümüne geçiş motifi büyük ve küçük iki oval şekli birleştiren düz kesit görünümündedir.

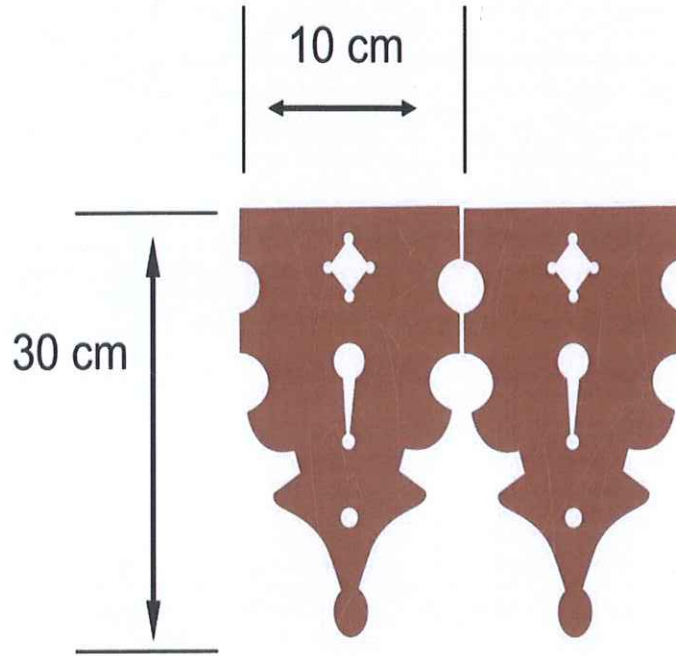

Resim 22. 121 Sokak no:4 (Buca)

¹⁶⁴ Erpi, (1838), s.120.

Resim 23. 121 Sokak no:4 saçak ayrıntısı. (Buca)

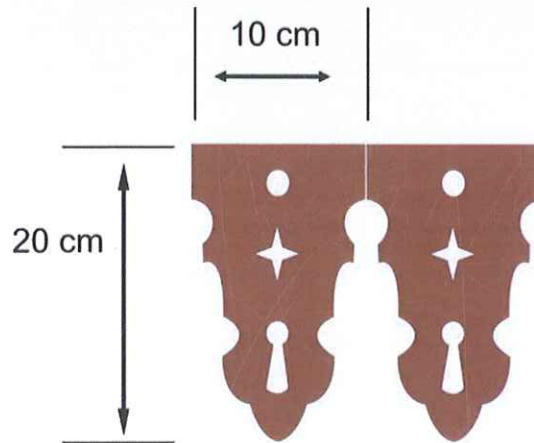
Şekil 7. 121 Sokak no:4 ahşap saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

3.1.1.7. Uğur Mumcu Caddesi No:7 (Buca)

Uğur Mumcu caddesi No:7 de bulunan ahşap saçak süslemeli bu yapı 121 sokaktaki konutun ahşap saçak düzenlemesindeki motiflerle benzerlik göstermektedir. Daire, yıldız gibi geometrik şekillere vurgu yapılan motifin, tığ kısmının lotus motifinin stilizasyonu olduğu görülmektedir. (Resim 24) Yıldız motifindeki sivrilik haricinde formun geneli ovalleştirilmiştir. Yapının köşelerine gelen dantela latası diğerlerine göre daha uzun tutulmuştur.

Resim 24. Uğur Mumcu Cad. no:7 saçak ayrıntısı

Şekil 8. Uğur Mumcu Cad. no:7 saçak ayrıntısı.vektörel çizimi.

3.1.1.8. 106 Sokak No:11 (Buca)

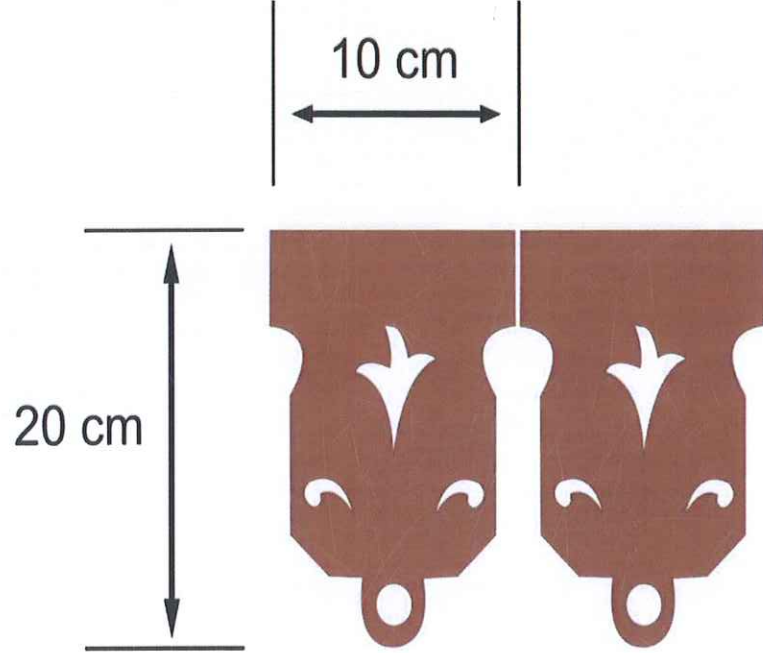
Buca Yaylacık mahallesi 106 sokak no:11 de bulunan dikdörtgen formlu ahşap saçak süslemeleri form açısından geometrik, motif açısından ise bitkiseldir . Köşe birleşim yerinin diğer ahşap saçaklı evlere nazaran daha büyük ebatlarda dantelanın dışına taşırılması estetik açıdan farklılık oluşturmuştur. Saçak motifinin negatif ve pozitif vurgu kaygısı taşımadığı gözlemlenmektedir. Motifin damlalık kısmında bitkisel kıvrımlarla oluşturulmuş şekiller ana motifi oluşturmaktadır. Ahşap dantelanın tığ kısmında oval halka formu uç kısımlarına görsel farklı malzemelerin bu kısma eklenmesine imkan veren şekilde tasarlanmıştır. Bu yapının yola bakan cephe duvarında diğer yapılarda gözlemleyemediğimiz alçı malzemeden rölyef çelenk bulunmaktadır. (Resim 26)

Resim 25. 106 Sokak no:11 (Buca)

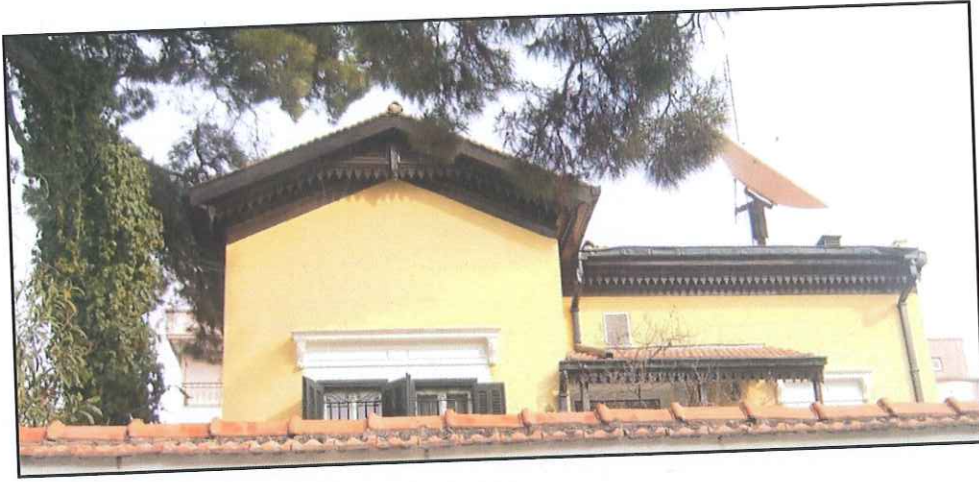
Resim 26. 106 Sokak no:11 ahşap saçak ayrıntısı. (Buca)

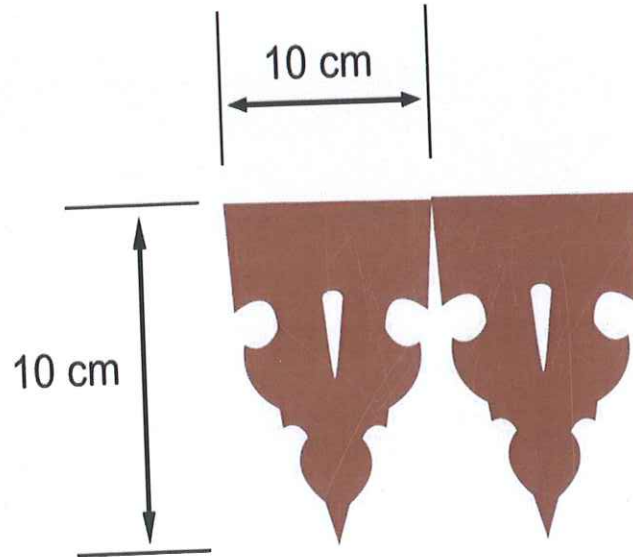
Şekil 9. 106 Sokak no:11 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

3.1.1.9. 170 Sokak No:8 (Buca)

Buca 170 sokak no:8 de bulunan yapının saçak dantela süslemesi kapı giriş sundurmasında da devam etmektedir. Saçak dantelasında sivri formlar yoğunluktadır. Lata üzerindeki ana motif bir açısı sivri diğer açısı oval geometrik bir şekildedir. Saçak dantelasının ana formunun Lotus motifi olduğu düşünülmektedir. (Şekil 10)

Resim 29. 170 Sokak no:8 (Buca)

Şekil 10. 170 Sokak no:8 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

19. Yüzyıl yerleşim bölgelerinden bir olan Konak ilçesinde, ahşap saçak süslemeli yapıların diğer bölgelere göre sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bölgede Levanten konutları ekseriyetle Alsancak bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Gelir seviyesi orta ve üstü olan Türk ailelerinin ve Osmanlı Tebaası olan Ermeni, Rum ve Musevi topluluklarının Karataş, Mektupçu, Kokaryalı güzergahında sahil ve üst kesimlerde yerleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Konak bölgesinde ahşap saçak süslemesi olan 11 adet yapı tespit edilmiştir. Bu yapıların yapım tarihleri 19.Yüzyıl sonu olduğu düşünülen Türk ailelere ait yapılardaki saçak süslemelerinin benzer ve farklı özelliklerin verilmesi açısından önemlidir.

3.1.1.10. 126 Sokak No:8 (Göztepe)

19.yüzyılın sonu 20. yüzyılın başı olduğu düşünülen Türk konutlarından biri 126 sokak no:8 de bulunan köşktür. Özellikle bu sokakta ahşap saçak süslemeleri ile dikkat çeken konutlar yoğunluktadır. İki katlı olan köşkün sade bir cephe düzenlemesi vardır. Neoklasik etkiler taşıyan özellikler millileştirilmiştir. Bu yapı kapalı olmayan balkonu ve arka planında sokağı izleyen geniş oval penceresiyle Batılılaşma özelliği gösteren Türk konutlarındandır. Dönemin zengin Türk ailelerinden biri olan Uşakizadelerin Köşküne çok yakın mesafede oluşu, bu bölgenin refah seviyesi yüksek Türk ailelerince tercih edilmiş olan nadir bölgelerden biri olduğunu göstermektedir.

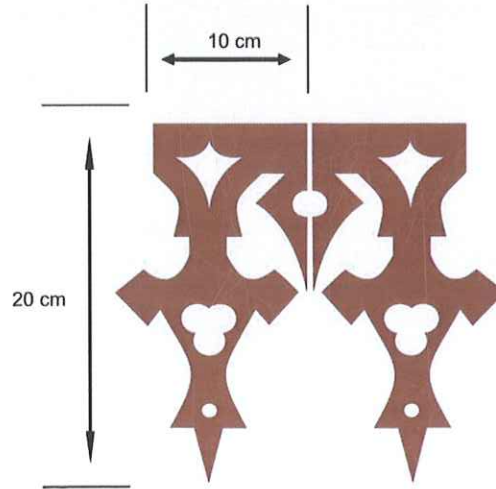
Özellikle ahşap saçak tezyinatında kullanılan Türk motifleri ilgiçektir. Motifin geometrik formlarda olması ve kullanılan kompozisyonun içinde üç oval boşluğun oluşu Çintemani motifinin ahşap stilizasyonudur. Ana formun kontur hatlarına bakıldığında, geleneksel Türk kilim motiflerinden biri olan eli belinde kilim motifinin uygulandığı müşahade edilmektedir. Saçak genişliği büyük olan bu yapıda, saçakların alt kısmında kare, dikdörtgen ve üçgen geometrik formlar kullanılmıştır. (Resim 43)

Resim 30. 126 sokak no:8 (Göztepe)

Resim 31. 126 sokak no:8 saçak ayrıntısı.(Göztepe)

Şekil 11. Konak, 126 sokak no:8 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Göztepe)

3.1.1.11. 126 Sokak No:15 (Göztepe)

126 sokak no:15 de bulunan iki katlı yapı, saçak süslemelerinden ve cumba üstünde kullanılan metal poligonal sivri çatı yapısından bir Türk konutu olduğu izlenimini vermektedir. (Resim 32) Girişinde bulunan plasterler ve söve süslemelerinden Batılılaşma dönemi etkileri görülmektedir. Eklektik tarzdaki bu yapının paralelinde bulunan iki katlı yapının saçak süslemelerindeki motiflerin aynı oluşu ve ortak bahçe alanlarının olmasından dolayı bu yapının Konak, 128 sokak no:18'de bulunan konutun diğer sokağa bakan ek binası olduğunu düşünmekteyiz. Yapının saçak dantelasında kullanılan motif geleneksel kilim sanatında kullanılan eli belinde motifinin damla şeklinde stilizasyonudur.¹⁶⁵ Saçak dantelasında kullanılan motifin pozitif formu sivri, negatif formu ise ovaldir. Tığ kısmı eşkenar dörtgendir. Damlalık kısmında bulunan ana motifin üst kısmı iki oval şeklin aşağıya doğru birleşim yerinde bir ucu sivri elips olarak bitmektedir. Bu motifin hayvan çanı stilizasyonu olduğunu düşünmekteyiz.

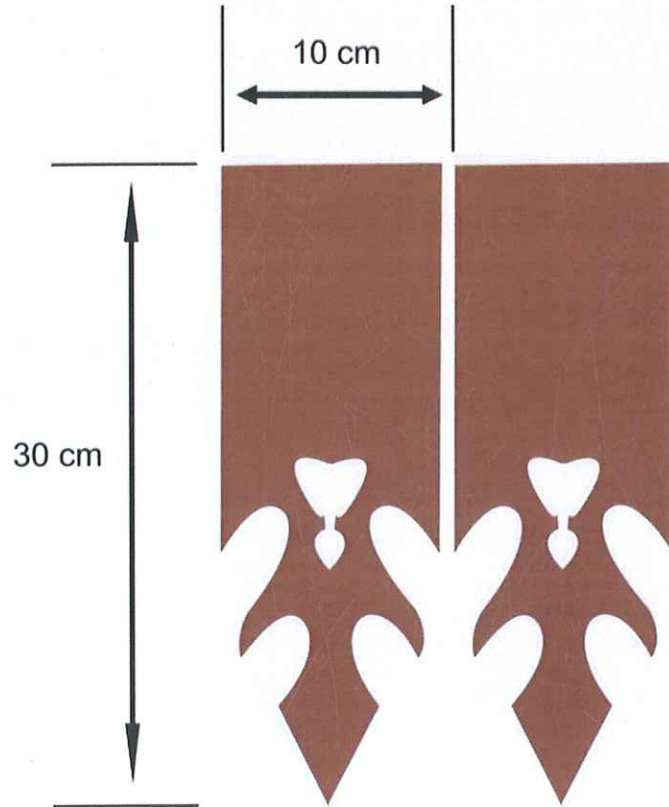

Resim 32. Konak, 126 sokak no:15. (Göztepe)

¹⁶⁵ Hacer Buksur, "Saçıkara Yörüklerinde Yaşayan Dokumalar", Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayı:7, Isparta MAYIS 2011, s.16.

Resim 33. 126 sokak no:15 saçak ayrıntısı. (Göztepe)

Şekil 12. 126 sokak no:15 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Göztepe)

3.1.1.12. 128 Sokak No:18 (Göztepe)

127 Sokak da Hacı Ahmet Tatari Camisiyle yan yana olan yapının (Resim 34) Batılılaşma etkilerinin görüldüğü Eklektik tarzda yapılmış olduğu görülmektedir. Saçak motifi 126 sokak no:15'le aynıdır. Restorasyonu devam eden bu köşkün bahçesi Kamil Paşa Köşküne oranla çok daha küçüktür. Çünkü 20. Yüzyılda bahçesine Tatari Camii inşa edilmiştir.

Resim 34. Konak, 128 sokak no:18. (Göztepe)

Resim 35. 128 sokak no:18 saçak ayrıntısı. (Göztepe)

3.1.1.13. Mithatpaşa Caddesi No:263 (Asansör)

Mithatpaşa caddesi üzerinde bulunan Bet İsrail Sinagogu'nun bitişiğinde yer alan cumbalı iki katlı binanın ahşap saçak süslemeleri yapının kendisi gibi bakımsız ve yok olma durumuyla karşı karşıya kalmasına rağmen dikkat çekicidir. Binanın yapım yılı bilinmemektedir, fakat bitişiğinde bulunan sinagogun yapım yılı 1905 olarak tarihlendirilmesinden dolayı yapıya yapışık olan evin yapım tarihinin Sinagog'dan önce olduğunu düşünmekteyiz.¹⁶⁶ Yapının ahşap saçak dantelasının damlalık kısımlarındaki içe dönük bitkisel kıvrımlar lataların birleşim yerinde palmet lotus motifini oluşturmaktadır. Tığ kısmının uç ve ortasında kullanılan ana motif eşkenar dörtgendir. (Resim 37)

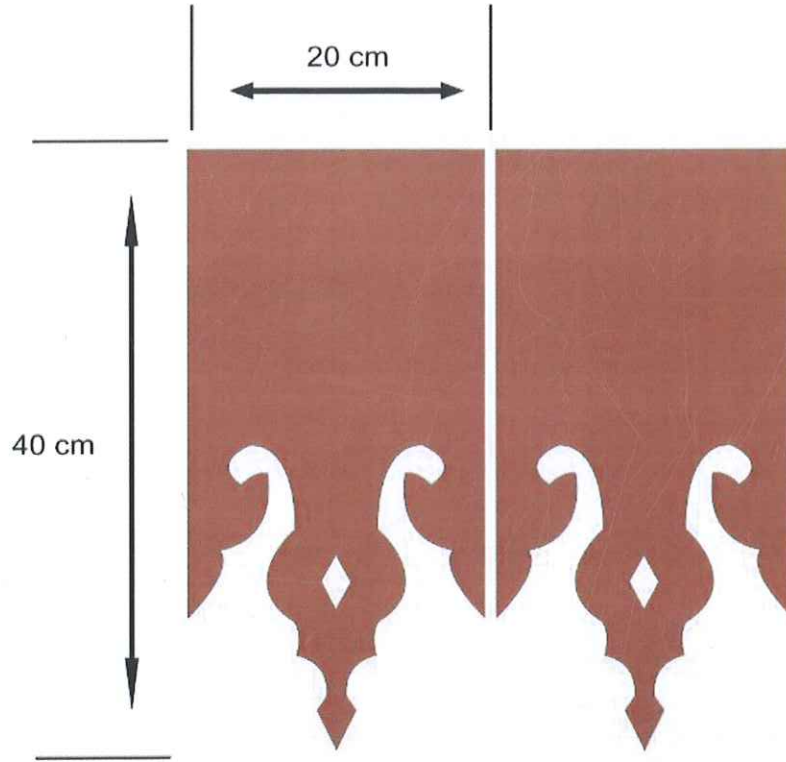

Resim 36.Mithatpaşa caddesi no:263.(Asansör)

Resim 37. Mithatpaşa caddesi no:263 saçak ayrıntısı. (Asansör)

¹⁶⁶ Ayşegül Selçuki, "Tarihi Asansör", İzmir Ticaret Borsası Ar&Ge Bülteni, Ekim 2007 İzmir, s. 28.

Şekil 13. Mithatpaşa caddesi no:263 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Asansör)

3.1.1.14. Mustafa Kemal Sahil Bulvarı No:273 (Mektupçu)

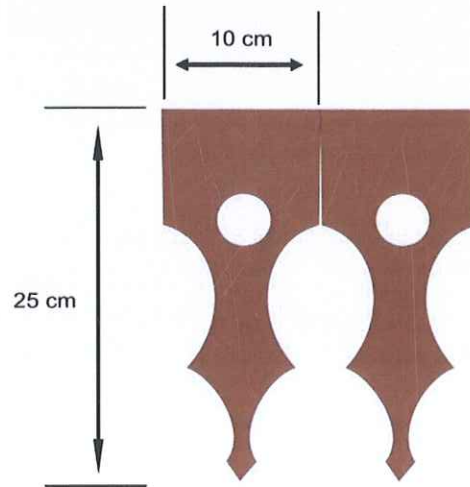
Mustafa Kemal Sahil Bulvarı üzerinde bulunan Otel Dokuz Eylül binasının Mithatpaşa caddesi kısmına bakan tarafında, restorasyon projesiyle binayla bütünleştirilen bitişik tarzda 19. yüzyıl etkileri taşıyan iki adet farklı yapının cumbalarının ahşap saçak düzenlemeleri bütünsellik gösterir. (Resim 38) Neoklasik üslup tarzının devam ettiği yapının geometrik ahşap saçak düzenlemesi, negatif ve pozitif etkinin gözetilerek cumba saçak yapısına hareketlilik kazandırmıştır. Süsleme amaçlı saçak tiplerinden olan cumba dantelası sade ve şık anlayışın güzel bir örneğidir. Saçak dantela formu sivri olmasına karşın damlalık kısmında bulunan ana motif daire şeklindedir. Tığ bölümünün hatları bir kenarı ana formla bütünleşen eşkenar dörtgendir. Lataların birleşim yerlerinin negatif formu oval kemer şeklindedir.

Resim 38. Mustafa Kemal Sahil Bulvarı no:273 (Mektupçu)

Resim 39. Mustafa Kemal Sahil Bulvarı no:273 saçak ayrıntısı. (Mektupçu)

Şekil 14. Mustafa Kemal Sahil Bulvarı no:273 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.(Mektupçu)

3.1.1.15. Mithatpaşa Caddesi No:639 (Küçükalyı)

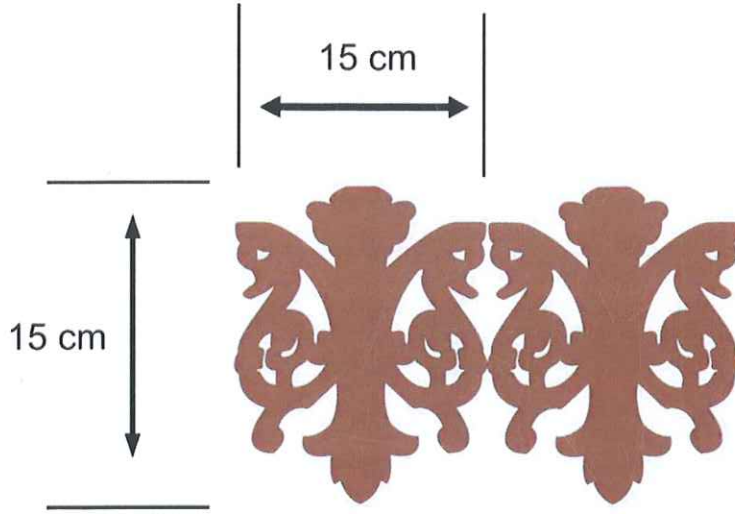
Mithatpaşa caddesi üzerinde bulunan Yeşim Hanım Köşkü zengin ahşap saçak süslemelerinin yanı sıra 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı sanat akımlarından biri olan Art Nouveau üslup süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Stilize çiçek formlarının yanı sıra realize edilmiş bitkisel motiflerin zenginliği yapının söve ve ahşap saçak düzenlemelerinde sıklıkla gözlemlenmektedir.(Resim 40)Saçak dantelası şebekeli oyma tekniğinin yanı sıra lokal parçaların üste aplikasyonu ile Art Nouveau mimari süslemenin güzel bir örneğini sergilemektedir. Saçak dantela latalarının damlalık kısımları simetrik S kıvrımlıdır. Tığ bölümünde kullanılan Palmet ve lotus motifinin stilizasyonu yapının değişik yerlerindeki süslemelerde de kullanılmıştır.

Resim 40. Mithatpaşa Caddesi no:639.(Küçükalyı)

Resim 41. Mithatpaşa Caddesi no:639 saçak ayrıntısı. (Küçükalyı)

Şekil 15.Mithatpaşa caddesi no:639 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Küçükalyalı)

3.1.1.16. Atatürk Caddesi No:262 (Alsancak)

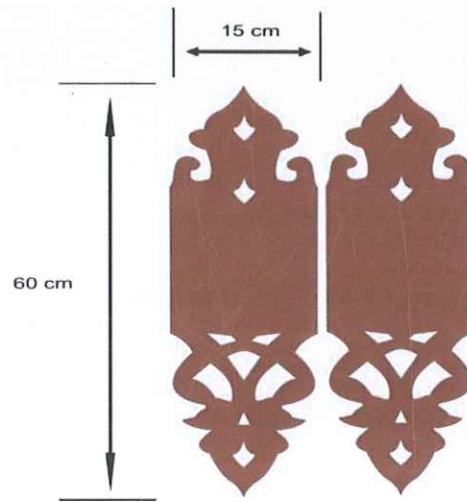
19. yüzyıl İzmir yapılarında özellikle Punto ismiyle anılan Alsancak semtinde deniz kenarında yoğunluğu göze çarpan sıra evlerin nadir ahşap saçak süslemelerinin olduğu gözlenmektedir. Genellikle taş, tuğla ve alçı malzemenin tercih edildiği bu yapılardan birinin teras katında iki farklı saçak dantelası uygulandığını görmekteyiz. Bunlardan birincisi poligonal kulesinin ahşap saçak düzenlemesiyle farklılık göstermektedir. (Resim 42) Bu ahşap saçak dantelalar kule kısmının daha belirgin hale gelmesini sağlamıştır. Karşıyaka Öğretmen Evinde gördüğümüz simetrik düzenlemenin aksine bu yapıda asimetrik bir form bulunmaktadır. İki yönde de palmet lotus motifinin stilizasyonları şebekeli oyma tekniğiyle verilmiştir. Çift taraflı farklı motiflerin tek parçada kullanılmasıyla hem koruma, hem de süsleme amaçlı kullanım sergilemektedir. Kule Saçak dantelasının damlalık kısımları oval formlu, tığ kısımları ise sivri formludur. Yapıda kullanılan ikinci ahşap saçak dantelası ise teras katında kullanılmıştır. Kule saçak dantelasının alt motifiyle benzer özellikleri vardır. Dış formları aynı olup, damlalık ve tığ kısmının birleştiği yerde farklılık göstermektedir. Birleşim yerinde oval boğumlu şekillerin sayısının artması saçak latesinin enine genişlemesini sağlamıştır.

Resim 42. Atatürk Caddesi no:262.(Alsancak)

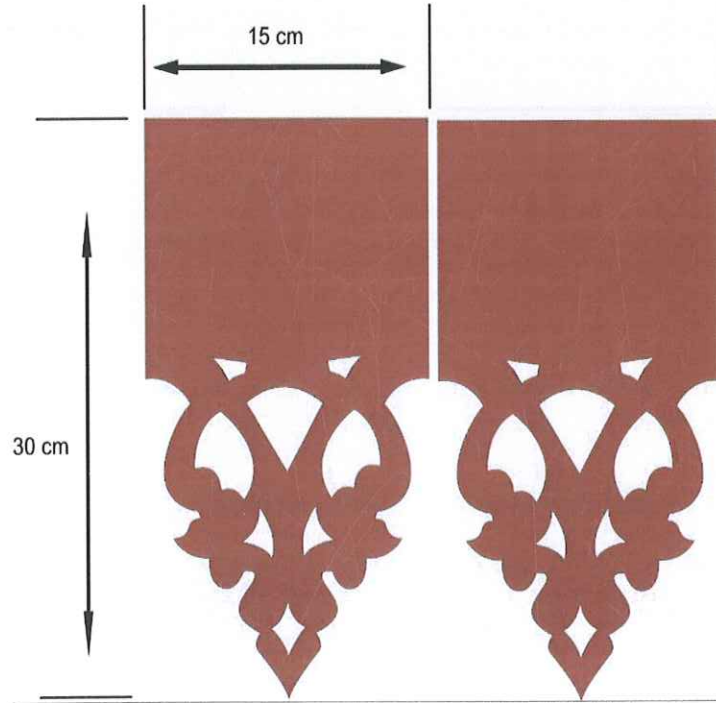
Resim 43. Atatürk Caddesi no:262 kule saçak ayrıntısı. (Alsancak)

Şekil 16. Atatürk Caddesi no:262 kule saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

Resim 44. Atatürk Caddesi no:262 teras saçak ayrıntısı. (Alsancak)

Şekil 17. Atatürk Caddesi no:262 teras saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

3.1.2. Metal Süslemeli Saçaklar

19. yüzyıl saçak düzenlemelerinde koruma veya süsleme amaçlı kullanılan ahşap malzemenin bakımının g ve dayanıklılığının daha az olması nedeniyle daha sağlam bir malzeme arayışı metal malzemenin kullanılmasına neden olmuştur. Ancak yine de İzmir yapılarında metal malzemenin ahşap kadar sık kullanılmadığı görülmektedir. Bunun sebebi hem maliyet hem de estetik yönden ahşap malzemeyle kıyaslanamaması olarak düşünmekteyiz. Metal malzemenin sadece dayanıklılık açısından ahşap malzemeye üstünlük sağlaması çok az yapıda bu malzemeye yönelik tercih nedeni olmuştur. Çok eskiden beri bilinen ve özellikle kubbe kaplamalarında kullanılan kurşun, çinko gibi madenler genellikle kolay işlenebilmesi açısından daha çok tercih edilmiştir.¹⁶⁷Yapmış olduğumuz araştırmalarda sadece iki yapının saçak dantelasında metal malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan biri Konak diğeri Buca ilçesinde dir.

3.1.2.1. Uğur Mumcu Caddesi No:27 (Buca-Heykel)

Buca ilçesi Uğur Mumcu caddesi üzerinde bulunan ve tek katlı Neoklasik tarzda inşa edilmiş olan yapının saçak dantelasında metal malzeme kullanılmıştır. (Resim 46)Yapının sundurma ve üçgen alınlık çevresinde kullanılan metal saçak süslemeleri geometrik formlardadır. Ahşap malzemedeki parça bazlı kesitlerin burada bir şerit olarak kullanıldığı görülmektedir. Metal malzeme, negatif ve pozitif etkinin dikkate alınması ve motifin ahşap malzemedeki gibi detaylandırılmasına uygun bir malzeme değildir. Sundurma saçak dantelası yekpare metal levhanın damlalık bölümüne motif oluşması için daire şeklinde delikler açılmıştır. Tığ kısmında  boğumlu oval şekiller kullanılmıştır. Üçgen alınlık çevresinde kullanılan metal dantelada üst kısımda sivri alt kısımda oval şekillerle süsleme yapılmıştır.

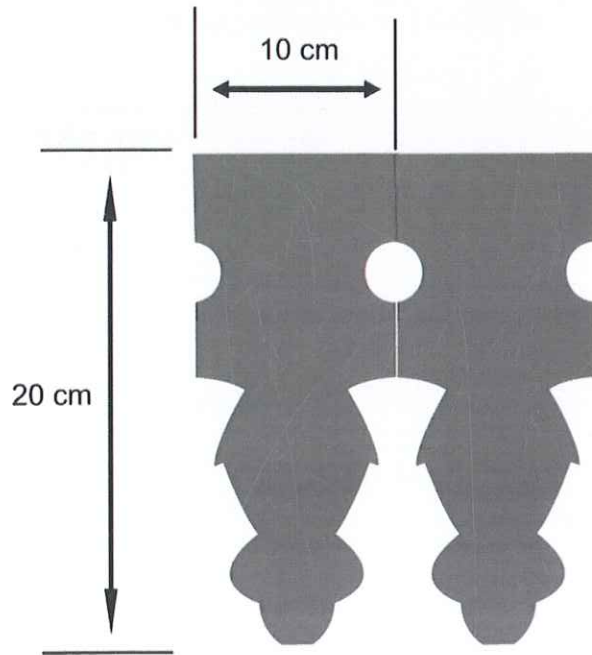
¹⁶⁷ Hasol, s.281.

Resim 45. Uğur Mumcu Caddesi no:27 (Buca)

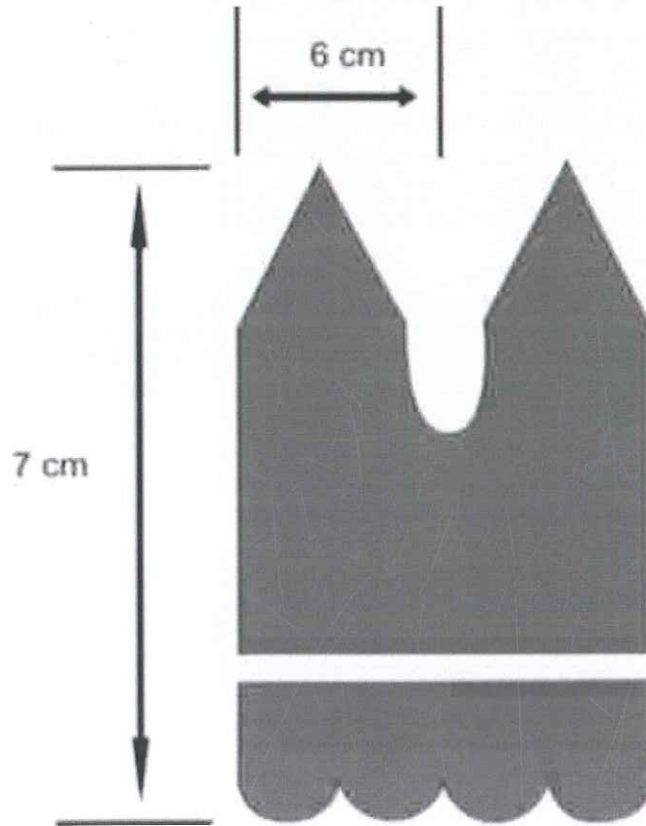
Resim 46. Uğur Mumcu Caddesi no:27 saçak ayrıntısı. (Buca)

Şekil 18. Uğur Mumcu Caddesi no:27 sundurma saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

Resim 47. Uğur Mumcu Caddesi no:27 saçak ayrıntısı. (Buca)

Şekil 19. Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:27 üçgen alınlık saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.2.2. Mithatpaşa Caddesi No:689 (Göztepe)

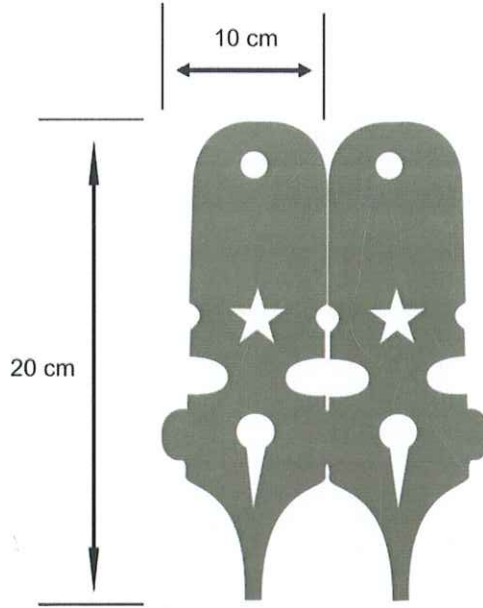
Metal malzemeden saçak düzenlemesi yapılmış ikinci tespit edilen yapı, Uşakizade köşkünün bahçesinde bulunan tek katlı kırma çatılı yapıdır. Saçak düzenlemesi metal malzemeden yapılan ilk yapının saçak süslemesine göre saçak dantelasında ayrıntılı geometrik motifler kullanılmıştır. Saçağın ahşap kısımlarının hava koşullarından korunmasına yönelik metal kaplama yapılmıştır. Yekpare metal levha saçak dantelasında asimetrik motif uygulanmıştır. Dantelanın üst kısmı yarım oval zincir şekilde devam etmektedir. Üst kısım ovalliğinin orta kısmı daire şeklinde boşaltılmıştır. Damlalık bölümünün ana motifi beş köşeli yıldızdır. Tığ ve damlalık kısımları birleşim yerinde yatay oval şekil konulmuştur. Dantela tığı hem formu hem de motif özelliği sivri biçimdedir. Bir tarafı oval diğer tarafı sivri olan geometrik şekil kullanılmıştır.

Resim 48. Mithatpaşa Caddesi no:689. (Göztepe)

Resim 49. Mithatpaşa Caddesi no:689 saçak ayrıntısı. (Göztepe)

Şekil 20. Mithatpaşa caddesi no:689 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Göztepe)

3.1.3. Tuğla, Taş, Alçı Süslemeli Saçaklar

19. Yüzyıl İzmir yapılarındaki ahşap ve metal süslemeli saçaklarda olduğu gibi tuğla, taş ve alçı süslemeli saçaklarında dikkat çeken yapıların fazlalığı göz önüne alınarak dört bölge üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölgeler Bornova, Karşıyaka, Konak ve Buca ilçeleridir. İngiliz ailelerin Buca'da, Fransız ailelerin Bornova'da, Hollandalı ailelerin ise Seydiköy'de yerleşmeyi tercih ettikleri görülür.¹⁶⁸ Bornova'da Whithall, La Fontaine, Maltass, Clarke, Wilkinson, Gout, Edward, Tristram, Perkins, Wood, Charnaud, Varipati, Peartree, Gallia gibi İngiliz; Raggio, Bragiotti, Balliani, Pasquali, Aliotti, Aliberti gibi İtalyan; Griaud, Pagy, Pandispania gibi Fransız; Peterson gibi İskoç; Kanalaki gibi Rus ailelerin yapılarıyla birlikte yaşadıkları bilinmektedir.¹⁶⁹ Bu nedenle de bu bölgelerde İngiliz, Fransız ve İtalyan mimarisinin özelliklerini yansıtan konutlar ve saçak düzenlemeleri yapılmıştır. Bunlar İngiliz malikânelerinde olduğu gibi büyük bahçeler içerisindedir. Bahçelerinde de yabancı bahçe mimarisinin özellikleri görülmektedir. Bu evlerin başında Bornova'da Belhomme Evi, Peterson Köşkü, Murat Evi, Paggy Köşkü,

¹⁶⁸ Kuyulu, (Avrupalı) , s.172.

¹⁶⁹ Kuyulu, (Avrupalı) , s.172.

Pandespanian Köşkü, Maltas Evi, Steinbuchel Evi, Chamaud Evi, Charlton Wittal Evi, Well House, Edmund Giraud Evi, Donald Giraud Evi, R.Whittall Evi, Aliotti Evi, Bari Evi gelmektedir. Tespit edilen yapıların saçak düzenlemeleri konusunda farklılık ve benzerlik gösteren unsurlar incelenmiştir. Bornova Bölgesinde tuğla, taş ve alçı saçak süslemeli 8 adet yapının saçak düzenlemesi teknik ve süsleme özellikleriyle verilmeye çalışılmıştır.

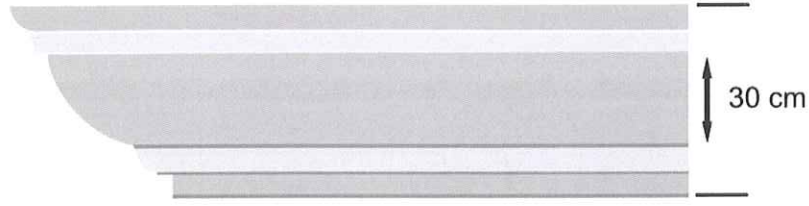
3.1.3.1. Küçük Camii, Erzene Mahallesi 11 Sokak No:4 (Bornova)

Bornova bölgesinde 19. yüzyıl tarihli yapılardan biri olan, II. Mahmut döneminde inşa edildiği düşünülen Bornova Küçük Camiidir.¹⁷⁰ (Resim 51) Bu caminin restorasyona tabi tutulmuş olan korniş kısımları alçı malzemeden sıvanmış beş kademeli düz profil silmelerden oluşmaktadır. Kornişten çatıya doğru kademeli yükselen düz profil silmelerden ortadaki kalın, üstte ve altta ikişer adet düz silme ince olarak düzenlenmiştir.

Resim 50. Küçük Camii (Bornova)

¹⁷⁰ Vehbi Günay, "Bornova Merkez Hüseyin İsa Bey Camii ve Kitabeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt:23, Sayı 2, İzmir Aralık 2008, s.187.

Şekil 21. Küçük Camii saçak düzeni vektörel çizimi. (Bornova)

3.1.3.2. Belhomme Evi, Fevzi Çakmak Caddesi No:34 (Bornova)

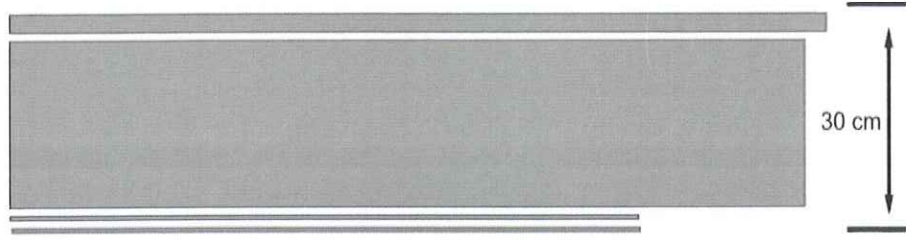
Belhomme Evi İngiliz Mimar Clark tarafından 1880 yılında yapılmıştır.¹⁷¹ Oldukça gösterişli dış cephe mimarisine sahip olan bu evin çift kollu merdivenle çıkılan ikinci katının girişinde iyon başlıklı dört adet sütunun taşıdığı üçgen bir alınlık vardır.¹⁷² Saçak kornişleri Basmane gar binasının saçak düzenlemesine benzerlik göstermektedir. Üzeri sıva yapılmış üç kademeli düz profil silmekullanılmıştır. Profil silmeler bindirmeli bir şekilde ilk kademesi ince, ikinci kademesi kalın ve son bölümde iki düz ince profil silmeden oluşmaktadır. Bu yapı günümüzde Bornova Belediyesi'nce Atatürk Kitaplığı olarak kullanılmaktadır.

Resim 51. Belhomme Evi saçak ayrıntısı. (Bornova)

¹⁷¹ Kalças, s.36.

¹⁷² Akkurt, (Levanten) s.154.

Şekil 22.Belhomme Evi saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Bornova)

3.1.3.3. Murat Köşkü, Erzene Mahallesi 66 Sokak No:4 (Bornova)

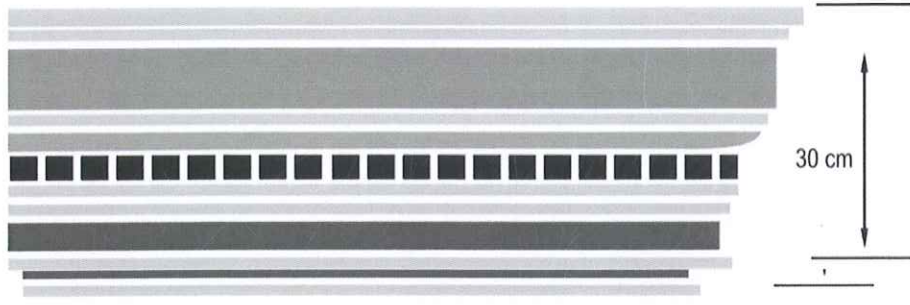
Fevzi Çakmak Caddesi ile Gençlik Caddesi'nin kesiştiği caddede bulunan Murat Köşkü, İngiliz ailelerinden Edvards tarafından 1880 yılında yapılmıştır.¹⁷³ Bu yapı İzmir Büyük Şehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir. İki katlı kesme taştan olan evin alt kat cephesi sütunlarla hareketli bir görünüm kazanmış, üst katı da sıra halinde pencerelerle hareketlendirilmiştir.¹⁷⁴ Köşkün saçak düzenlemesinde alçı malzeme kullanılmıştır. Neoklasik üslup özellikleri taşıyan saçak kornişleri bindirmeli bir şekilde on kademedan oluşmaktadır.(Resim 53) Saçak altlarında binmeli altı adet düz, bir adet kalın ve bir adette orta boy düz profil silme vardır. Düz profil silmelerin orta kısmında bir sıra küçük dişli friz kullanılmıştır.

Resim 52. Murat Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)

¹⁷³ Kalças, s.54.

¹⁷⁴ Akkurt, (Levanten) s.144.

Şekil 23. Murat Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Bornova)

3.1.3.4. Aliberti Köşkü, Kazım Karabekir Caddesi No:5 (Bornova)

Kazım Karabekir caddesi üzerinde bulunan Aliberti Köşkü (Wolf) 1856 yılında yapılmıştır.⁵¹ Yapı Neoklasik üsluptaki saçak düzenlemeleriyle zenginlik gösterir. (Resim 54) İki merdivenin birleştiği ana giriş, sütunların taşıdığı üçgen alınlık ve saçak boyunca dişli friz silmeler mevcuttur. Saçak kornişleri beş kademeli bir düzen içerisinde kullanılmıştır. Düz profil silmeler içerisinde tek sıra küçük dişli friz bulunmaktadır. Dört farklı boyda olan düz profil silmeler saçak altında bir büyük ve bir küçük binnmeli bir düzen içerisinde yerleştirilmiştir.

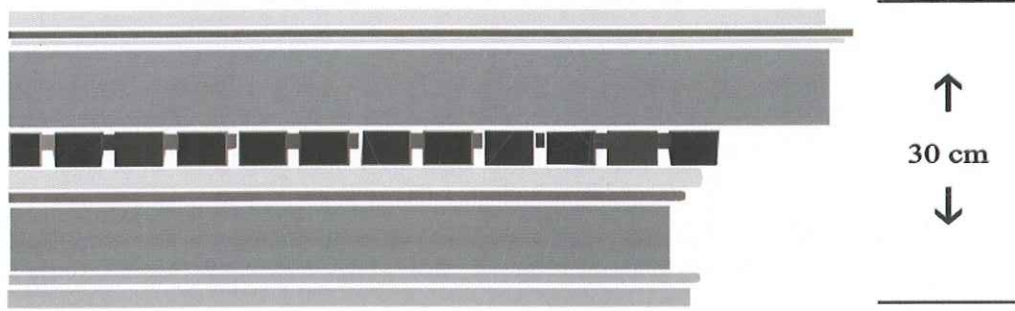

Resim 53. Aliberti Köşkü. (Bornova)

⁵¹ Hasan Arıcan, **Bornova Köşkleri Gezinler ve Anıları**, Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2003, s.49.

Resim 54. Aliberti Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)

Şekil 24. Aliberti Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Bornova)

3.1.3.5. St. Mary Magdalene Kilisesi, Gençlik Caddesi No:22 (Bornova)

Bornova'da Gençlik caddesi üzerinde bulunan ve bir İngiliz kilisesi olan St. Mary Magdalene 1857 yılında yapılmıştır.¹⁷⁵ Bu kilisede de Levanten yapılarında karşımıza çıkan Neoklasik tarzdaki süslemeler dikkat çekmektedir. (Resim 56) Saçak süslemelerinde görülen sade düz silmeler ve dişli friz silmeler giriş kapısı üzerindeki üçgen alınlık çevresinde de devam etmektedir. Saçak kornişi beş farklı genişlikte on iki kademelidir. Tek sıra küçük dişli friz dışında binmeli bir büyük ve bir küçük düzen içerisinde kullanılan profil silmeler beden duvarına kadar devam etmektedir.

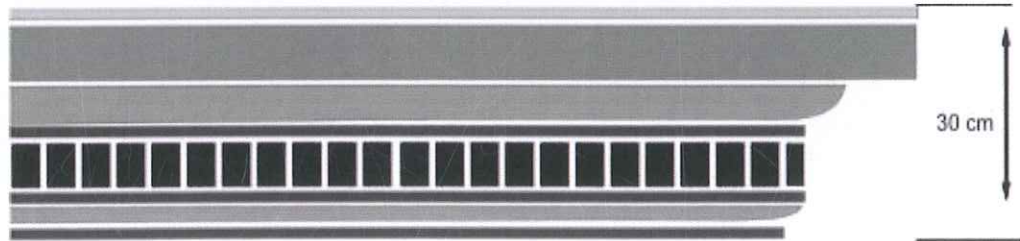
¹⁷⁵ Kalças, s.63.

Resim 55. St. Mary Magdalene kilisesi. (Bornova)

Resim 56. St. Mary Magdalene kilisesi saçak ayrıntısı. (Bornova)

Şekil 25. St. Mary Magdalene kilisesi saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Bornova)

3.1.3.6. Wilkinson Köşkü, Gençlik Caddesi No:17 (Bornova)

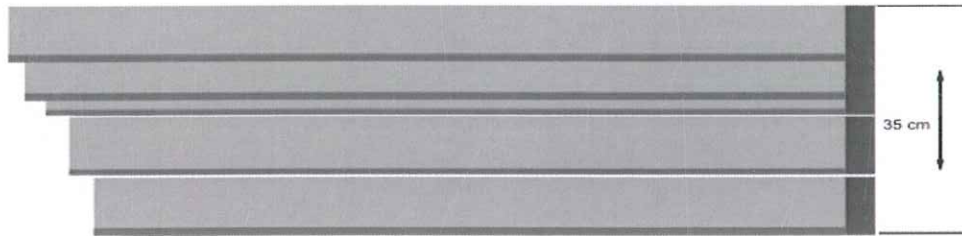
Bornova bölgesinde bulunan 19. yüzyıl sivil mimari örneklerinden biri de Wilkinson Köşkü'dür.¹⁷⁶ Bu yapıda saçak altı süsleme ögesi olarak düz, kademeli profiller kullanılmıştır.(Resim 58) Alçı malzemedan yapılan saçak kornişleri beş kademeden oluşmaktadır. Kademeli binmelerden oluşan düz profiller sade süsleme ögesi olarak tercih edilmiştir.

Resim 57. Wilkinson Köşkü. (Bornova)

Resim 58. Wilkinson Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)

Şekil 26. Wilkinson Köşkü saçak ayrıntı vektörel çizimi. (Bornova)

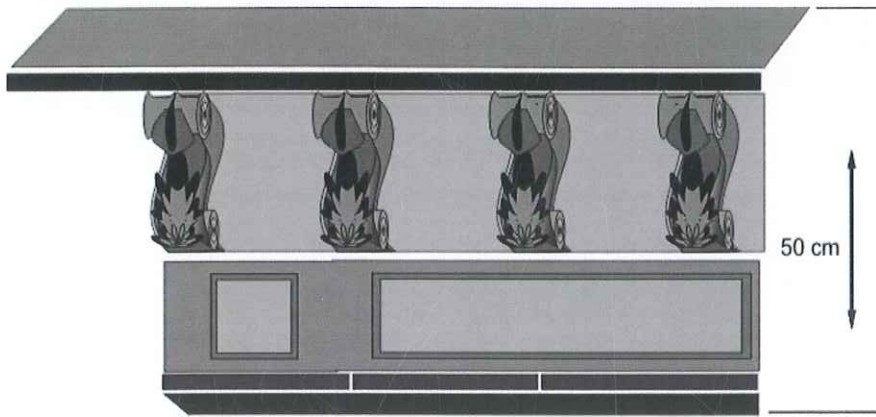
¹⁷⁶ Kalças, s.30.

3.1.3.7. R.Whittall Köşkü, Gençlik Cad. No:24 (Bornova)

Bornova’da, Suphi Koyuncuoğlu İlköğretim Okulu’nun bahçesinde bulunan R.Whittall Köşkü 1840 yılında yaptırılmıştır.¹⁷⁷ Saçak korniş düzenlemesinde alçı malzeme kullanılmıştır. dört kısımdan oluşan saçak korniş süslemesinin birinci bölümünde geniş düz profil silme vardır. Bu silmenin altında üzerinde S kıvrımlı akantüs yaprağı bulunan fûruşlar bulunmaktadır. Üçüncü kısımda kare ve dikdörtgen şekillerden oluşan geometrik düzenleme ve son kısımda da düz profil silmelerle saçak süslemeleri tamamlanmıştır.(Resim 59)

Resim 59. R. Whittall Köşkü alçı payanda saçak ayrıntısı. (Bornova)

Şekil 27. R. Whittall Köşkü alçı payanda saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Bornova)

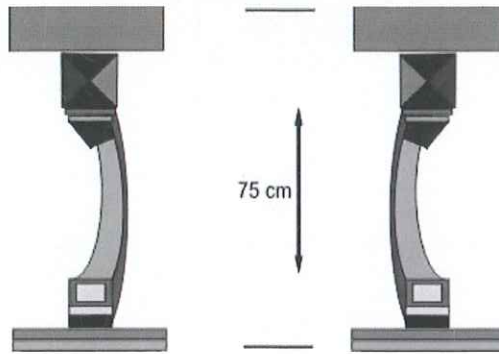
¹⁷⁷ İnci Kuyulu Ersoy, “Cultural Contributions of the Levantines in Izmir”, **19.yy’da Mersin ve Akdeniz Dünyası**, Mersin Üniversitesi Yayınları, Mersin, 2002, s.73-78.

3.1.3.8. Pandespanian Köşkü, M. Erel Cad. No:5 (Bornova)

Ege Üniversitesi'nin sosyal tesisi olarak hizmet veren Pandespanian Köşkü, Pandespanian ailesi tarafından 1880 yılında yaptırılmıştır.¹⁷⁸ Ege Üniversitesince restore edilen köşk üç katlı olup, alınlıklı çatısı ve hareketli pencereleri ile görkemli bir dış cepheye sahiptir.¹⁷⁹ Saçak düzenlemesinde ahşap ve alçı malzeme kullanılmıştır. Geniş saçak altlarına büyük dekoratif payandalar yerleştirilmiş, devamında da kademeli azalan düz profil silmeler çıkıntı yaparak saçak düzenlemesine derinlik katması yapının ihtişamlı görünmesini sağlamıştır. (Resim 60)

Resim 60. Pandespanian Köşkü saçak ayrıntısı. (Bornova)

Şekil 28. Pandespanian Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Bornova)

¹⁷⁸ Kalças, s.59.

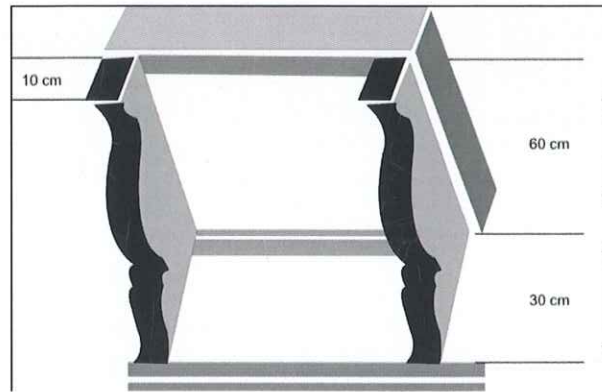
¹⁷⁹ Akkurt, (Levanten) s.112.

3.1.3.9. Peterson Köşkü, M. Kemal Caddesi No:56 (Bornova)

Bornova bölgesinde 1859 yılında inşa edilmeye başlanan ve bugünkü Mustafa Kemal Caddesi üzerinde bulunan Peterson Köşkü, 38 odalı bir yapıdır.¹⁸⁰ Saçak düzenlemesinde ahşap malzemeden geniş saçak altlarına büyük dekoratif payandalar düzenli aralıklarla kullanılmıştır. Bitim yerlerinde alçı malzemeden düz profil silmelerle saçak düzenlemesi tamamlanmıştır. Aynı düzenleme kat silmelerinde de görülmektedir.(Resim 61)

Resim 61. Bornova, Peterson Köşkü saçak ayrıntısı.

Şekil 29. Bornova, Peterson Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

¹⁸⁰ Kalças, s.33.

3.1.3.10. Cemal Gürsel Caddesi No:184. (Karşıyaka)

Yapım tarihi belirlenemeyen fakat mimari özelliklerinden dolayı araştırdığımız döneme dahil ettiğimiz Karşıyaka Cemal Gürsel caddesi üzerindeki konutun saçak kornişleri üç kademedan oluşmaktadır. Kesme taş malzemeden yapılan birinci ve ikinci kademede düz profil silme altına yastık friz devam etmektedir. Yastık friz üzerinde yarım çıkıntı veren kesme taşlar dişli friz etkisindedir. Son bölümde belirli aralıklarla yerleştirilmiş karosimanlar üzerinde stilize çiçek motifleri kullanılmıştır.¹⁸¹ Bu motifler kat silmelerinin üzerinde de devam etmektedir. (Resim 63)

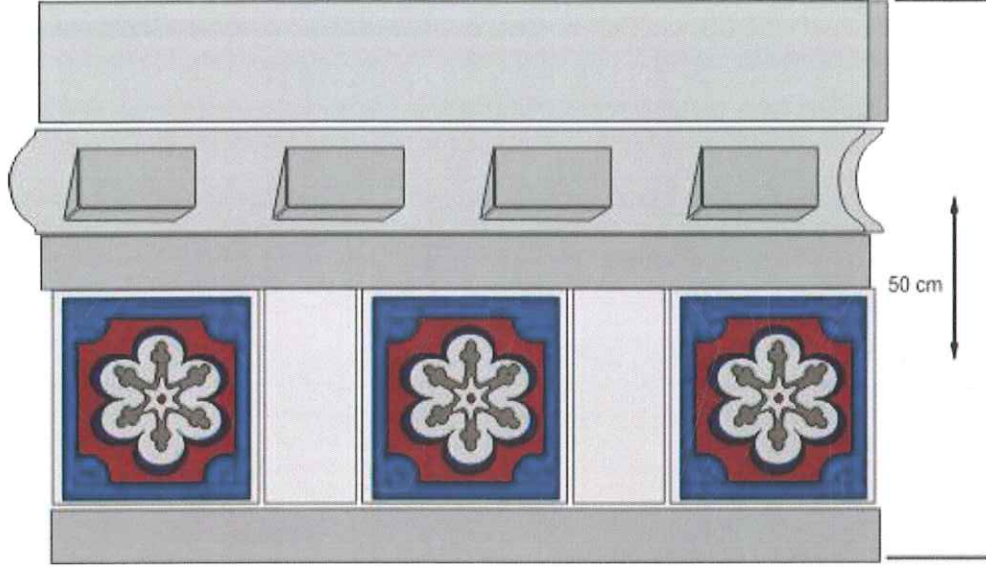

Resim 62. Cemal Gürsel Caddesi No:184. (Karşıyaka)

Resim 63. Cemal Gürsel Caddesi No:184. Saçak ayrıntısı. (Karşıyaka)

¹⁸¹ Aygöl Uçar, "İzmir Konutlarında Karosimanlar", *Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi, İzmir, Cilt:23, Sayı:1, Nisan 2014, ss.67-81.

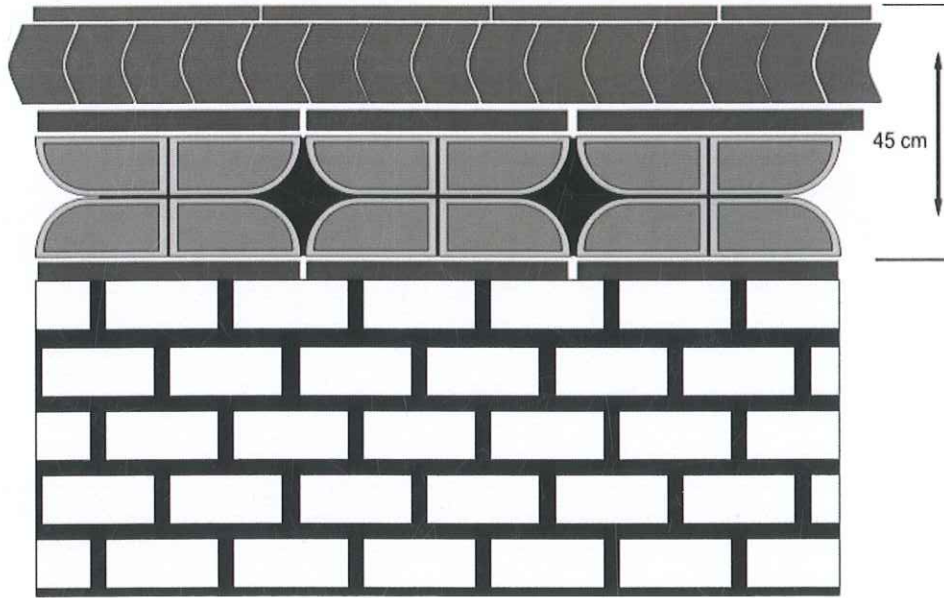
Şekil 30. Cemal Gürsel Caddesi No:184. Saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Karşıyaka)

3.1.3.11. Zübeyde Hanım Caddesi No:103 (Karşıyaka)

Yapım tarihleri belirlenemeyen Karşıyaka Zübeyde Hanım Caddesi no:103 de ve 1838 sokakta bulunan iki yapının tuğla saçak düzenlemesi benzer yapılardakinden farklı bir uygulamanın örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem içerisinde incelenen yapıların saçak düzenleme birimi olarak kullanılan bir tarafı yarım oval taş saçak korniş elemanının (Sakız Tuğlası), bu yapıda yatay kullanıldığını görülmektedir.(Şekil 64) Dörtlü birleşim yerinde oluşan yıldız motifindeki boşluk güneşlik olarak düşünülmesi tasarımın işlevsel yönüne dikkat çekmektedir. Bu düzenleme iki yapıda da aynı olmasına karşın saçak düzenlemeleri farklılık göstermektedir. Zübeyde Hanım Caddesi no:103 de bulunan yapının saçak kornişleri dört kademededen oluşmaktadır. Birinci kademede iki düz ince profil silme arasında yastık friz kullanılmıştır. Son bölümde yastık frizde kullanılan kesme taşların yatay üst üste sıralanmasıyla geometrik motif etkisi verilmiştir.

Resim 64. Zübeyde Hanım Caddesi no:103. (Karşıyaka)

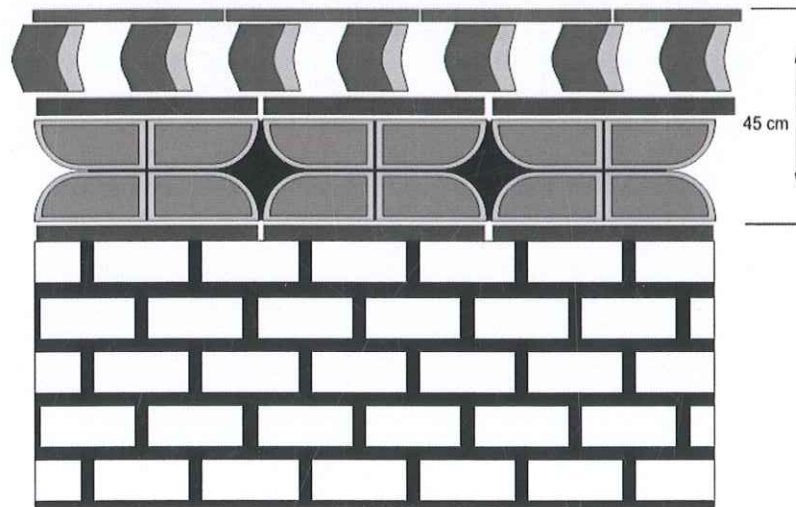
Şekil 31. Zübeyde Hanım Caddesi no:103 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Karşıyaka)

3.1.3.12. 1831 sokak No:1 (Karşıyaka)

1831 sokak no:1 de bulunan yapının saçak kornişi dört bölümden oluşmaktadır. İki ince düz profil silme arasında dişli friz kullanılmıştır. Son bölümde dişli friz birim elemanları yatay kullanılmasıyla tıpkı Karşıyaka, Zübeyde Hanım Caddesi no:103 de bulunan yapının saçak kornişindeki teknikte aynıdır.

Resim 65. 1831 sokak no:1. (Karşıyaka)

Şekil 32. Karşıyaka, 1831 sokak no:1 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Karşıyaka)

3.1.3.13. Manoly Otel, 81 Sokak No:25 (Buca)

1838 yılında yapılan otel, Buca bölgesinde kitabesi bulunan binaların en eskisidir.¹⁸² Günümüzde Düşkünler Evi olarak kullanılan yapının saçak altı süslemesinde dişli friz silme ve kartuşlar içerisinde geometrik alçı pramit kabartmalar kullanılmıştır. Kat silmelerinde de devam eden bu geometrik motifler yapıda söve süslemeleriyle uyum içerisinde. (Resim 67) Saçak korniş üst üste binmeli on iki kademedan oluşmaktadır. On kademesinde düz profil silme kullanılmıştır. Dördüncü kademedaki dişli friz, sekizinci kademedaki ise kartuş içerisinde ikili, üçlü ve tekli piramit kabartmalar düzenlenmiştir.

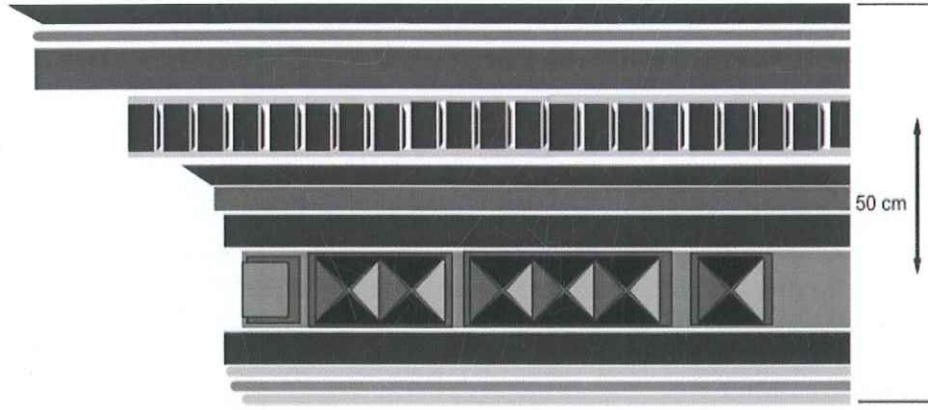

Resim 66. Manoly Otel. (Buca)

¹⁸² Erpi,(1838), s.10.

Resim 67. Manoly Otel saçak ayrıntısı. (Buca)

Şekil 33. Manoly Otel saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

3.1.3.14. St. John Baptis Latin Kilisesi, 119 Sokak No:17 (Buca)

19 yüzyıl başında Buca bölgesinde yapılan dini mimari örneklerinden olan St. John Baptis Latin Kilisesi saçak düzenlemesi, dini yapılarda çok sık karşılaştığımız kirpi saçak düzenlemesidir. Bu yapıda kesme ve moloz taş duvar üstüne kademeli şekilde tuğla saçak düzenlemesi yapılmıştır.¹⁸³(Resim 69) Saçak kornişleri dört bölümden oluşmaktadır. Üç sıra binmeli düz profil silme şeklinde kullanılan tuğlalar üçüncü bölümde kırk beş derecelik açıyla yerleştirilmek suretiyle tek sıra kirpi saçak tekniği uygulanmıştır.

¹⁸³ Türk Hakimiyeti Dönemi, <http://www.kultur.gov.tr/TR,72715/buca.html>, (27. 07. 2014)

Resim 68.St. John Baptis Latin Kilisesi. (Buca)

Resim 69. St. John Baptis Latin Kilisesi saçak ayrıntısı. (Buca)

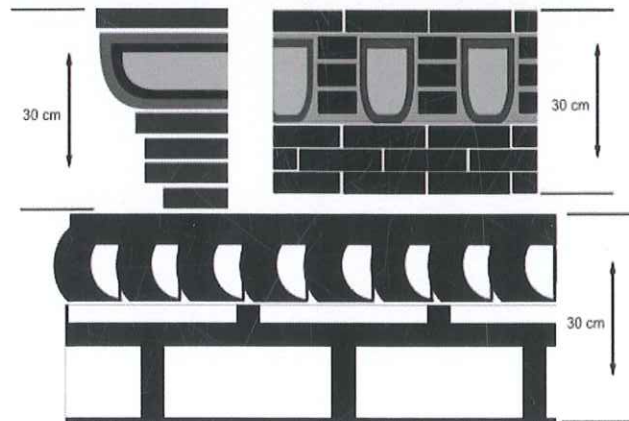
Şekil 34. St. John Baptis Latin Kilisesi saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

3.1.3.15. Buca, 81 Sokak No:20 (Buca)

Buca bölgesinde 81 sokak no:20 de bulunan yapının saçak korniş düzenlemesinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Neoklasik üslubun belirgin korniş süsleme özelliklerinden biri olan dişli friz uygulanmıştır.(Resim 70) Saçak kornişleri binmeli üç kademedan oluşmaktadır. İki kısımda düz profil silme, orta kısımda ise dişli friz etkisi yastık friz birim elamanlarıyla verilmeye çalışılmıştır. Bir tarafı oval gelen kesme taşlar genellikle yastık friz tekniğinde kullanılmaktadır.

Resim 70. 81 sokak no:20 kesme taş dişli friz saçak ayrıntısı. (Buca)

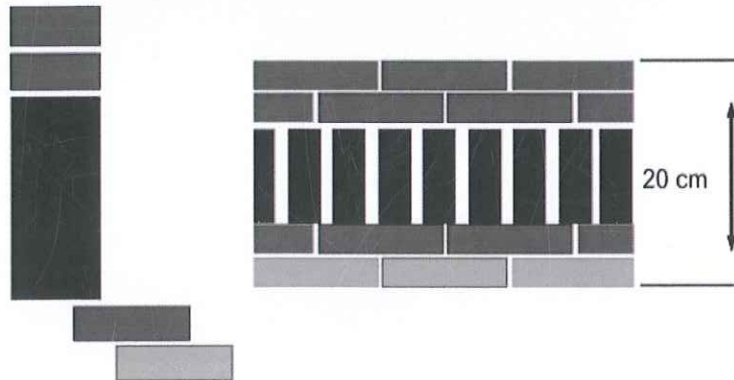
Şekil 35. 81 sokak no:20 kesme taş dişli friz saçak ayrıntısı vektörel çizimleri. (Buca)

3.1.3.16. 119 Sokak No:10 (Buca)

Buca bölgesi 119 sokak no:10'da bulunan yapının saçak korniş düzenlemesinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Özellikle saçaklarda Neoklasik üslup süsleme tarzına uygun dişli friz denemesi tuğla malzemeyle yapılmıştır. Tuğla malzemeden oluşan saçak düzenleme birim elemanı dişli friz etkisi için çıkıntılı, belirli aralıklarla sıralanmıştır. (Resim 71) Saçak korniş üç bölümden oluşmaktadır. İki kısımda düz profil silme şeklinde kullanılan tuğlalar, orta kısımda dişli friz tekniğiyle uygulanmıştır.

Resim 71. 119 sokak no:10 tuğla dişli friz saçak ayrıntısı. (Buca)

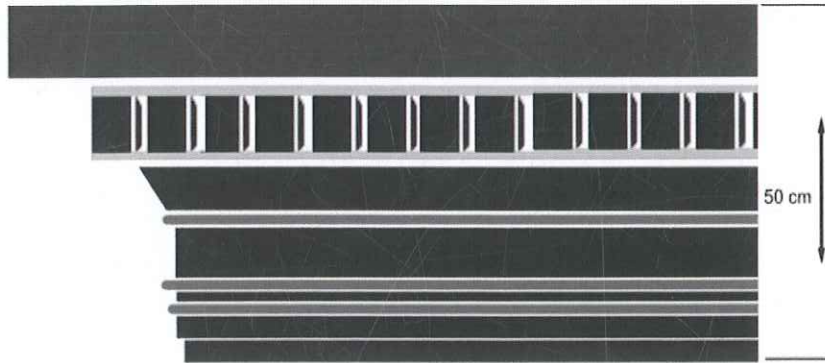
Şekil 36. 119 sokak no:10 tuğla dişli friz saçak ayrıntısı vektörel çizimleri. (Buca)

3.1.3.17. Uğur Mumcu Caddesi No:21 (Buca)

Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:21 de bulunan yapının Neoklasik tarzdaki cephe süslemeleri ve saçak korniş düzenlemesi dişli friz ve kademeli düz profillerden oluşmaktadır. (Resim 72) Saçak kornişleri binmeli on kademe alçı malzemedan yapılmıştır. Dokuz bölümde düz profil silme ve üst kısımda ise küçük dişli frizlerle arşitrav etkisi verilmeye çalışılmıştır. Saçak düzenlemesini taşıyan pilasterlerin başlıklarında da aynı düz profil silmeler ve yumurta friz profiller uygulanmıştır.

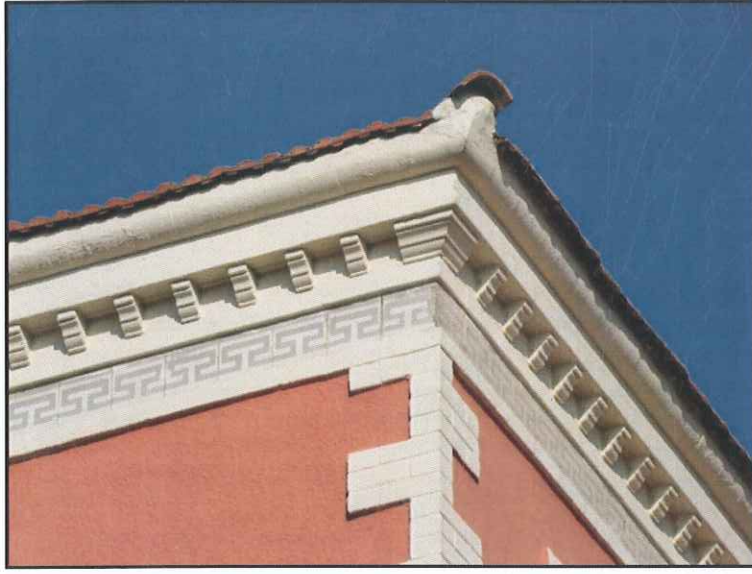
Resim 72. Uğur Mumcu Caddesi no:21 alçı dişli friz saçak ayrıntısı. (Buca)

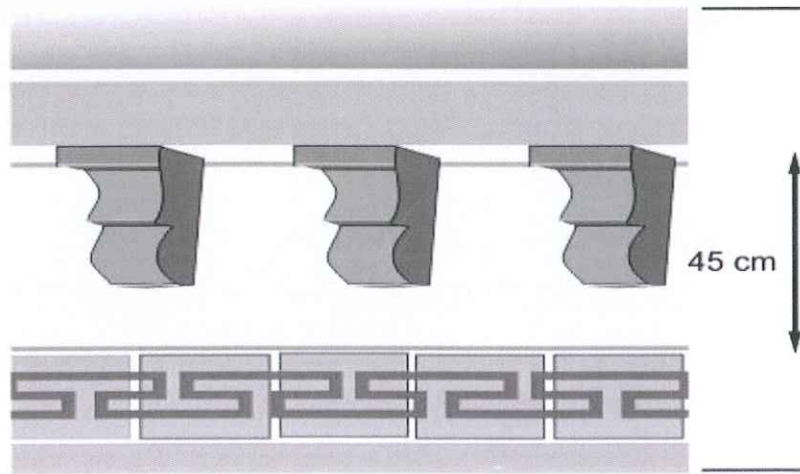
Şekil 37. Uğur Mumcu Caddesi no:21 alçı dişli friz saçak ayrıntısı vektörel çizimleri. (Buca)

3.1.3.18. Uğur Mumcu Caddesi No:45 (Buca)

Buca, Uğur Mumcu Caddesi no:45 de bulunan yapının kesme taş ve alçı malzemeyle yapılmış olan saçak korniş düzenlemesi Neoklasik üslup özellikleri göstermektedir. (Resim 73) Saçak kornişleri üç kademededen yapılmıştır. İlk kademede oval ve düz profiller kullanılmıştır. İkinci kademede payanda fûruşlar aynı zamanda dişli friz etkisindedir. Son kısımda kullanılan meander motifli karosimanlar saçak altı süslemesi tamamlanmıştır.

Resim 73. Uğur Mumcu Caddesi no:45 saçak ayrıntısı. (Buca)

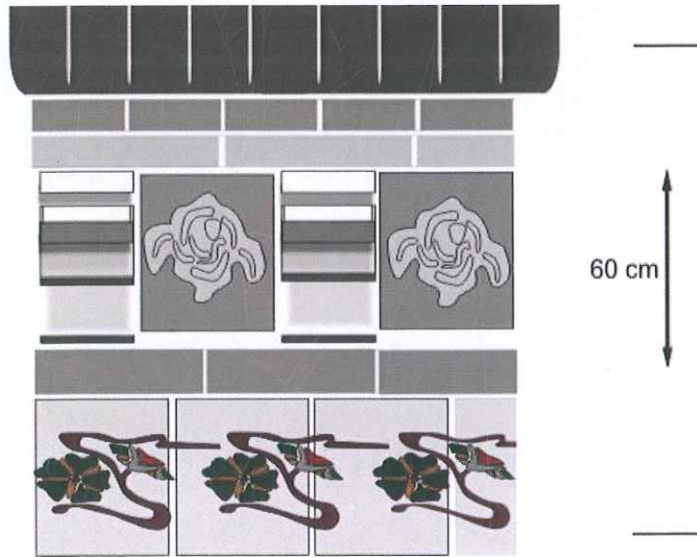
Şekil 38. Uğur Mumcu Caddesi no:45 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Buca)

3.1.3.19. 124 Sokak No:6 (Buca)

Buca, 124 sokak no:6 da bulunan yapının saçak korniş düzenlemesi dört kademelidir. Yastık frizle başlayan birinci kademe kesme taş düz profillerle devam etmektedir. Üçüncü kademede fûruşların arasında çiçek motifli karosimanlar vardır. Son kademesinde de bitkisel motifli karosimanlar devam etmektedir. Kademeler arası düz profil silmeler köşe taşlarıyla birleşmektedir. (Resim 74)

Resim 74. 124 sokak no:6 saçak ayrıntısı.

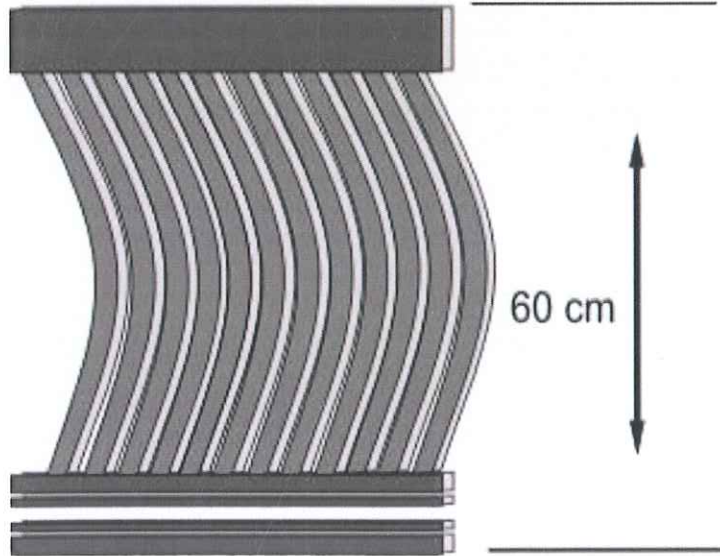
Şekil 39. 124 sokak no:6 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.20. Uğur Mumcu Caddesi No:8 (Buca-Heykel)

Buca, Uğur Mumcu caddesi no:8 de bulunan yapının saçak korniş düzenlemesi bağdadi tekniğiyle yapılmıştır. İçbükey yan yana sıralanan çıtaların üzerinin alçı sıvayla kaplanmasıyla geniş saçak altları düz bırakılmıştır. Saçak bitim noktası düz profil silmeyle sonlandırılmıştır. (Resim 95)

Resim 75.Buca, Uğur Mumcu caddesi no:8 saçak ayrıntısı.

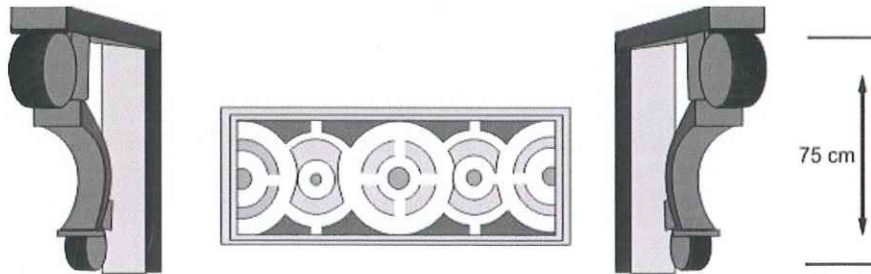
Şekil 40. Buca, Uğur Mumcu caddesi no:8 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.21. Russo Köşkü, 81 sokak No:5 (Buca-Heykel)

Buca Bölgesinde 19. yüzyıl sonunda yapılan Russo Köşkü diğer yapılardan farklı bir mimari özellik yansıtmaktadır. Bu köşkte değişik mimari formlar ve motifler kullanılmıştır. İki katlı olan köşkün kısa kenarı üçgen alınlıkla sona ermekte olup, üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Evin sokağa bakan yan cephesi dışarı çıkıntılı, çatıya kadar yükselen cumba şeklindedir. Ayrıca kısa kenarın bir köşesine camekânlı balkon şeklinde bir başka cumba yerleştirilmiştir.¹⁸⁴ Geniş saçak düzenlemesinde ahşap malzemeden silindir, içbükey gibi geometrik formlarla oluşturulmuş büyük dekoratif payandalar kullanılmıştır. (Resim 114) Payandalar arasında yer alan dikdörtgen bir çerçeve içerisinde, şebekeli oyma tekniğiyle yapılmış iç içe geçmiş dairelerden oluşan geometrik bir kompozisyon uygulanmıştır. Oval formların bir arada kullanıldığı bu kompozisyonla, saçak düzenlemesinde payanda süslemelerle uyum içerisinde.

Resim 76. Buca, Russo Köşkü saçak ayrıntısı.

Şekil 41. Buca, Russo Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

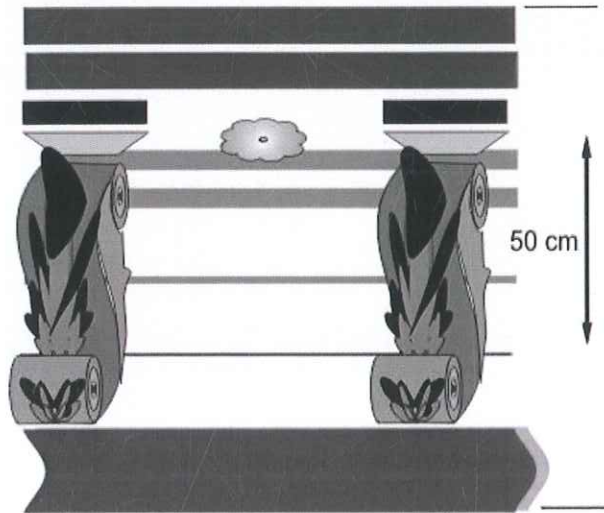
¹⁸⁴ Akkurt, (Levanten) s.305.

3.1.3.22. Uğur Mumcu Caddesi No:51 (Buca-Heykel)

Buca bölgesinde Uğur Mumcu Caddesi no:51 de bulunan binanın saçak korniş düzenlemesi üç kısımdan oluşmaktadır. Alçı malzemeden yapılmış düz profil altlarına S kıvrımlı iki ucu silindirik bitkisel süslemeli fûruşlar belirli bir aralıkta sıralanmıştır.(Resim 115) Bu fûruşların üst kısımlarının arası gülcelerle bezenmiştir. Fûruşların orta ve alt kısımlarında düz profiller devam etmektedir.

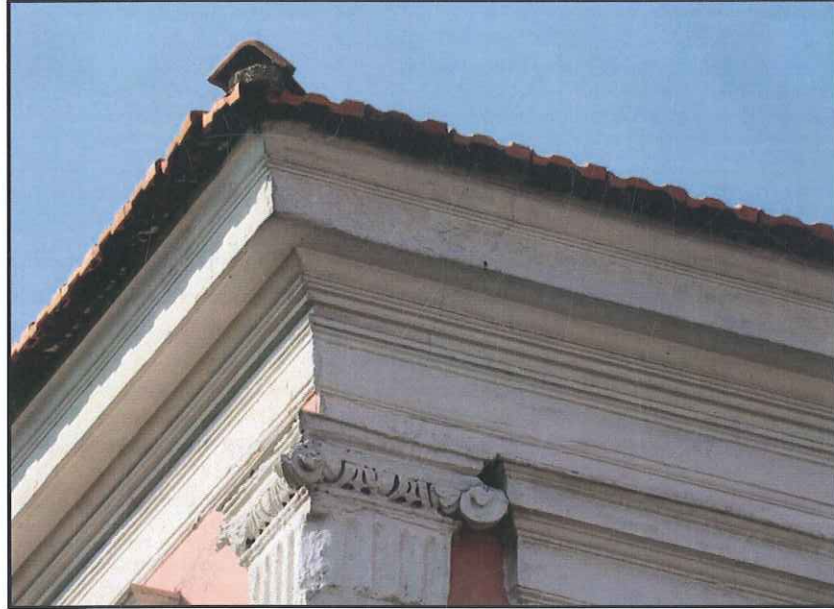
Resim 77. Buca, Uğur Mumcu caddesi no:51 saçak ayrıntısı.

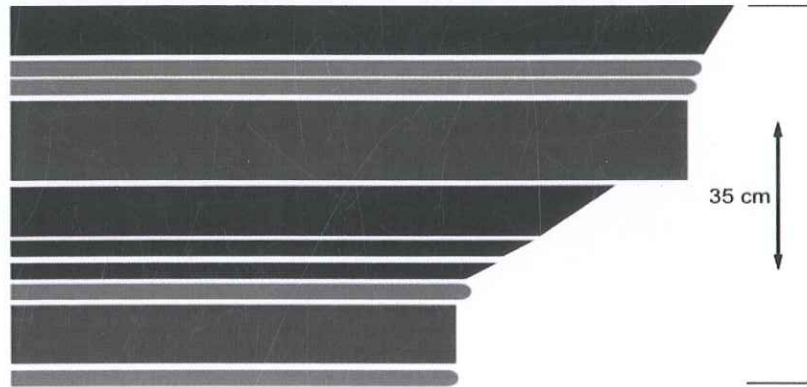
Şekil 42. Buca, Uğur Mumcu caddesi no:51 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.23.Uğur Mumcu Caddesi No:16 (Buca-Heykel)

Buca bölgesi Uğur Mumcu caddesi no:16 de bulunan yapının saçak korniş düzenlemesinde alçı malzeme kullanılmıştır. On kademedan oluşan düz profil silmeler kademeli olarak kullanılmıştır. (Resim 116) Üst üste binmeli düz kesitler halinde devam eden bu silme gurubu, ince, kalın, sık ve geniş aralıklarla düzenlenmiştir.

Resim 78. Buca, Uğur Mumcu caddesi no:16 saçak ayrıntısı.

Şekil 43. Buca, Uğur Mumcu caddesi no:16 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

İzmir'in merkez ilçesi olan Konak bölgesi hem yerleşim yerlerinin hem de iş yerlerinin yoğunlukta olduğu bir bölgedir. 19. Yüzyılda sivil ve dini mimarinin yoğunluğu gözlenen bu bölgede ağırlıklı olarak Neoklasik üslup etkisi görülmektedir. Saçak düzenlemesi tuğla, taş ve alçı malzemeyle yapılmış olan On beş adet yapı incelenmiştir.

3.1.3.24. Un Fabrikası, Mürsel Paşa Caddesi No:140 (Halkapınar)

19. yüzyıl sonunda yapılmış yapılardan biri de Un Fabrikasıdır.¹⁸⁵ İzmir Büyük Şehir Belediyesi tarafından restorasyon çalışmaları gerçekleştirilen binanın beden duvarlarında taş ve tuğla malzeme birlikte kullanılmıştır. Saçak düzenlemesinde sadece tuğla malzeme tercih edilmiştir. Üç kademeden oluşan saçak kornişlerinde birinci ve üçüncü kademede düz profil silmelerden oluşmaktadır. ikinci kademede ise dişli friz etkisi verilmeye çalışılmıştır. (Resim 79)

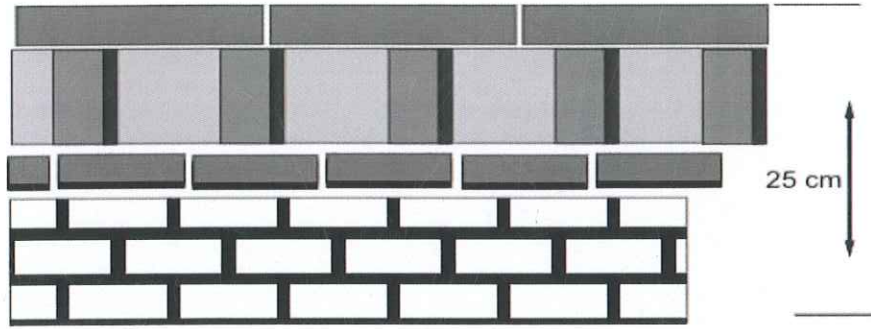

Resim 79. Un Fabrikası.(Halkapınar)

¹⁸⁵ Mustafa Bozdemir, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.202.

Resim 80. Un Fabrikası saçak ayrıntısı.

Şekil 44. Un Fabrikası saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

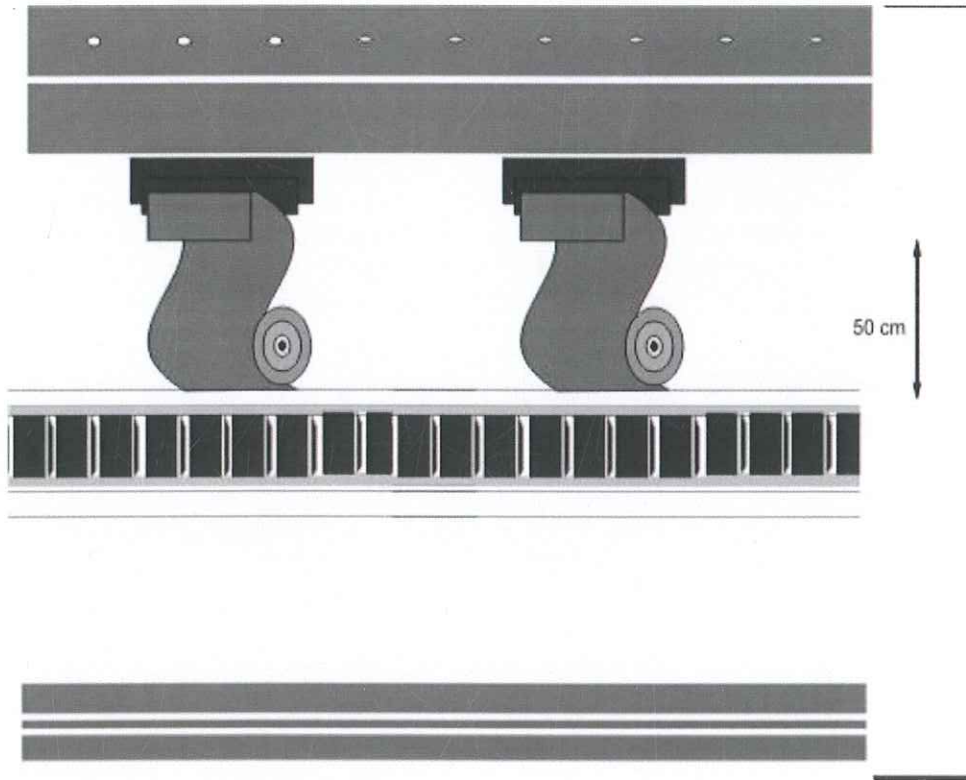
3.1.3.25. Atatürk Lisesi (Mekteb-i İdadi - Alsancak)

Binanın Rum Kız Okulu olduğu ve savaş döneminde Rum Hastanesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1886 yılında açılmış olan Mekteb-i İdadi, 1922 yılında İzmir Erkek Lisesi, 1942 yılından itibaren ise İzmir Atatürk Lisesi adını almıştır.¹⁸⁶ Okul binasının saçak düzenlemesi Parapet duvarı altında alçı düz profil silme fûruş bezemeler ve küçük dişli friz bordürlerden oluşmaktadır. (Resim 96) Üç kısımdan oluşan düzenlemede birinci kısımda kademeli düz profil silmeler vardır. İkinci kısımda profil silmelerinin oluşturduğu çıkıntının altı fûruşlarla bezenmiştir. Saçak düzenlemesi üçüncü kısımda küçük dişli friz bordürle sonlanmaktadır.

¹⁸⁶ Akkurt, (2005) s.13.

Resim 81. Konak, Atatürk Lisesi, saçak ayrıntısı.

Şekil 45. Atatürk Lisesi, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.26. İzmir Turizm İl Müdürlüğü Binası (Pasaport)

Konak bölgesinde, 1891'den 1919'a kadar İzmir Ticaret Borsası olarak kullanılmış olan yapı, bağımsızlık savaşı döneminde Yunan Milli Bankası ve 1922 sonrası da İzmir Merkez Postanesi olarak kullanılmıştır.¹⁸⁷ Günümüzde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binası olarak kullanılan yapı Art Nouveau stiline yansımalarını taşır.¹⁸⁸ Yapı, İzmir'deki 19. Yüzyıl başı kâgir mimarisinin tipik örneklerindendir.¹⁸⁹ Saçak korniş düzenlemesinde parapet duvarı altı kesme taş payanda fûruş bezemelerle süslenmiştir. Oval, dikdörtgen ve kare gibi geometrik ve S kıvrımlı bitkisel motiflerin birlikte kullanıldığı süslemelerde saçak korniş düzenlemesiyle cephede kullanılan bezemeler birbirine bağlantılıdır. Payanda fûruşlar arası çıkıntılı oval iki sıra benekle düzenlenmiştir. (Resim 82) Bu beneklerin altında ve payanda üst kısımlarında düz profil silmeler kullanılmıştır.

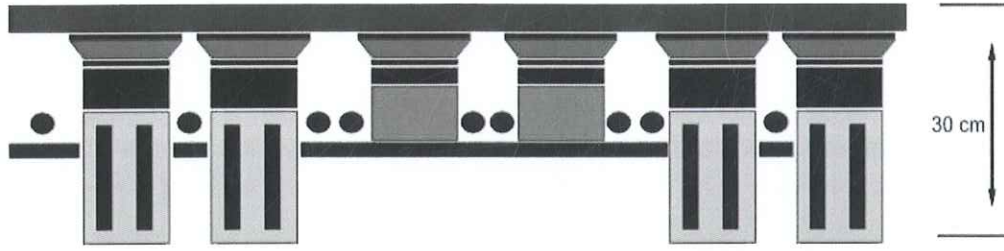

Resim 82. İl Turizm Binası, saçak ayrıntısı.(Pasaport)

¹⁸⁷ Akkurt, (2005) s.31.

¹⁸⁸ Kaan Erge, "Yeni Sanat'ın Pasaport'taki Temsilcisi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Binası", **İzmir Kültür ve Turizm Dergisi**, Mayıs-Haziran 2010 İzmir, Yıl:1, Sayı:5, s.67.

¹⁸⁹ Levi, s.136.

Şekil 46. İl Turizm Binası, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.27. Pratik Kız Sanat Okulu, 141 Sokak No:87 (Göztepe)

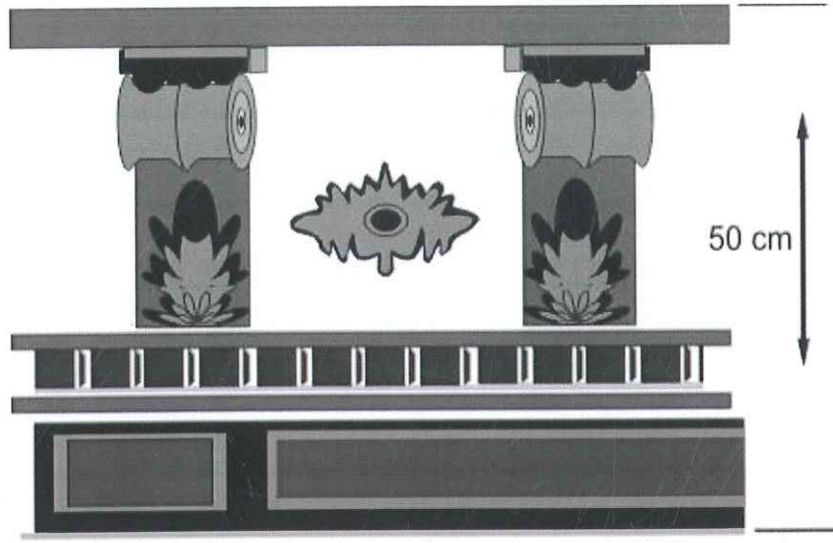
Konak bölgesinde bulunan Pratik Kız Sanat Okulu binası, 1888 yılında köşk olarak yapılmıştır. 1923 yılından önce Saint Joseph Koleji olarak kullanıldığı bilinen bina günümüzde de okul olarak kullanılmaktadır.¹⁹⁰ Binanın saçak korniş düzenlemesi parapet duvarı altından başlayan kısımda alçı düz profil silmeler kullanılmıştır. Silmeler altına volüt benzeri helezon kıvrımlardan oluşmuş fûruşlar vardır. (Resim 98) Fûruşlar arasında bitkisel rölyefler bulunmaktadır. Üçüncü kısımda küçük dişli friz, en son kısımda kare ve dikdörtgenlerden oluşan geometrik süslemeler kullanılmıştır.

Resim 83. Kız Sanat Okulu saçak ayrıntısı. (Göztepe)

¹⁹⁰ “Okulun Tarihçesi”

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/01/365840/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_122520.html ,(Yayın:14.12.2012 - Güncelleme:23.09.2014)

Şekil 47. Kız Sanat Okulu saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Göztepe)

3.1.3.28. Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi (Küçükyalı)

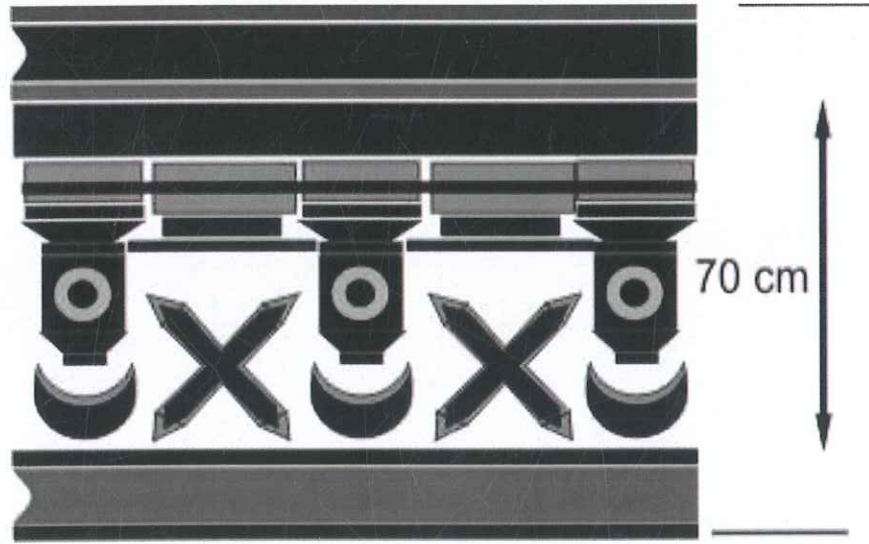
Konak bölgesinde bulunan Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi binası (İzmir Mekteb-i Sultanisi) 1891 yılından bu yana eğitim için kullanılmaktadır.¹⁹¹ Binanın Neoklasik üsluba uygun süsleme tarzı yola bakan cephede kullanılan kesme taş süslemeli frizlerle zenginleştirilmiştir. (Resim 84) Saçak kornişlerinde oval, dikdörtgen ve kare gibi geometrik şekiller hakimdir. Parapet duvarı ve saçak süslemelerinde taş oyma motifler kullanılmıştır.¹⁹² Düz profil silmeler altına kullanılan fûruşlar dişli friz etkisi vermektedir. Üç kısımdan oluşan saçak düzenlemesinde ilk kısım düz profil kademeli silmelerden oluşmaktadır. Bu silmelerin alt kısımda payanda fûruşların üstünde daire şeklinde geometrik motifler vardır. Fûruşların arası X şeklinde rölyef olarak işlenmiştir. En son kısımda yine düz profil silmeler kullanılmıştır.

¹⁹¹ Çınar Atay, **İzmir'in İzmir'i**, Esiad Yayınları, İzmir 1993, s.235.

¹⁹² Başak İpekoğlu ve Mine Hamamcıoğlu, "İzmir Mithatpaşa endüstri Meslek Lisesi Binasının Tanıtımı, Yangın Sonrası Durumu ve Onarım Kararı", **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir 1998, Sayı:2. ss. 14-22.

Resim 84. Mithatpaşa Lisesi, saçak ayrıntısı. (Küçükaly)

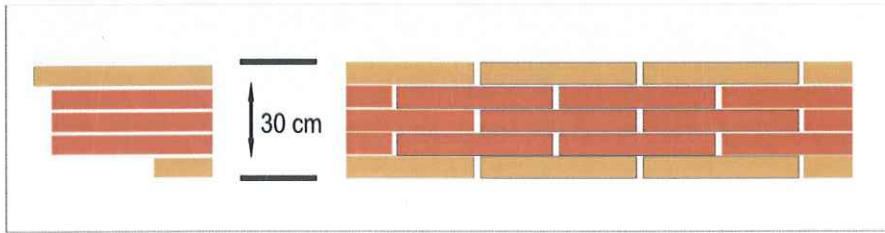
Şekil 48. Mithatpaşa Lisesi, saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Küçükaly)

3.1.3.29. Akarcalı Camii 384 Sokak No:34 (Bayramyeri)

Konak bölgesi Çahabey mahallesi 384 sokakta bulunan cami 1887-88 yılında yapılmıştır.¹⁹³ İnşa malzemesi olarak moloz ve tuğla birlikte kullanılmıştır. Saçak altlarında ve köşelerde yer yer düzgün kesme taşlarla düzenleme yapılmıştır. Saçak kornişi üç kademeli sade düz profil silmelerden oluşmaktadır. Ortadaki geniş silme üç sıra tuğla düzenlemesiyle yapılmış, alttaki ve üstteki silmelerde tek sıra tuğla dizilmiştir.

Resim 85. Akarcalı Camii, saçak ayrıntısı.(Bayramyeri)

Şekil 49. Akarcalı Camii, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.(Bayramyeri)

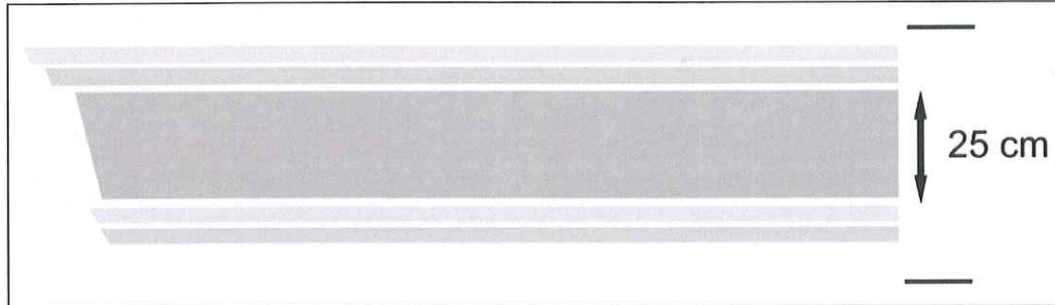
¹⁹³ İnci Kuyulu Ersoy, “Dinsel Yapılar Mimarisi 1:Cami ve Mescidler” **İzmir Kent An siklopedisi**,(Mimarlık 1),İzmir Büyükşehir Belediyesi,Cilt:1,İzmir, 2013, s.94.

3.1.3.30. Baladur Hacı Mehmet Ağa (Hacı Bey, Topaltı) Camii, Altay Mahallesi 746 Sokak Üzeri (Kadifekale)

Kadifekale Topaltı mevkii 746. Sokak'ta bulunan caminin 1889-90 yılında yapıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır. Uzun süredir harap durumda olan cami, yakın zamanda onarılmıştır. Eğimli bir arazi üzerinde bulunan caminin inşasında düzgün kesme taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.¹⁹⁴Yapılan onarım sonrası saçak korniş düzenlemesi alçı malzemeye beş kademeli düz profil silmeden oluşmaktadır. Ortada geniş silme üzerine ve altına ikişer adet ince düz profil silme konulmuştur.

Resim 86. Baladur Camii, saçak ayrıntısı.(Kadifekale)

Şekil 50. Baladur Camii, saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Kadifekale)

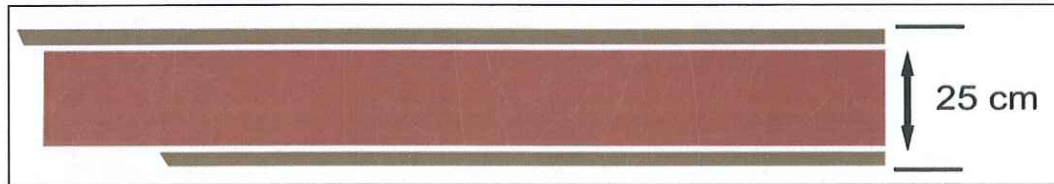
¹⁹⁴ Kuyulu, (Cami), s. 97.

3.1.3.31. Asmalı Mescid, Eşrefpaşa Caddesi Üzeri (İkiçeşmelik)

İkiçeşmelik 827 sokak girişinde bulunan Asmalı Mescid 1892-93 tarihlerinde yeniden inşa edilmiştir. 1825 tarihli vakfiyesinin bulunmasından dolayı bu tarihte ibadet için kullanıldığını göstermektedir.¹⁹⁵ Cepheleri sıvanmış olan Akarcalı Caminin saçak korniş düzenlemesindeki teknik ve malzeme kullanılmıştır. Saçak korniş üç kademeli düz profil silmelerden meydana gelmiştir. Ortadaki geniş düz profil silmenin üstünde ve altında birer sıra ince düz profil silmeyle saçak korniş düzenlemesi tamamlanmıştır.

Resim 87. Asmalı Mescid, saçak ayrıntısı.(İkiçeşmelik)

Şekil 51. Akarcalı Camii, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.(İkiçeşmelik)

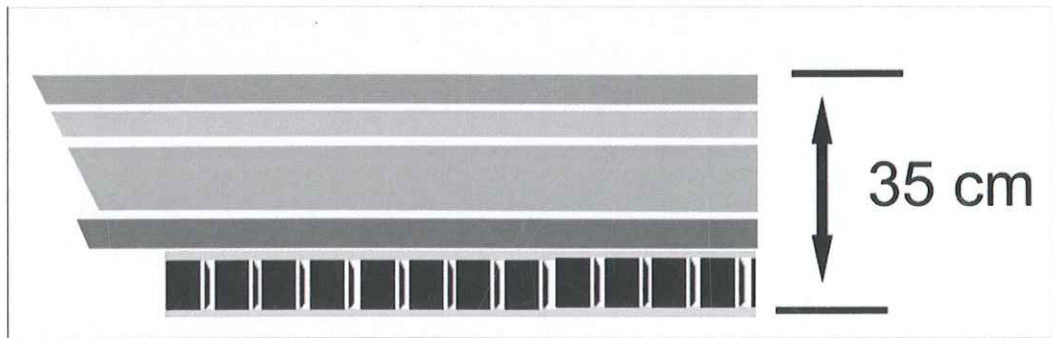
¹⁹⁵ Kuyulu, (Cami), s. 96.

3.1.3.32. St. John Kilisesi, Şehit Nevres Bulvarı No:29 (Alsancak)

Kilise 1875 yılında ibadete açılmıştır. Katedral olarak düşünülen yapı, kuzey-güney yönünde uzanan nefli bazilika plan şemasında yapılmıştır.¹⁹⁶ Saçak korniş düzenlemesi alçı malzemedendir, dört adet kademeli azalan düz profil silme ve en altta da dişli friz süslemesiyle son bulmaktadır. Düz profil silmelerden bir tanesi geniş orta kısımda, iki adet ince düz silme üstte ve en altta ince düz silme dışa çıkıntı yaparak dişli frizin üstünde yer almaktadır.

Resim 88. St. John Kilisesi, saçak ayrıntısı. (Alsancak)

Şekil 52. St. John Kilisesi, saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

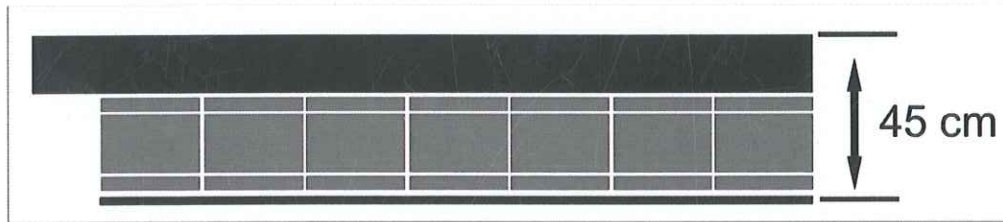
¹⁹⁶ Akkurt, (2005), s.56.

3.1.3.33. Cambaz Hanı, 864 Sokak No:6 (Kemeraltı)

Kemeraltı'nda, 864 ile 863. Sokakların birleştiği köşede bulunan Cambaz Hanı 19. Yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. İnşa malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Avlusu beşik çatıyla, yan mekanları ise kırma çatıyla kapatılmıştır.¹⁹⁷ Yapının saçak korniş düzenlemesi kesme taş malzemeden yapılmıştır. Düz profil silmeden oluşan saçak korniş, beden duvarıyla birleştiği yere kadar geniş düz silme ile desteklenmiştir.

Resim 89. Cambaz Hanı, saçak ayrıntısı. (Kemeraltı)

Şekil 53. Cambaz Hanı, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

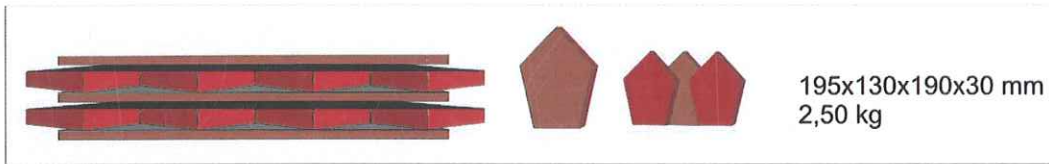
¹⁹⁷ Ersoy, s.71.

3.1.3.34. Çakaloğlu Hanı, 897 Sokak No:2 (Kemeraltı)

Kemeraltı'nda 895. İle 861. Sokaklar arasındadır. Han, kuzey ve güney cephelerinde birer kapısı olan dikdörtgen plânlı bir yapıdır. 19. Yüzyılın başında yapıldığı düşünülen Çakaloğlu Hanı'nın kuzey cephesi girişinde doğu ve batı yanlarında yer alan çeşme ve sebilin üstünde 1805-6 tarihi bulunmaktadır. Tuğla ve taş malzeme kullanılan yapının saçak korniş düzenlemesinde iki sıra kirpi saçak tekniği kullanılmıştır. Ayrıca hanın güney cephesinin batı ucunda saçak altında tuğladan güneş motifi yapılmıştır.¹⁹⁸

Resim 90. Çakaloğlu Hanı, saçak ayrıntısı.

Şekil 54. Çakaloğlu Hanı, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

¹⁹⁸ Ersoy, s.63.

3.1.3.35. Çakaloğlu Hanı Çeşme ve Sebili (Kemeraltı)

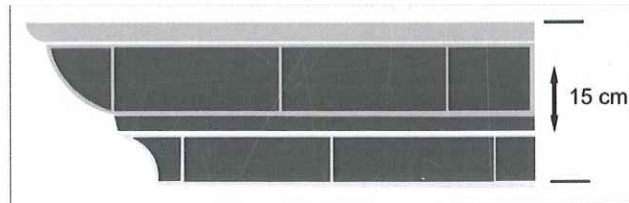
Çakaloğlu Hanı'nın bitişiğinde, girişin doğu ve batısında yer alan iki yapının kitabesinde 1805-06 tarihlerinde Hacı Ahmet tarafından yaptırılmış olduğu yazmaktadır. Gaffarzâde Çeşme ve Sebili şeklinde adlandırılmaktadır.¹⁹⁹ Mermer malzemeden yapılmış çeşme ve sebilin bezemelerinde 19. Yüzyıl motifleri; perde motifi içerisinde, surlarla çevrili bir kent tasviri, tek ve iki şerefeli camiler, vazodan çıkan çiçek motifleri, kenger yaprakları, kıvrımlı dallar, kartuş içerisinde kitabe ve kelam-ı kebirler kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Duvar çeşmesinin saçak korniş düzenlemesi üç kısımdan oluşmaktadır. Üst sınırı belirleyen ince düz profil silme altında, dış bükey bir profil ve altında da iç bükey düz profil silme ile tamamlanmıştır. Sebilde de benzer uygulama saçak kornişinde gözlemlenmektedir.

Resim 91. Çakaloğlu Hanı Çeşmesi, saçak ayrıntısı. (Kemeraltı)

Resim 92. Çakaloğlu Hanı Sebili, saçak ayrıntısı. (Kemeraltı)

Şekil 55. Çakaloğlu Hanı Çeşme ve Sebili, saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

¹⁹⁹ Ersoy, s.61.

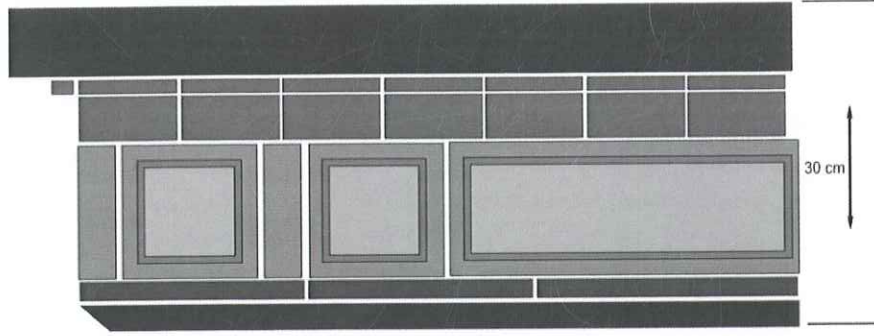
3.1.3.36. İzmir Hükümet Konağı (Konak)

İzmir Konak Meydanına adını veren 1804 yılında yapılan Katipzade Konağı, günümüzde İzmir Hükümet Konağı olarak kullanılmaktadır.²⁰⁰Yapı kesme taştan iki katlı ve dikdörtgen planlı olarak yapılmış, üzeri kırma çatı ile örtülmüştür. Merdivenle çıkılan giriş dört sütunun taşıdığı üçgen bir alınlıkla dışarıya taşırılmıştır. Cephesinde iki sıra halinde altı üstlü pencereler sıralanmıştır. Binanın saçak korniş düzenlemesi beş bölümden oluşmaktadır. Saçak altında alçı malzemeden geniş düz profil simle binmeli saçak kompozisyonunun ilk bölümünü oluşturmaktadır. Devamında kesme taş malzemeden dört kademe düz profil silme arasında da dikdörtgen ve kare formunda sade geometrik şekiller kullanılmıştır. (Resim 93) 20. yüzyılın sonlarına doğru yanan bu yapı yeniden orijinaline uygun olarak inşa edilmiştir.

Resim 93. İzmir Hükümet Konağı saçak ayrıntısı.

²⁰⁰ Özen Eyüce, “Resimlerle Geçmişten Günümüze Konak” Ege Mimarlık Dergisi, İzmir 2000, Sayı:3, s.4.

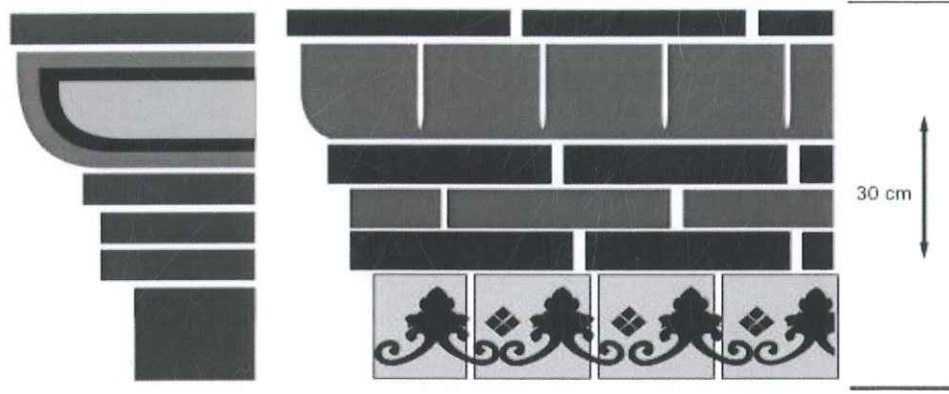
Şekil 56. İzmir Hükümet Konağı saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.37. 762 Sokak No:2 (İkiçeşmelik)

Konak bölgesinde 762 sokak no:2 de bulunan ve tarihi belli olmayan yapının saçak düzenlemesindeki Neoklasik tarzdaki süslemelerinden dolayı bu yapının batılılaşma dönemi yapılarından olduğunu düşünmekteyiz. Üç kademeden oluşan saçak korniş düzenlemesinde birinci kısımda kesme taş yastık frizin üst ve alt kısımlarında düz profil silmeler yapılmıştır. İkinci kısımda iki sıra kesme taştan düz profil silme altında stilize palmet motifli karosiman bordürle saçak düzenlemesi tamamlanmıştır. (Resim 94) Kalem işi karolar üzerindeki stilize palmetler iki yöne kıvrımlı uzantılarıyla dantela etkisindedir.

Resim 94. 762 sokak no:2 saçak ayrıntısı.(İkiçeşmelik)

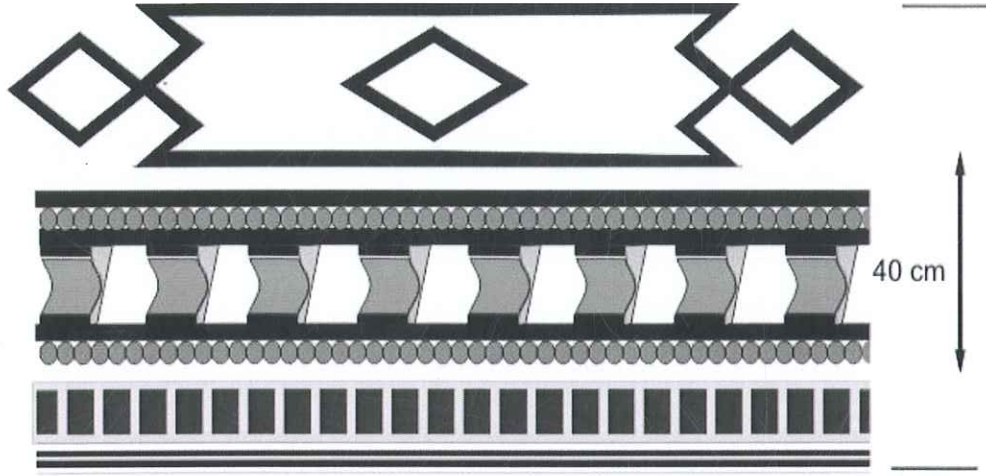
Şekil 57. Konak, 762 sokak no:2 saçak ayrıntısı.

3.1.3.38. 742 Sokak No:5 (İkiçeşmelik)

Konak bölgesinde 742 sokak no:5 de bulunan yapının saçak korniş düzenlemesi beş bölümden oluşmaktadır. En üst kısmında alçı malzemeden düz profil üzerine eşkenar dörtgen şeklinde geometrik aplikeler yapılmıştır. (Resim 95) Bu aplikeler geleneksel Türk halı ve kilimlerinde kullanılan bereket motifine benzeyen baklava dilimli motifler, Neoklasik üslup dışı süsleme unsurları taşımaktadır. İkinci kademesinde devam eden küçük payanda fûruşların üzerinde ve altında devam eden küçük yumurta frizler bulunmaktadır. (Şekil 58) En alt düzenlemede de küçük dişli frizle biten saçak düzenlemesi kademeli düz profil silmelerle tamamlanmıştır.

Resim 95. Konak, 742 sokak no:5 saçak ayrıntısı.

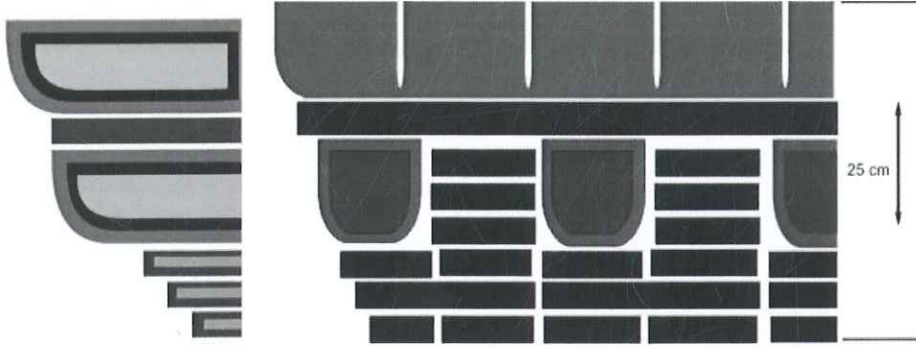
Şekil 58. Konak, 742 sokak no:5 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.39. 210 Sokak No:7 (Küçükaly)

Konak bölgesi 210 sokak no:7 de bulunan yapının sokağa bakan cephesinde kullanılan kesme taş malzemeden saçak korniş düzenlemesi Neoklasik üslup özelliğindedir. Saçak düzenlemesi üç kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda yastık friz ve altında düz profil silme kullanılmıştır. İkinci kısımda yastık friz birim elamanı belirli aralıklarla sıralanması ile dişli friz süsleme etkisi verilmiştir. Son kısımda kademeli azalan üç adet düz profil silmelerden oluşmaktadır. (Resim 96)

Resim 96. 210 sokak no:7 saçak ayrıntısı. (Konak)

Şekil 59. 210 sokak no:7 saçak ayrıntısı vektörel çizimi.(Konak)

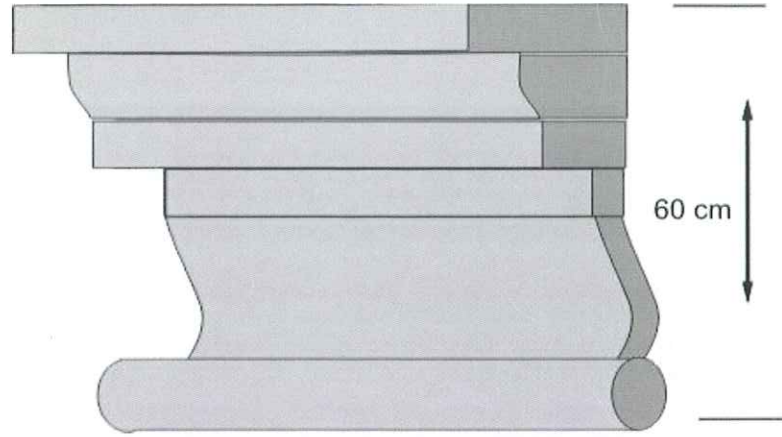
3.1.3.40. Gar Binası. (Alsancak)

Alsancak Gar Binası İzmir-Aydın demiryolunun 1856'da hizmete girmesinden sonra 1858 yılında yaptırılmıştır. Gar binası tek katlı olup kesme taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı olan yapı kırma çatı ile örtülüdür. Giriş holünün çevresindeki koridorlarda çeşitli odalar sıralanmıştır.²⁰¹ Yapının saçak korniş düzenlemesi kesme taştan düz ve iç bükey profillerden oluşmuştur. Beş kısımdan oluşan saçak korniş düzenlemesinde en üstten birinci, üçüncü ve dördüncü kademelerde üç adet düz profil silme kullanılmıştır. İkinci kademede yastık friz ve beşinci kademede de içbükey kesme taş uç kısımlarında silindir profil kullanmak sureti ile sonlandırılmıştır. (Resim 97)

Resim 97. Konak, Alsancak Garı , saçak ayrıntısı.

²⁰¹ Mehmet Emin Başar, Hacı Abdullah Erdoğan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Tren Garları", S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi, c.24, Konya 2009, s. 32.

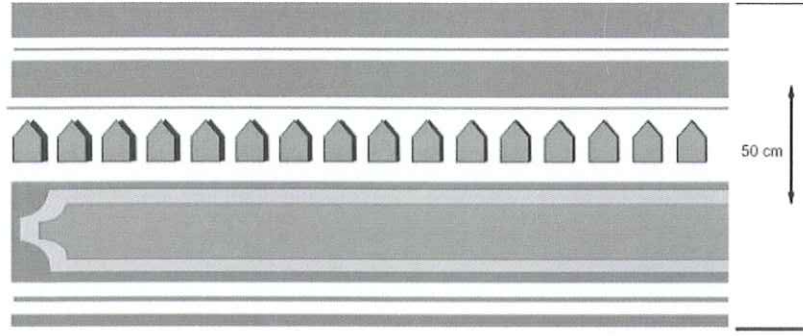
Şekil 60. Alsancak Garı , saçak ayrıntısı vektörel çizimi.

3.1.3.41. Atatürk Caddesi No:430 (Alsancak)

Konak bölgesi Atatürk caddesi no:430 da bulunan yapının saçak korniş düzenlemesinde kesme taş malzemeden kullanılmıştır. Beş kısımdan oluşan saçak korniş düzenlemesinin birinci kısmında kiremit altlarında çıkıntılı devam eden düz profil silmeler bulunmaktadır. İkinci kısımda kesme taşa yapılan üst kısmı üçgen olan kare şeklindeki geometrik bezemeler dişli friz etkisindedir.Üçüncü bölümde köşeleri ovalleştirilmiş kare motifi çerçeve içerisinde verilmiştir.Son kısımda iki sıra düz profil silme kullanılmıştır. . (Resim 98)

Resim 98. Atatürk Caddesi no:430 saçak ayrıntısı. (Alsancak)

Şekil 61. Atatürk Caddesi no:430 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

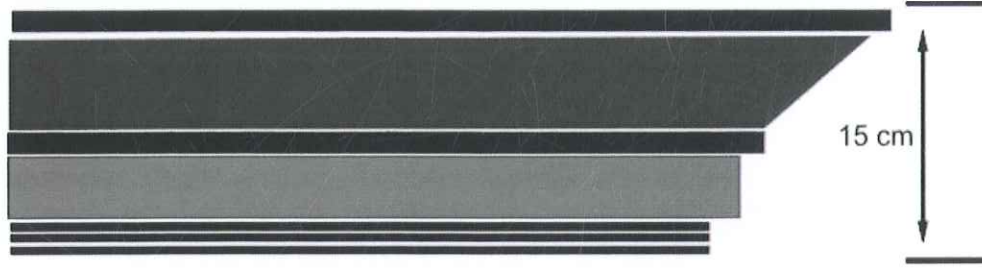
3.1.3.42. Uşakizade Köşkü (Göztepe)

19. Yüzyıl İzmir'deki sivil mimari örneklerinin başında Uşakizade Köşkü gelmektedir. Beyaz Köşk veya Latife Hanım Köşkü olarak tanınan bu köşk 19. Yüzyılda Uşakizade Muammer Bey'in babası Sadık Bey yaptırmıştır. Atatürk 14 Eylül 1922–27 Eylül 1924 tarihleri arasında bu köşke beş kez gelmiş ve kalmıştır. İzmir Göztepe semtinde eğimli bir arazide bulunan köşk, üç katlı olup, geniş bir bahçe içerisinde taş ve ahşap kaplamalı bir yapıdır.²⁰² Parapet duvarının altından başlayan oldukça sade ve küçük bir alanda devam eden saçak korniş düzenlemesi alçı malzemeden yapılmıştır. Beş kademe düz profil silme binmeli bir şekilde uygulanmıştır. İkinci kademedeki kullanılan profil silme içbükey şeklindedir. (Resim 99)

Resim 99. Uşakizade Köşkü saçak ayrıntısı. (Göztepe)

²⁰² Haydar Dönmez, *Atatürk Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2007, s;49

Şekil 62. Uşakizade Köşkü saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Göztepe)

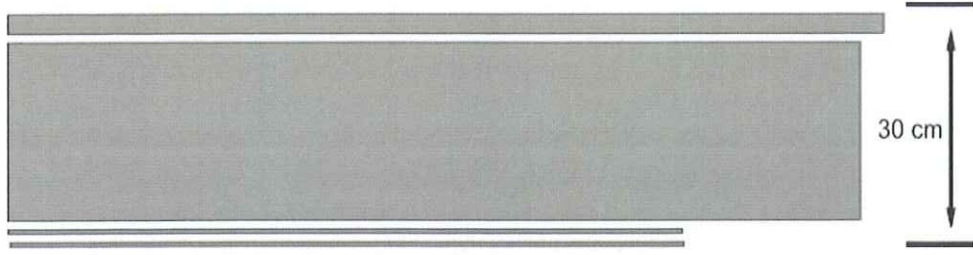
3.1.3.43. Gar Binası. (Basmene)

Basmene Gar Binası 1876 yılında yapılmıştır. Kesme taştan dikdörtgen planlı gar binasının orta bölümü üç katlı olup, burası istasyonun ana salonudur. Yapının üzeri kırma çatı ile örtülmüş, iki kenarın ortasında üçgen alınlıklar yerleştirilmiştir. Böylece yapının düz cephe görünümüne hareketlilik kazandırılmıştır. Yapı alt sırada dikdörtgen, üst sırada ise yayvan yuvarlak dizi halinde pencerelerle aydınlatılmıştır. Köşelere kesme taştan köşebentler oturtulmuştur.²⁰³Yapının saçak korniş düzenlemesi oldukça sade düz profil silmelerden oluşmaktadır.(Resim 100) Dört Kademedan oluşan saçak korniş süslemelerinde alçı malzeme kullanılmıştır. Bir adet geniş ve üç adet küçük düz profil silme binmeli bir şekilde sıralanmıştır.

Resim 100. Tren Garı saçak ayrıntısı. (Basmene)

²⁰³ Başar, s. 32.

Şekil 63. Tren Garı saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Basmane)

3.1.3.44. Etnografya Müzesi (Konak)

İzmir Etnografya Müzesi binası 1831 yılında St. Rock Hastanesi adı ile vebalı hastalara hizmet vermiştir. 1845'te Fransızlar tarafından onarılarak fakir Hristiyan ailelerin bakımına tahsis edilmiştir. 20. Yüzyılda Hıfzıssıhha Müessesesi olarak kullanıldıktan sonra 1984 tarihinde Kültür bakanlığına devredilmiştir.²⁰⁴ Neoklasik tarzda inşa edilmiştir. Yerel mimariden de izler taşıyan yapının saçak düzenlemesi ahşap malzemeden yapılmıştır. Geniş saçak altlarında çıtalarla ızgara şekli verilmiş saçak altı bezemenin bitim noktasında taş malzemeden düz profil silme kullanılmıştır.(Resim 101)

Resim 101. Etnografya Müzesi, ahşap saçak ayrıntısı.(Konak)

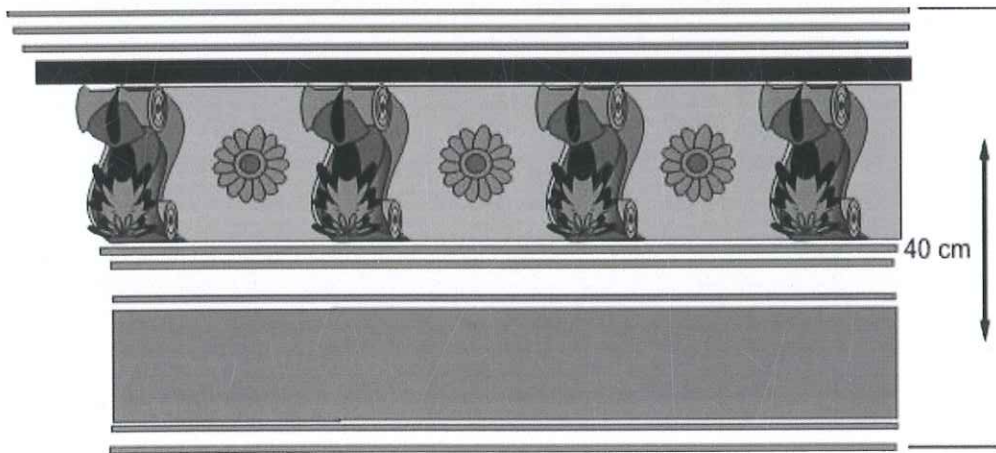
²⁰⁴ Akkurt, (2005) s.46.

3.1.3.45. 1264 Sokak No:18 (Basmane)

Konak bölgesi 1264 sokak no:18 de bulunan yapının saçak korniş düzenlemesi alçı malzemeden yapılmıştır. (Resim 102) Üç kısımdan oluşan saçak süslemesinin birinci kısımda kademeli azalan düz profil silmeler kullanılmıştır. İkinci kısımda S kıvrımlı iki ucu silindirik şeklinde olan bitkisel bezemeli fûruşlar belirli aralıklarla sıralanmıştır. Bu fûruşların araları gülçelerle bezenmiştir. Üçüncü kısımda düz profil silmelerle sonlandırılmıştır.

Resim 102. 1264 no:18 sokak saçak ayrıntısı. (Basmane)

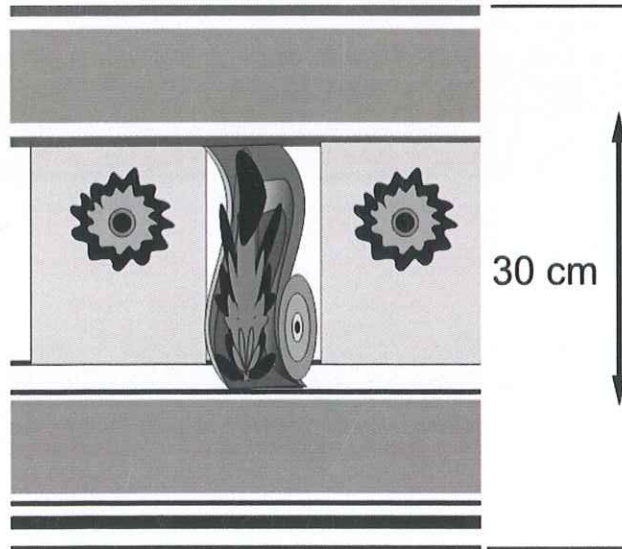
Şekil 64. 1264 sokak no:18 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Basmane)

3.1.3.46. Cumhuriyet Bulvarı No:198 (Alsancak)

Konak Bölgesi Cumhuriyet Bulvarı no:198 bulunan binanın saçak korniş düzenlemesi alçı malzemeden yapılmıştır. Üç kısımdan oluşan düzenlemenin birinci ve üçüncü kısımlarında belirli aralıklarda uygulanmış düz profil silmeler kullanılmıştır. Saçak alt kısmı S kıvrımlı bir tarafı silindir üzeri bitkisel motifli fûruşlar ve aralarına yapılmış gülçelerle düzenlenmiştir. (Resim 103)

Resim 103. Cumhuriyet Bulvarı No:198 saçak ayrıntısı. (Alsancak)

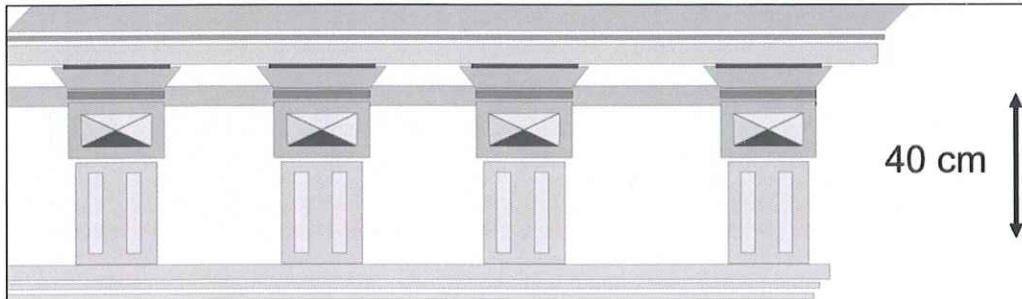
Şekil 65. 1264 sokak no:198 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

3.1.3.47. Atatürk Caddesi No:372 (Alsancak)

Konak Bölgesi Atatürk Caddesi no:372 bulunan yapının saçak kornişdüzenlemesi taş malzemeden yapılmıştır. Yedi bölümden oluşan korniş süslemelerinde altı kısımda düz profil silme kullanılmıştır. Bir bölümde payanda şeklindeki fûruş süslemeler üzerinde içbükey piramit, kare ve dikdörtgen formların olduğu geometrik şekiller bulunmaktadır. Düzenlemenin son kısmında da düz profil silme uygulanmıştır.(Resim 104)

Resim 104. Atatürk caddesi no:372 saçak ayrıntısı. (Alsancak)

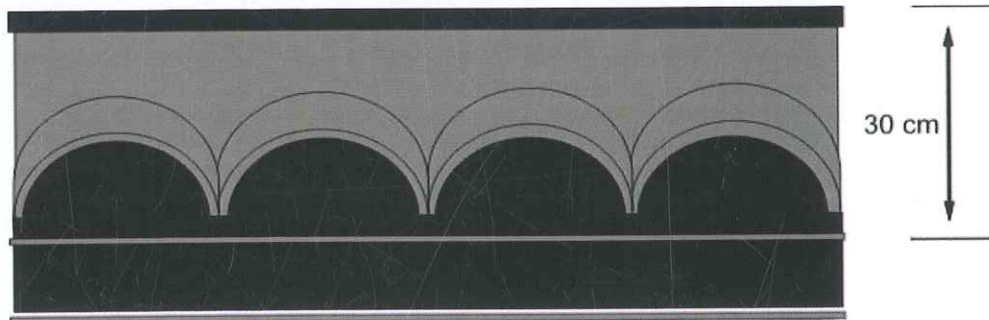
Şekil 66. Atatürk caddesi no:372 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

3.1.3.48. Cumhuriyet Bulvarı No:272 (Alsancak)

Eski adıyla Punta bölgesi olan,²⁰⁵ Cumhuriyet Bulvarı no:272de bulunan binanın saçak düzenlemesi aynı bölgede bulunan yapıların saçak düzenlemelerinden farklılık göstermektedir. Malzeme olarak alaturka kiremit ile yapılmış olan süsleme, düzenlemesiyle dantela saçak etkisi görülmektedir.(Resim 105) Saçak altında çıkıntı yapmasıyla oluşan bu düzende bazı tuğla delikleri kapatılmamış ve güneşlik denilen etkinin çatıda oluşması hedeflenmiştir. Bu yapının saçak düzenlemesiyle Menderes Gölcükler Camisinin (1902) karşısında, 785 sokak no:34 bulunan yapının saçak düzenlemesi benzerlik göstermektedir.Yıkılmak üzere olan yapı, restorasyon çalışması bekleyen binalardandır.

Resim 105. Cumhuriyet Bulvarı no:272 saçak ayrıntısı. (Alsancak)

Şekil 67. Cumhuriyet Bulvarı no:272 saçak ayrıntısı vektörel çizimi. (Alsancak)

²⁰⁵ Çıkış, (Modern) s. 215.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

“19.Yüzyıl İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi” adlı çalışmamızın amacı günümüzde yok olmaya yüz tutmuş 19. Yüzyıl İzmir yapılarının saçak düzenlemelerinde gözlemlediğimiz süsleme unsurlarının farklı veya benzer özelliklerinin tespiti için bu araştırma yapılmıştır. Araştırmamıza konu olan saçak düzenlemelerinin bulunduğu yapılar İzmir merkez ve İlçelerinde tespiti yapıldıktan sonra yoğunluğun dört ilçede (Karşıyaka, Bornova, Konak, Buca) olduğu toplam 256 yapı yerinde görülmüştür. Buna göre 143 adet 19. Yüzyıl yapısı, 19. Yüzyıl öncesi 38 adet ve 19. Yüzyıl sonrası 75 adet yapı incelenmiştir. Tablo 1 de ifade edilen genel toplam sayısının, incelenen yapı sayısından fazla olmasının nedeni; farklı malzemelerin bir arada kullanıldığı saçak düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. İncelenen yapıların saçak süslemelerinin dönem ve üslup özellikleri, birbiriyle ilişkili olduğu saptanan buluntuların biçimsel özelliklerine göre sınıflandırılması saçaklarda kullanılan malzemeye göre belirlenmiştir. Ahşap, metal, taş, tuğla ve alçı malzemenin kullanıldığı saçak, saçak altı ve korniş süsleme unsurlarının belgelendirilmesi için 66 tane yapının saçak süslemesinin vektörel çizimleri de eklenmiştir.

Tezimizin birinci bölümünde de ortaya koymaya çalıştığımız gibi yapısal bir unsur olarak saçak, mimari yapıları tamamlayan, aynı zamanda çevresel etkilerden izole eden önemli bir yapı ögesi olduğu görülmektedir. Estetik ve yapı fiziği, yani form ve fonksiyon yapının hiçbir kısmında bu kadar iç içe değildir. Dolayısı ile hem kullanıcılara yeterli iklimsel konfor koşullarını sağlayacak malzeme ve detaylarla donanması, hem de uygulandığı bina yapısına göre tamamlayıcı, kimi zaman ise ön plana çıkan bir mimari süsleme unsuru olması nedeniyle saçak tasarımı mimar için hassas bir çalışma gerektirmektedir. Geçmişten günümüze kadar yapılan çalışmalar saçağın ortaya çıkışı ve tarih sürecindeki gelişimi, ilk yapıların oluşması ve bir çatı tarafından yapıyı dış etkilerden korumasıyla ilişkilidir. M.Ö. 6000 yıllık geçmişi olan medeniyetlerin yapılarında kullandıkları çatı ve saçak düzenlemeleri belirli coğrafi şartlara göre şekillenmiştir. Selçuklu yapılarının çatı malzemesi üç yüz seneden fazla ömrü olmayan ahşap malzemeden tercih edildiği için günümüze orijinal halleri ulaşmamıştır. Saçak altlarında kullanılan özellikle taş işçiliğinin saçak altlarına

uygulanması süsleme korniş üzerindeki armudi profil şekli olarak Anadolu Selçuklu yapılarında kapı, pencere kenarlarında nişlerde ve saçaklar ile kat kornişlerinde umumiyetle ve değişik varyantlar halinde çok kullanılmıştır. Osmanlı yapılarında da devam eden saçak altlarında kullanılan taş işçilik tezyinat örnekleri çeşitlilik göstermektedir. Cami, medrese, türbe gibi yapılarda sergilenen örnekler 19. Yüzyıl sivil mimari örneklerinde de görülmektedir. Birinci bölümün bir diğer başlığı da saçaklarda kullanılan malzeme ve teknik özelliklerin belirlenmesine yönelik genel bilgilerin verilmesidir. Saçak düzenlemelerinde taş, tuğla, alçı, metal ve ahşap tercih edilmiştir. Bu malzemeler tek başına kullanıldığı gibi farklı kombinasyonları da bir arada uygulanmıştır. Yapıların saçak süslemesinde kullanılan malzemelere bakıldığında Anadolu Selçuklu mimarisinde sıklıkla, menşei olarak Bizansa kadar uzandığı bilinen kirpi saçak tekniğinin ana malzemesini tuğla oluşturmaktadır. Osmanlı yapılarında da kullanılan bu malzeme ve teknik, özellikle 17.Yüzyıl yapılarında sıklık arz eden kirpi saçak düzenlemesi daha sonra önemini yitirerek 19. yüzyıl sivil, kamu ve dini mimari örneklerinde çok da az olsa kullanıldığı gözlemlenmektedir. Karışık malzemeyle oluşturulan saçak düzenlemelerinde özellikle kamu yapılarında çatıyı gizleyen ve cephe boyunca uzanan parapet duvarı taş ve tuğla gibi malzemelerle oluşturulan süslemelere güzel zemin oluşturmuştur. Klasik mimaride saçaklığın en üst bölümünü oluşturan kornişler, tuğla veya taş malzemedan yapılmıştır. Daha sonra üzerlerinin sıvanması veya sadece alçı malzeme kullanılarak da aynı etkinin verilmesi teknik olarak sağlanmıştır. Birinci bölümün son başlığında süsleme özellikleri belirtmeye çalışılmıştır. 19.yüzyıl öncesi ve 19. Yüzyıl İzmir yapılarında Neoklasik süsleme yaygındır. Saçak kornişlerinde alçı, tuğla ve taş malzemedan düz profil silme gurupları kademeli bir şekilde uygulanmıştır. Düz profil silmelerle birlikte dişli, yumurta ve yastık friz süslemeleri saçak kornişlerinde en çok görülen düzenlemedir. Saçak kornişlerinde kullanılan genellikle alçı malzemedan yapılan fûruşlar geometrik ve bitkisel motiflerle birlikte verilmiştir. Kesme taş korniş süslemelerinde çok yaygın olmasa da kalem işi karolar atlamalı yada bordür şeklinde verilmiştir. Ahşap malzemedan saçak süslemeleri yalı veya köşk tarzı konutlarda tercih nedeni olmuştur. Saçak dantelası denilen bu uygulamada palmet ve lotus motifi stilizasyonları yaygınlık göstermektedir. Metal malzeme ile dantela saçak süslemesi sadece Buca ve Konak bölgelerinde iki konutta

tespit edilmiştir. Buna göre 66 adet incelenen yapının saçak düzenlemeleri kullanılan malzemeye göre sınıflandırılmıştır. Bu malzemeler ahşap, taş, tuğla, alçı ve metalden oluşmaktadır. (Tablo 1.) Ahşap malzemeden yapılmış saçak düzenlemeleri kendi içinde iki farklı şekilde uygulanmıştır. Bunlardan birincisi ahşap dantela düzenlemesi (Tablo 2.), ikincisi geniş saçak ve payanda düzenlemesine sahip örneklerdir. (Tablo 3.)

MALZEME					
YÜZYIL	Kesme Taş	Tuğla	Alçı	Ahşap	Metal
18. Yüzyıl ve öncesi	8	13	12	12	
19.Yüzyıl	45	21	100	43	2
20.Yüzyıl	7	4	21	8	
Toplam	60	38	133	63	2
Genel Toplam 296					

Tablo 1: Yüzyıllara Göre İzmir Yapılarının Saçak Düzenlemesinde Kullanılan Malzemeler.

Tezimizin ikinci bölümünde Batılılaşma döneminde Osmanlı mimarisinin genel özellikleri örneklerle verilmeye çalışılmıştır. 18. Yüzyıl, Osmanlı mimarisine Batı etkilerinin girdiği, başka bir deyişle Batılılaşmanın başladığı dönemdir. Mimarlık alanında Lale Devri ve Kâğıthane düzenlemeleriyle başlayan batılılaşma 18.yüzyıl boyunca Saray ve Osmanlı yöneticilerinin binalarında özgün bir Osmanlı sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı mimarisinde kurumlaşma dönemi olan Tanzimat'ın hemen öncesinde ve sonrasında ise 19.yüzyıl seçmeciliğinin örnekleri batıdan ithal edilerek uygulanmıştır. Bu dönemde, Antik çağdan beri uygulanmış mimarı üsluplar hiçbir kural tanımaksızın aynı yapıda bir arada uygulanmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Binası ve Beylerbeyi Sarayı bu üsluba örnekler. İzmir yapılarında da 19. Yüzyıl Avrupa mimarisinin tarihsel üsluplarının yanı sıra, doğu kökenli biçim ve motifleri alan Oryantalist eğilimli bir seçmeci üslup yorumu yaratılmıştır. İzmir'in simgesi haline gelmiş olan Saat Kulesi, bu eğilimin kentteki en önemli temsilcisidir. Bu dönemde özellikle süslemede Barok, Rokoko gibi Batı

kaynaklı üsluplar görülür. Ancak bu üslupların Osmanlı sanatındaki uygulamasında geleneksel Türk motifleri ve yapı tiplerinden vazgeçilmemiştir. Bu dönemde çeşme ve sebiller birden önem kazanmıştır. Topkapı Sarayı yakınındaki III. Ahmet Çeşmesi (Resim 2), bu yüzyılın başına ait tipik bir örnektir. Çeşme ve sebil işlevlerini birlikte gören bu yapıda, Barok üslupta taş süslemelerin yanı sıra 18. yüzyıl çinilerinden örnekler de bulunmaktadır. İkinci bölümün bir diğer başlığı ise “İzmir Yapılarında Cephe ve Saçak Düzenlemesi” sahil bölgesinde yada düz bir arazi üzerine yapılan bitişik düzende, sıra evler halinde yan yana dizilen İzmir konutları kagir yapım tekniğinin uygulandığı masif bir kitle görünümündedir. Bu nedenle cephelerin özenle süslenmesine önem verilmiş, Batı anlayışı ile bezenmiş sokak cepheleri dikkat çekmektedir. Bu evlerin ön cephesi doğrudan sokağa, arka cepheleri ise arkada yer alan bir avluya açılmaktadır. Arazinin eğiminden dolayı birbirine göre kademeli olarak inşa edildikleri için kısmen görülebilen yan cepheleri de aynı özenle işlenmiş, çatıyı havalandırmaya yönelik “güneş motiflerine” de yer vermişlerdir. Neoklasik üslup süsleme anlayışına sahip cephe karakterini belirleyen ana unsurlar; kuleler, açık ve kapalı çıkmalar, sütun dizilerinin yer aldığı verandalar, üçgen alınlıklar, vurgulu giriş aksları, silme ve plasterler, köşe vurguları (köşe taşı ve plasteri), kitle bitimleri (ahşap saçak, kagir bitim), boşluk düzenlemeleri, teras ve balkonları çevreleyen korkuluklardır. Evlerin üst kesimi dışa doğru taşan ahşap bir saçakla sona ermektedir. Çoğu kez saçakların alt kesimi ahşap malzemeye kaplanmıştır. Bazı evlerde cephenin üst kesiminin kirpi saçakla son bulduğu dikkati çekmektedir. Genelde Köşk ve Yalılarda kullanılan ahşap ya da metal dantela saçak süslerinde bitkisel ve geometrik motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Taş, tuğla ve alçı malzeme ile yapılan saçak kornişlerinde düz profil silme grupları, dişli, yumurta veya yastık friz uygulamalarının yanı sıra fûruşlar bu gurubun en çok tercih ettiği saçak süslemeleridir.

Tezimizin üçüncü ve son bölümünde 19. Yüzyıl’a ait İzmir yapılarının saçak düzenlemesi birinci bölümde de bahsedildiği üzere kullanılan malzemeye göre sınıflandırılarak belirli bir kronolojiye göre verilmeye çalışılmıştır. Saçak süslemesi ahşaptan malzemeden yapılmış 63 adet yapı incelenmiştir. Bu yapılardan 23 adetinin saçak süslemesi ahşap danteladır. (Tablo 2) Neoklasik üslup anlayışının hakim olduğu cephe düzenlemelerinde saçak kısmında kullanılan Neoklasik süsleme

motifleri genellikle lotus ve palmet bitkisel motiflerinin stilizasyonudur. Kare, dikdörtgen, yıldız ve oval geometrik şekiller yaygın olarak kullanılmıştır. Bu saçak örneklerinde bitkisel ve geometrik motiflerin bir arada kullanımı diğer motiflere oranla daha yaygındır. Genellikle yalı ve köşklerde uygulanan ahşap saçak dantela süslemesi yapıya özel uygulandığı için ya form, yada motif yönüyle farklılıkları vardır. Form ve motif özellikleri aynı olan yapıların sahiplerinin aynı kişiler olsa bile saçak süslemesinde yine farklılığa gitmişlerdir. Örneğin Karşıyaka Öğretmen Evi ile Löhner Köşkünün ahşap saçak süslemesi motif ve form özellikleri aynı saçak düzenlemesi yönüyle farklıdır. Karşıyaka Öğretmen Evinin saçak dantelası iki yönlü kullanılmasıyla yapıya özel süsleme anlayışı getirilmiştir. Bunun yanı sıra Konak 127 sokak da bulunan 128 sokak no:18 ile 126 sokak no:15 de bulunan yapıların ahşap saçak düzenlemesinin birbirinin aynı olduğu dikkati çekmektedir. (Resim 33-35) Ortak kullanım alanındaki bahçesine Tatarı Camii yapıldığı için bu yapılar birbirinden bağımsız iki farklı yapı olarak gözüktense de saçak düzenlemesinde kullanılan form ve motif özelliklerinden dolayı yapıların birbiriyle bağlantısının olduğunu akla getirmektedir. Motif olarak farklı form olarak benzerlik gösteren yapılara baktığımızda ise Bornova 83 sokak no:2 de yer alan konut, Pınarbaşı Karaali Camii ve Karşıyaka Tren Garında uzun saçak dantela tahtaları kullanılmıştır. (Resim 17) Birleşik uç kısımda motif olarak farklılık gösteren yapıların tamamında yarım oval ortası delikli geometrik şekiller kullanılmıştır. Uç kısımlarında oval açıklık bulunan iki yapının aksine bir tanesinde eşkenar dörtgen şekli uygulanmıştır. (Şekil 7) İzmir dışında başka bölgelerdeki ahşap saçak süslemesine bakıldığında İstanbul Şişli’de bulunan Atatürk Müzesi konutunun saçak düzenlemesinde de tıpkı Karşıyaka Öğretmen Evi veya Löhner Köşküyle form benzerliğiolması bu uygulamanın başka bölgelerde de kullanıldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra İstanbul Bakırköy’de bulunan Ayastefanos Konağının ahşap saçak süslemesine bakıldığında da İzmir konutlarında uygulanan ahşap dantela bezemelerinde gözlemleyemediğimiz farklı bir düzenleme dikkati çekmektedir. Flama formundaki dantela süslemesinde motif olarak stilize bir kuş yerleştirilmiştir. Flama formu İzmir yapılarının saçak dantela tasarımlarında görebildiğimiz kadarıyla kullanılmamıştır. Ahşap saçak dantela bezemeleri genellikle Levanten ailelerin köşk ve yalılarında tercih edilmiş olan bir uygulamadır. Türk ailelerine ait yapılarda da farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin Kamil Paşa Köşkü ahşap dantela düzenlemesi saçak profilinin üzerine aplike yapılarak farklı bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme planı Levanten konutlarında göremediğimiz bir saçak bezemesidir. Türk ailelerine ait konutların saçak süslemelerinde sadece teknik yönü ile değil, motif yönüyle de farklılıklar bulunmaktadır. 128 sokak no:18'deki köşke baktığımızda saçak dantela motifinin geleneksel halı, kilim motiflerinden esinlenerek yapılmış olduğunu görmekteyiz.

19.Yüzyıl	Karşıyaka Tren İstasyonu (1865) Karşıyaka Öğretmen Evi (1893) De Andrea Köşkü 80 sokak No:23 Bornova (1830) Pagy Köşkü Gençlik Caddesi no:13 Bornova (1800) Steinbuchel Köşkü Gençlik Caddesi no:2 Bornova (1860) 106 sokak no:11 Buca 106 sokak no:15 Buca 170 sokak no:8 Buca Uğur Mumcu Caddesi no:17 Buca 121 sokak no:4 Buca Pınarbaşı Karaali Camii Atatürk Caddesi No:362 Konak Mithatpaşa Caddesi no:562/B Konak 128 sokak no:18 Konak 127 sokak no:15 Konak Bayındır Halk Evi (1871)
-----------	--

20. Yüzyıl	Kamil Paşa Köşkü 126 sokak no:6 Konak (1903) Löhner Köşkü Cemal Gürsel Caddesi no:264 Karşıyaka 83 sokak no:2 Bornova Mithatpaşa Cad. No:639 Konak Asansör Binası Konak (1907) Kamil Paşa Köşkü 126 sokak no:6 Konak (1903) Van Der Zee Köşkü Cemal Gürsel Caddesi no:212 Karşıyaka
------------	--

Tablo 2: Yüzyıllara Göre İzmir Yapılarında Ahşap Dantela Saçak Düzenlemesi Olan Yapılar.

Saçaklarda ahşap malzemeyle yapılan bir diğer düzenleme tarzı da geniş saçak altlarına konulan payandalardır. Köşk ve yalılarının abidevi görünüş katan bu uygulamayla 35 adet yapı bezenmiştir. (Tablo 3)19. Yüzyıl yapım tarihli 15 adet yapı tespit edilmiştir. Yapıların Bornova’da 2, Konak’ta 5, Buca’da 4, çevre ilçelerde de 4 adet bulunmaktadır. Yapım tarihi 20. Yüzyıl olan konutlardan Karşıyaka’da 1, Bornova’da 3, Konak’ta 7, Buca bölgesinde de 3 adet bulunmaktadır. 2 adet 19. Yüzyıl öncesi yapıda da geniş ahşap saçak ve payanda uygulaması olduğu görülmüştür. Genellikle cumba ve çıkmaların altına destek elemanı olan payandalar saçak altlarında hem geniş saçak konstrüksiyonu hem de süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Bornova Pandespanian Köşkü buna bir örnektir. Bornova Peterson Köşkünde ise sadece süsleme amaçlı kullanılmış olduğu görülmektedir. İstanbul köşk ve yalılarının saçak düzenlemesinde de sıklıkla gördüğümüz bu uygulama, Acıbadem Ahmet Ratıp Paşa Köşkünün saçak düzenlemesinde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır.

Ahşap geniş saçak altlarına ızgara çıtalarla yapılmış olan bezemelerden 19. Yüzyıl tarihli 5 adet Konak ve 20. yüzyıl yapım tarihli 3 adet yine Konak bölgesinde bulunan yapı tespit edilmiştir. (Tablo 4) Geleneksel mimari anlayışın bir yansıması olan geniş saçak düzenlemesi dönem sonrası başlayan ulusal mimari akımda da kullanılmıştır. Geniş ahşap saçak altlarına sadece çıtalarla ızgara form yapımı dışında geometrik formlarında uygulandığını 126 sokak no:8 de bulunan yapının ahşap saçak

düzenlemesinde görmekteyiz. (Resim 31) Levanten yapılarının saçak düzenlemelerinde bu uygulama kullanılmamıştır. İstanbul Küçük Çamlıca Köşkünde de gördüğümüz bu saçak bezemesi geleneksel mimarimizin saçak altı süsleme unsurlarındandır. Ahşap saçak tezyinatında bütünselliği yakalamak için alın tahtası şebekeli oymayla düzenlenmiştir. 19.Yüzyıl sonu Art Nouveau süsleme tarzının etkisinde kalan bu uygulamayla yapılmış 6 adet yapının 3 adeti Konak, 3 adeti de Buca bölgesindedir.(Tablo 5)

19. Yüzyıl Öncesi	Abdullah Efendi camii 1277 sokak Faikpaşa Konak (1770) Saint Policarp Kilisesi Konak (1625)
19. Yüzyıl	De Andrea Köşkü 80 sokak No:23 Bornova (1830) Pandesspania Köşkü Muhiddin Erel Caddesi no:5 Bornova (1880) Baltacı Köşkü Kıbrıs Caddesi üzeri Buca Lisesi Buca (1863) Hacı Davut Fargoh Köşkü Uğur Mumcu Caddesi no:29 Buca Rees Köşkü 135 sokak no:16 Buca Russo Köşkü 81 sokak no:5 Buca Sarıkaya Köyü Mescidi Kiraz (1891) Saip Camii Karaburun (1835) Çayağzı Köyü Camii Kiraz (1890) Naime Köyü Camii Torbalı (1895) Eski Belediye Binası 900 sokak no:17 Konak Gümrük binası Alsancak Konak (1875) Etnografya Müzesi Konak (1831) Ets Haim Sinagogu Konak Pasaport iskelesi Konak (1876)

20. Yüzyıl	Penetti Köşkü Cemal Gürsel Caddesi no:338 Karşıyaka (1930) Sarı Köşk Üniversite Caddesi no:9/30 Bornova 83 sokak no:15 Bornova 80 sokak no:30 Bornova Forbes Köşkü 263 sokak no:147/12 E Buca (1908) Gavrilli Köşkü Uğur Mumcu Caddesi no:53 Buca (1905) Uğur Mumcu Caddesi no:39 Buca 128 sokak No:5 Konak Elhamra Sineması 452 sokak no:1 Konak (1926) Uşakizade Latife Hanım sokak no:1 Konak (1903) 126 sokak no:10 Konak Kız Lisesi Karataş Konak (1917) Milli Kütüpane Konak (1911) Gazi Bulvarı no:10 Konak (1930)
------------	---

Tablo 3: Yüzyıllara Göre Ahşap Geniş Saçak ve Payanda Düzenlemesi Yapılmış Yapılar.

19. Yüzyıl	Etnografya Müzesi Konak (1831) Pasaport iskelesi Konak (1876) Etnografya Müzesi Konak (1831) Pasaport iskelesi Konak (1876)
20. Yüzyıl	Çatalkaya Hanı Fevzipaşa Bulvarı no:12 Konak (1931) Kız Lisesi Karataş Konak (1917) Borsa Binası Cumhuriyet Bulvarı no:72 Konak (1928)

Tablo 4: Yüzyıllara Göre Saçak Altları Ahşap Izgara Çıtalarla Yapılmış Olan Yapılar.

19.Yüzyıl	106 sokak no:15 Buca Atatürk Caddesi No:362 Konak Russo Köşkü Buca
-----------	---

20. yüzyıl	Gavrilli Köşkü Uğur Mumcu Caddesi no:53 Buca (1905) Mithatpaşa Cad. No:639 Konak Kamil Paşa Köşkü Konak (1903)
------------	--

Tablo 5: Yüzyıllara Göre Alın Tahtası Şebekeli Oyma Olan Yapılar.

Ahşap malzemenin deformasyonuna alternatif olarak uygulanan metal malzemeden saçak düzenlemesi sadece 2 adet yapıda görülmüştür. (Uşakizade Köşkü bahçe binası Mithatpaşa Caddesi Konak. (1860) Uğur Mumcu Caddesi no:25 Buca) Bu yapıların saçak süslemesinde dantela etkisi yakalanmaya çalışılmıştır. Geometrik formların hakim olduğu biçimlendirmede üçgen sivrilikler, kare ve dikdörtgen şekiller dikkat çekmektedir.

İzmir yapılarındaki saçak düzenlemelerinde malzeme kullanımına göre kesme taştan yapılmış 60 adet yapı incelenmiştir. Bunlardan 8 adetinin yapım yılı olarak 18. Yüzyıl öncesi, 45 adetinin 19. Yüzyıl, 7 adetinde 20. Yüzyıl olarak tarihlendirilmiştir. Kesme taş malzemeden yapılan saçaklar süslemeleri üç farklı teknikle karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki friz tekniğidir. Frizler saçak düzenlemesinde dişli, yastık ve bezemeli geometrik friz olarak yapılarda yaygınlık kazanmıştır. İstanbul yapılarında kullanılan yumurta frizin İzmir yapılarında yaygın kullanımı yoktur. Özellikle yapının yola bakan cephesinde gördüğümüz yumurta friz Neoklasik üslubun motif formlarındandır. 19. Yüzyıl yapılarının saçaklarında dişli ve yastık frizlerin tek uygulanması ve birlikte kombinasyonları karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızda 51 adet yapıda dişli friz, (Tablo 6.) 14 adet yapıda yastık friz saçak süslemelerinde mevcuttur. (Tablo 7.) Bezemeli geometrik frizler yapının cephesinde ihtişamını artırıcı süsleme unsurlarındandır. Araştırmamızda 13 adet yapının saçaklarında kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 8.) Saçak düzenlemesinde kesme taştan yapılan fûruşlar farklı malzemelerle de bir arada kullanılmıştır. 4 adet yapıda kesme taş malzemeden fûruş süsleme olduğu görülmektedir. (Tablo 10.) İzmir dışında taş malzemeden fûruş süsleme unsurlarına bakıldığında dönem itibarıyla İstanbul'da çok zengin örnekleri vardır. Bunlardan biride İstanbul Tophane Kasrı(1841) saçaklarıdır. Bu saçaklardaki fûruşlar oval, üçgen, kare gibi geometrik şekillerle süslenmiştir. Bitkisel formda olanlar genellikle sarmal S şeklindedir. Bir başka uygulamada düz profil silmelerinde

kullanılan kesme taşlardır. Araştırmamızda incelenen yapılardan 18 adetinde kesme taş malzemeden düz profil silme kullanılmıştır. (Tablo 9.) Bölge dışında bir çok örnekte saçak düzenlemesinde düz kesme taş profil silme vardır. Bunlardan İstanbul Bebek Hıdiva Kasrı, Beşiktaş İhlamur Kasrı ve Tarabya Kalender Kasrı örneklerden bazılarıdır. Kesme taş malzemeyle yapılmış 5 adet yapının saçaklarında kalem işi bezemeler tespit edilmiştir. Saçak altlarında karo üzerine yapılan kalem işleri tek renk yada renkli olarak kullanılmıştır. Tire’de bulunan Alaybey Camii saçak bezemesi ahşap ve alçı malzeme ile yapılmıştır. Alçılı kısımda fresko tekniği uygulanmıştır. Bu sıra dışı bir uygulamada bitkisel madalyonlar içerisinde ve boşluklarda kalem-ı kebirler uygulanmıştır.

18. Yüzyıl	86 sokak no: 46 Muradiye Camii Buca (1797) İkiçeşmelik Camii Konak (1734)
19. Yüzyıl	Mithatpaşa Cad. No:449 Konak Mithatpaşa Cad. No:453 Konak Mithatpaşa Cad. No:549 Konak Mithatpaşa Cad. No:896 Konak 81 sokak No:9 -11-13 Göztepe Konak 210 sokak No:7 Konak 210 sokak no:5 Konak 760 sokak no: 5 Konak 746 sokak no:3 Konak 1469 sokak no:6 Konak 1460 sokak no:29 Konak Atatürk Caddesi No:450 Konak Atatürk Caddesi No:362 Konak 1264 sokak no:20 Konak 1264 sokak no:22 Konak Cumhuriyet Bulvarı no:252 Konak Mithatpaşa Caddesi no:562/B Konak Mumyakmaz Hacı Veli Camii Anafartalar Cad. No784 Konak 384 sokak no:62 Konak Atatürk Lisesi Konak (1888) Kemeraltı bitişik yapılar Anafartalar Caddesi üzeri Konak Pratik Kız Sanat Okulu 141 sokak Konak (1888)

	Saint John Katedrali Şehit Nevres Bulvarı no :29 Konak (1862) Karşıyaka Tren İstasyonu (1865) Aliberti Köşkü Kazım Karabekir Caddesi no:49 Bornova (1856) Saint Mary Magdalen Protestan Kilisesi Gençlik Caddesi no:20 Bornova (1857) Murat Köşkü Kazım Karabekir Caddesi no:56 Bornova (1881) Manoly Otel 81 sokak no:25 Buca (1838) 119 sokak no:12 Buca 119 sokak no:10 Buca Uğur Mumcu Caddesi no:21 Buca Uğur Mumcu Caddesi no:33 Buca 102 sokak no:28 Buca Ahmetli Köyü Camii Torbalı (1895) Cambaz Hanı Çakaloğlu Hanı Çeşmesi (1805) Çakaloğlu Hanı Sebili (1805)
20.Yüzyıl	Asansör Binası Konak (1907) Bet İlel İsrail Sinagogu Mithatpaşa Caddesi Konak (1907) Notre Dame De Lourdes Kilisesi Göztepe Konak (1902) Cemal Gürsel Caddesi no:184 Karşıyaka Saint Helen Kilisesi Latife Hanım sokak üzeri Karşıyaka (1904) Un Fabrikası Mürsel Paşa Caddesi no:140 Bornova (1908) Gençlik Caddesi no:4 Bornova Kazım Karabekir Caddesi no:53 Bornova 107 sokak no:7 Buca Gölcükler Camii Menderes (1902) 1838 sokak no:5 Karşıyaka 119 sokak no:7 Buca (1911)

Tablo 6: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemedен Dişli Friz Saçak Düzenlemeleri.

19. Yüzyıl	Mithatpaşa Cad. No:449 Konak Mithatpaşa Cad. No:793 Konak 210 sokak No:7 Konak 770 sokak no: 12 Konak 1469 sokak no:6 Konak 1264 sokak no:20 Konak 1264 sokak no:22 Konak Sirkehane Fevzi Çakmak Caddesi no:33 Bornova Uğur Mumcu Caddesi no:51 Buca 107 sokak no:1 Buca
20. Yüzyıl	Asansör Binası Konak (1907) Notre Dame De Lourdes Kilisesi Göztepe Konak (1902) 102 sokak no:21 Buca 1841 sokak no:103 Karşıyaka

Tablo 7: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemeden Yastık Friz Saçak Düzenlemeleri.

19. Yüzyıl	Mithatpaşa Cad. No:447 Konak 760 sokak no: 5 Konak 1460 sokak no:29 Konak Atatürk Caddesi No:370 Konak Mithatpaşa Lisesi Konak (1881) Atatürk Caddesi No:446 Konak Manoly Otel 81 sokak no:25 Buca (1838) 176 sokak No:11 Konak 760 sokak no: 5 Konak R.Whittall Köşkü Gençlik Caddesi no:24 Bornova (1840) Whittal Köşkü 80 sokak no:28 Bornova (1851)
20. Yüzyıl	Gölcükler Camii Menderes (1902) Notre Dame De Lourdes Kilisesi Göztepe Konak (1902)

Tablo 8: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemedan Bezemeli Geometrik Friz Saçak Düzenlemeleri

18. Yüzyıl	Birgi Ulu Camii (1313) Cüneyt Bey Camii Menderes (15. Yüzyıl) Samancıoğlu Camii Menderes (1551) Hisar Camii Çeşme (1508) 86 sokak no: 46 Muradiye Camii Buca (1797)
19.Yüzyıl	Fabrika 1347 sokak no:6 Konak (1895) Ali Paşa Şadırvanı Konak (1895) Atatürk Müzesi Alsancak Konak (1862) Dönertaş Sebili Anafartalar Caddesi Konak (1814) Havagazı fabrikası Alsancak Konak (1862) Saint Vukolos Kilisesi 1274 sokak Konak (1886) Saint John Kilisesi Talatpaşa Bulvarı no:51 Alsancak Konak (1874) Whittal Köşkü 80 sokak no:28 Bornova (1851) Buca Tren İstasyonu (1872) Protestan Baptis Kilisesi Erdem Caddesi no:86 Buca (1834) Konut Uğur Mumcu Caddesi no:51 Buca Konut 107 sokak no:1 Buca Konut 102 sokak no:21 Buca

Tablo 9: Yüzyıllara Göre Kesme Taş Malzemedan Düz Profil Silme Saçak Düzenlemeleri.

19.Yüzyıl	Atatürk Caddesi No:392 Konak Atatürk Caddesi No:370 Konak Atatürk Caddesi No:372 Konak Mithatpaşa Lisesi Konak (1881)
-----------	--

Tablo 10: 19.Yüzyıl Kesme Taş Malzemedan Furuş Saçak Düzenlemeleri.

19. Yüzyıl	107 sokak no:1 Buca 102 sokak no:21 Buca 770 sokak no: 12 Konak Alaybey Camii Tire (1817)
20.Yüzyıl	Cemal Gürsel Caddesi no:184 Karşıyaka

Tablo 11: Yüzyıllara Göre Saçak Düzenlemelerinde Kullanılan Karosiman ve Kalem İş Uygulamalar.

Araştırmamızda tuğla malzemeyle yapılsaçakların, 19. Yüzyıl öncesi ve sonrası toplam 38 adet yapıda olduğu görülmektedir. Tuğla malzemenin 19. Yüzyıl öncesi geleneksel saçak tezyinatında kullanımındaolmasına karşın araştırmamızdaki 20. Yüzyıl yapılarında bu malzemeyle saçak süslemesi yapılmamıştır. Tuğla malzemeyle yapılan saçak süslemelerinin 19. Yüzyıl öncesinde geçmişi Bizans yapılarına kadar uzanan kirpi saçak tekniği genellikle dini yapılarda sıkça kullanılmıştır. (Tablo 12.) Kirpi saçak tekniği 19. Yüzyıl yapılarında genellikle han ve fabrikalarda tatbik edilmiştir. Düz profil silmelerde de tuğla malzemeyle yapılmış saçaklar mevcuttur. Araştırmamızda 6 yapıda görülen bu yerleştirmenin 2 adeti 18. Yüzyıl, 4 adeti 19. Yüzyıl yapılarında tespit edilmiştir. (Tablo 13.) Friz etkisinin verilmeye çalışıldığı malzemelerden olan tuğla, Buca 119 sokak no:10 ve Konak tarihi un fabrikasının saçaklarında kullanılmıştır. Bu uygulamaların dışında alaturka kiremit ile dantela etkisi verilmeye çalışılan üç adet yapı mevcuttur. Seferihisar Turabiye Camii (1783), Cumhuriyet Bulvarı no:268 Konak ve 785 sokak no:34 Gölcükler Menderes.

18. Yüzyıl ve Öncesi	Kınık Ulu Camii (1314) Tire Karakadı Camii (14. Yüzyıl) Mordoğan Ayşe Kadın Camii(14. Yüzyıl) Bornova İsa bey Camii(14. Yüzyıl) Urla Kamanlı Camii(15. Yüzyıl) Menderes Kasım Paşa Türbesi (1505) Bayındır Hacı İsmail Ağa Mescidi (1540) Seferihisar Sığacık Camii (16. Yüzyıl) Konak Aliaga Camii (1672) Konak Başdurak Camii (1652) Birgi Derviş Ağa Camii (1663) Bornova Santa Maria Katolik Kilisesi (1797) Urla Kütük Minare Mescidi (1730) Konak Kızlarağası Hanı (1744) Birgi Karaoğlu Camii(18. Yüzyıl)
19.Yüzyıl	Konak Çakaloğlu Hanı (1806) Fabrika 1264 sokak no:10 Konak Fabrika 1266 sokak no:1 Konak Buca Saint John Baptis Latin Kilisesi (1834)

Tablo 12: Yüzyıllara Göre Kirpi Saçak Düzenlemeleri.

18. Yüzyıl	Yalı Camii Konak (1774) 86 sokak no: 46 Muradiye Camii Buca (1797)
19.Yüzyıl	Saint Vukolos Kilisesi 1274 sokak Konak (1886) Saint John Kilisesi Talatpaşa Bulvarı no:51 Alsancak Konak (1874) Charnaud Köşkü 80 sokak no:25 Bornova (1831) Tahtalı Camii Kınık (1884) Akarcalı Camii (1887) Asmalı Mescid (1892)

Tablo 13: Yüzyıllara Göre Tuğla Malzemeden Düz Profil Silme SaçakDüzenlemeleri.

Sonuç olarak araştırmamızdan elde etmiş olduğumuz veriler neticesinde 19. Yüzyıl İzmir yapılarının saçak düzenlemesinde en çok tercih edilen malzemenin alçı olduğunu söyleyebiliriz.(Tablo 1.)19. Yüzyıl sonrasında alçı malzeme genellikle düz profil silmelerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. (Tablo 14.)Alçı malzemeyle düzenlenmiş saçak yapılarında dişli friz etkisi verilmek istendiğinde küçük formlar tercih edilmiştir. Tuğla ve taş malzemenin üzerinin kaplanmasıyla bir dolgu malzemesi olarakda değerlendirilmesi kullanım alanlarını yaygınlaştırmıştır. Şekil verilmesi kolay olduğu için alçı fûruşgibi saçak altı bezemelerde tercih nedeni olmuş ekonomik bir malzemedir. (Tablo 15.)Bu malzeme darbelere karşı zayıf fakat tamir edilmeye müsait yapısı nedeniyle günümüzde de bezemelerde tercih edilmektedir. 19. Yüzyıl İzmir yapılarının saçak süslemelerinde en çok kullanılan ikinci malzeme taş, üçüncü malzeme ise ahşaptır. En az tercih edilen malzeme ise metaldir. Sonraki yüzyılda da bu sıralama gözlemlediğimiz yapılardan anlaşılabacağı üzere değişmemiştir. Saçak korniş süslemelerinde düz profil silmeler en çok tercih edilen bezeme tekniğidir. (Tablo 14.) İkinci sırada kesme taş malzemedan dişli ve yastık friz tezyinatları yaygın olarak kullanılmıştır. Ahşap malzeme ile yapılan saçak süslemelerinde dantela, saçak altlarında payanda ve ızgara çıtalarla yapılmış bezemeler genellikle büyük bahçe içerisinde olan köşk tipi yapılarda uygulanmıştır. Bu tekniklerden en çok tercih edileni saçak altlarına dekoratif anlamda kullanılan payandalardır. En az tercih edilen ahşap saçak düzenlemesi ise geniş saçak altlarına çıtalarla yapılan ızgara bezemedir. (Tablo 4.) Son olarak saçak korniş süslemesinde tuğla malzeme ile yapılan kirpi saçak tekniği 19. Yüzyıl öncesi fabrika veya dini mimaride çok sık kullanıldığını görmekteyiz. (Tablo 12.) Merkez dışındaki ilçelerde yapılan dini mimaride çok tercih edilen bir saçak düzenlemesidir. Hem Müslüman hem de Hristiyan cemaatinin dini yapılarında tercih ettiği bir tekniktir. Kademeli ve binmeli bir şekilde kullanıldığı için kirpi saçak bölümlerini arttırmak tercihlere göre yapılmıştır. Yapının çatı yüksekliğinin ayarlanmasında da yardımcı bir unsurdur. Sadece kirpi saçak süslemesinde değil düz profil silmelerde, dişli friz etkisi verilmeye çalışılan uygulamalarda da tuğla malzeme kullanılmıştır.

18. Yüzyıl ve Öncesi	Mumyakmaz Hacı Veli Camii Anafartalar Cad. No784 Konak (1737) Çorakkapı Camii Basmene Konak (1745) Odunkapı Camii 446 sokak Konak (1754) Şeyh Ahmet Camii Özbek Urla (1729) Poyracık Camii Kınık (1773) Şeyh Ahmet Camii Özbek Urla (1729) Hacı Mahmut Camii 2. Beyler Konak Hatuniye Camii Konak (1625) Kemeraltı Camii Konak (1672) Kestane Pazarı Camii Konak (1667) Santa Mana Katolik Kilisesi Konak (1667) Şadırvan Camii Konak (1636)
19. Yüzyıl	Konut 384 sokak no:57 Konak Konut 384 sokak no:55 Konak Konut 384 sokak no:62 Konak Atatürk Lisesi Konak (1888) Basmene Garı Konak (1876) Damlacık Camii Konak (1890) Arap Camii Eşrefpaşa Konak Asmalı Mescit Eşrefpaşa Caddesi Konak (1894) Hükümet Konağı (1872) Kadın Doğum Hastanesi Konak (1872) Pratik Kız Sanat Okulu 141 sokak Konak (1888) Konak Pier (1854) Kumrulu Mescit 1277 sokak Konak Naturzade Camii 838 sokak Konak (1875) Hacı Mehmet Camii İsmet İnönü sokağı Konak (1864) Saint John Katedrali Şehit Nevres Bulvarı no :29 Konak (1862) Uşakizade Köşkü 144 sokak Konak (1860) Latife Hanım Köşkü Karşıyaka (1860) Soğukkuyu Merkez Camii (1874) Ballian Köşkü 83 sokak no:23 Bornova (1876) Barry Köşkü Fevzi Çakmak Caddesi no:49 Bornova (1840) Belhomme Köşkü Fevzi Çakmak Caddesi no:32 Bornova (1880)

Bornova Tren İstasyonu (1865)
Charlton Whittal Köşkü Gençlik Caddesi no:12 Bornova (1817)
Konut 384 sokak no:57 Konak
Konut 384 sokak no:55 Konak
Konut 384 sokak no:62 Konak
Atatürk Lisesi Konak (1888)
Basmane Garı Konak (1876)
Bet- İlel Sinegogu Konak (1809)
Damlacık Camii Konak (1890)
Arap Camii Eşrefpaşa Konak
Hevra Sinagogu Konak (1838)
Asmalı Mescit Eşrefpaşa Caddesi Konak (1894)
Hükümet Konağı (1872)
Kadın Doğum Hastanesi Konak (1872)
Pratik Kız Sanat Okulu 141 sokak Konak (1888)
Konak Pier (1854)
Kumrulu Mescit 1277 sokak Konak
Naturzade Camii 838 sokak Konak (1875)
Hacı Mehmet Camii İsmet İnönü sokağı Konak (1864)
Saint John Katedrali Şehit Nevres Bulvarı no :29 Konak (1862)
Uşakizade Köşkü 144 sokak Konak (1860)
Latife Hanım Köşkü Karşıyaka (1860)
Soğukkuyu Merkez Camii (1874)
Ballian Köşkü 83 sokak no:23 Bornova (1876)
Barry Köşkü Fevzi Çakmak Caddesi no:49 Bornova (1840)
Belhomme Köşkü Fevzi Çakmak Caddesi no:32 Bornova (1880)
Bornova Tren İstasyonu (1865)
Charlton Whittal Köşkü Gençlik Caddesi no:12 Bornova (1817)
Cem Evi Kazançoğlu sokak no:7 Narlıdere (1874)
Alaçatı Pazaryeri Camii (1874)
Abdullah Ağa Camii Karaburun (1899)
Hacı Memiş Ağa Camii Alaçatı Çeşme (1812)
Hacı Memiş Ağa Camii Çeşme (1812)
Hacı Mehmet Ağa Camii Çeşme (1842)
Orhaniye Camii Torbalı (1887)

	Torbalı Merkez Camii (1891) Özbek Köyü Camii Torbalı (1890) Konut Mithatpaşa Cad. No:447 Konak Konut Mithatpaşa Cad. No:549 Konak Konut 128 sokak No:5 Konak Konut 176 sokak No:11 Konak Konut 121 sokak no:2 Buca (1876) Alaçatı Pazaryeri Camii (1874) Abdullah Ağa Camii Karaburun (1899)
20. Yüzyıl	Eşrefpaşa Camii Konak (1904) Afyon Hanı Cumhuriyet Bulvarı no:68 Konak (1931) Bet İlel İsrail Sinagogu Mithatpaşa Caddesi Konak (1907) Konut Mithatpaşa Caddesi no:233 Konak Ticarethane Cumhuriyet Bulvarı no:66 Konak Çatalkaya Hanı Fevzipaşa Bulvarı no:12 Konak (1931) Saint Rosaire Dom Kilisesi 1481 sokak no:8 Konak (1947) Milli Kütüpane Konak (1911) Salepçioğlu Camii Konak (1906) Hacı Osman Paşa Camii Karşıyaka (1901) Saint Helen Kilisesi Latife Hanım sokak üzeri Karşıyaka (1904) Konut 121 sokak no:31 Buca Gölcükler Camii Menderes (1902) Hacı Apti Ağa Camii Ödemiş (1904)

Tablo 14: Yüzyıllara Göre Alçı Malzemedен Düz Profil Silme Saçak Düzenlemeleri.

19.Yüzyıl	1460 sokak no:29 Konak 1264 sokak no:18 Konak Mithatpaşa Caddesi no:562/A Konak Atatürk Lisesi Konak (1888)
-----------	---

	Pratik Kız Sanat Okulu 141 sokak Konak (1888) R.Whittall Köşkü Gençlik Caddesi no:24 Bornova (1840) Turizm İl Müdürlüğü Binası Konak (1891) Kız Sanat Okulu Konak (1888) Atatürk Lisesi Konak (1888)
20. Yüzyıl	Cumhuriyet Bulvarı no:198 Konak Bet İlel İsrail Sinagogu Mithatpaşa Caddesi Konak (1907) Cumhuriyet Bulvarı no:254 Konak Cumhuriyet Bulvarı no:198 Konak Mithatpaşa Caddesi no:562/A Konak

Tablo 15: Yüzyıllara Göre Alçı Malzemeden Furuş Saçak Düzenlemeleri.

KAYNAKÇA

- Akkurt, Hümeýra Birol, **19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde, Bornova ve Buca Levanten Köşklere Mekansal Kimliğinin İrdelenmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2004.
- Akkurt, Hümeýra ve diğerleri, **İzmir Mimarlık Rehberi 2005**, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İstanbul, 2005.
- Akdemir, Zafer ve Ezgi Korkmaz, "Çatı ve Cephe Sistemlerinde Görsel Etki", **5. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Tınaztepe yerleşkesi Buca – İzmir, 15 -16 Nisan 2010, s.143
- Aktemur, Ali Murat, "Batılılaşma Dönemi İstanbul Mimarisinden Eklektik Üslupta Bir Yapı: Galata Gümrük Binası", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Cilt:16, Sayı:3, 2012. ss. 10-16.
- Aktepe, Münir "İzmir Suları Çeşme ve Sebilleri ile Şadırvanları Hakkında Bir Araştırma", **Tarih Dergisi**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, Sayı:30 İstanbul, 1976, ss. 105-154.
- Aksu, Hatice."Rokoko", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:35, İstanbul 2014. ss. 160-161.
- Akyüz Levi, Eti, "Kentteki Tarihi Yapılar", **İzmir Kent Tarihi**, İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, İzmir 2009, ss. 112-215
- Alsaç, Üstün." Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrinde ki Evrimi", **Mimarlık Dergisi**, Sayı 11-12, Kasım-Aralık 1973. ss. 12-17.
- Ahunbay, Zeynep ve Gül Köksal, "İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri", **İTÜ dergisi**, a mimarlık yayınları, İstanbul, Eylül 2006, Cilt:5, Sayı:2, ss. 125-136.
- Ahunbay, Zeynep, "Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme." **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Cilt:1, İstanbul 1988, ss. 531-538
- Anadolu, Mükerrrem Usman, "Batı Anadolu Helenistik ve Roma Devri

Mimarlığında Meander Motifi", **Arkeoloji Dergisi**,
Cilt:1, Sayı:36, Ankara 1991, ss.3-11.

Armağan, Mustafa. " **Prof. İlber Ortaylı ile Konuşma, Bir Kabuk Değiştirme
Dönemi**" İstanbul Armağanı Lâle Devri, İstanbul
Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Yayınları, İstanbul
2000.

Arıcan, Hasan, **Bornova Köşkleri Gezginler ve Anıları**, Tepekule Kitaplığı
Yayınları, İzmir, 2003.

Arık, Rüçhan, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları, Ankara, 1976

Aslanapa, Oktay. **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1986.

Atay, Çınar, **Osmanlı'dan Cumhuriyete İzmir Planları**, Yaşar Eğitim ve Kültür
Vakfı Yayınları, İzmir, 1998, s.84

Atay, Çınar, **Tarih İçinde İzmir**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir,
1978.

Atay, Çınar, **İzmir'in İzmir'i**, Esiad Yayınları, İzmir 1993

Ayverdi, E.Hakkı. **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve 2. Sultan Murad Devri**,
İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1989.

Aytaç, Çetin, **Geleneksel Türk Süsleme Sanatı**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi,
Ankara 1993.

Batur, Afife, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", **Anadolu Sanatı
Araştırmaları II**, İstanbul 1970, ss. 135-210.

Batur, Afife ve Selçuk Batur, "İstanbul'da 19. Yüzyıl Sanayi Yapılarından
Fabrika-i Hümayunlar", **I. Uluslararası Türk-İslam
Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildirileri**, İTÜ
yayınları, İstanbul, 1981,
ss. 332-341.

Batur, Afife, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarisi", **Tanzimattan
Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:4, 1985,
İstanbul ss. 1057-1073.

Batur, Afife, "Ortaköy Camii", **Dünden Bugüne Beşiktaş, Beşiktaş Belediye
Başkanlığı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, ss.
168-170.

- Ballice, Gülnur.” İzmir’de 20. yy. Konut Mimarisinin Kentsel Doku ve Mimari Özellikler Açısından Tarihsel Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi”,**İzmir Serbest Mimarlar Derneği, Konut Sempozyumu**, İzmir Kasım 2008. ss. 102-114.
- Baykara, Tuncer, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1974.
- Beyru, Rauf, **19.Yüzyılda İzmir’de Yaşam**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 61.
- Binan, Muhittin. **Türk Saçak ve Kornişleri**, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınlanmış Doçentlik Çalışması, Pulhan Matbaası, 1952, İstanbul.
- Başar, Mehmet Emin, Hacı Abdullah Erdoğan.” Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Tren Garları”, **S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi**, c.24, Konya 2009. ss. 32-46.
- Bakırer, Ömür, "Anadolu Mimarisinde Taş ve Tuğla İşçiliği", **Başlangıcından Günümüze Türk Sanatı**, Ankara 1993, s. 256.
- Bozdemir, Mustafa, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Endüstriyel Mirasımız**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.
- Rüstem Bozer, "Ahşap Sanatı", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı II**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2006, ss. 533-541.
- Buksur, Hacer. "Saçıkara Yörüklerinde Yaşayan Dokumalar”,**Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, Sayı:7,Isparta MAYIS 2011.ss. 16-28.
- Bulut, Lale, "İzmir Camilerinde Alçı Süsleme”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:8, İzmir 1996, ss.1-9.
- Bulut, Yücel "Oryantalistlerin İstanbul’u”, **Din ve Hayat Dergisi**, Sayı.9, Şubat 2010, ss.121-122.
- Can, Selman, "Balyan Ailesi ve Osmanlı İmar Sektöründeki Yeri”, **Tarihte Türkler ve Ermeniler Sosyo –Ekonomik Hayat**, Türk Tarih Kurumu,Cilt:5, Ankara, 2014, ss.114-123.
- Cantay, Gönül. "Türk Süsleme Sanatında Meyve”, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 3 Sayı:5, İzmir Güz 2008. ss. 40-52.
- Ceylan, Oğuz. "Nuruosmaniye Camii Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri”, **Vakıf Restorasyon Yıllığı**, Sayı:5, İstanbul

2012. ss. 45-59.

Çalışır, Deniz. "Osmanlı Görsel Kültüründe Meyve Teması: Geleneksel Natürmort Resimleri Bağlamında Bir Değerlendirme", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 3, Sayı:5, Ankara 2008. ss. 73-89.

Çayırdağ, Mehmet. "Huand Hatun Külliyesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, Cilt:18, s.262.

Çıkış, Şeniz "Modern Konut' Olarak 19. Yüzyıl İzmir konutu. Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar", **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi METU JFA**, Sayı:2, Ankara 2009, s.211-233.

Çıkış, Şeniz."Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi İzmir Konutu:Yerellik ve Melezlik",**ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, Ankara 2011. ss. 53-68.

Çiftçi, Aynur ve Nadide Seçkin,"19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri yapılar ve Koruma Sorunları", **Megaron, YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi**, 2005, Cilt:1, Sayı:1, ss. 51-66.

Denel, Serim, **Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri**, ODTÜ Yayınları. Ankara, 1982

Demiriz ,Yıldız."18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı", **Sanat Tarihi Yayınları Sempozyum Bildirileri**, İstanbul 20-21 Mart 1997. ss. 80-97.

Demiriz,Yıldız. "18. Yüzyılda Osmanlı Mimarisi"
,<http://18osmanli.wordpress.com/2014/04/06/18-yuzyilda-osmanli-mimarisi/>, (06.04.2014)

Demiriz, Yıldız .**Osmanlı Mimarisinde Süsleme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

Duman, Niyazi ve Sadettin Ökten, **Ahşap Yapı Dersleri. I**, Yem Yayınları, İstanbul 1988

Düzbakar, Ömer." 15-18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa'nın Yeri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, 6 Şubat 2009. ss. 183-104.

- Doğanay, Aziz, "Tezyinat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Yıl 2001, Cilt 41, s.80.
- Dönmez, Haydar. **Atatürk Evleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2007.
- Eyice, Semavi. "Nuruosmaniye Külliyesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, Cilt:33, ss. 265-266.
- Erpi, Feyyaz. "İzmir'de Levanten Mimarisi", **Mimarlık Dergisi**, Sayı 1, Ankara Ocak 1975. ss. 15-24.
- Erpi, Feyyaz, **Buca'da Konut Mimarisi 1838 – 1934**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1987.
- Erge, Kaan "Yeni Sanat'ın Pasaport'taki Temsilcisi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Binası", **İzmir Kültür ve Turizm Dergisi**, Mayıs-Haziran 2010 İzmir, Yıl:1, Sayı:5. ss. 67-73.
- Ersoy, Bozkurt, **İzmir Hanları**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
- Eyüce, Özen. "Resimlerle Geçmişten Günümüze Konak" **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir 2000, Sayı:3. ss. 4-18.
- Goodwin, Godfrey, **A history of Ottoman architecture**, Johns Hopkins Press.U.K. 1971.
- Goffman, Daniel, **İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2000
- Göksel, Ali Esat ve Sinan Kuneralp, "Establishment and Development of Hotels in 19th Century in İstanbul", **I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildirileri**, İTÜ, İstanbul, 1981, ss. 211-217.
- Gündüz, Filiz. "Ortaköy Camii", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:33, İstanbul 2014, s.409.
- Günay, Vehbi. "Bornova Merkez Hüseyin İsa Bey Camii ve Kitabeleri", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:23, Sayı 2, İzmir Aralık 2008. ss. 187-102.
- Gülenaz, Nursel. **Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar**, İTO Yayınları, İstanbul 2011.
- Güler, Mustafa ve İlknur Aktuğ Kolay, "12. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri", **İtü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, Eylül 2006 İstanbul, ss. 83-90.

Hasol, Doğan, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1993.

Hasol, Doğan, "Mimari ve Malzeme", **Mimarlık Dergisi**, Cilt:36, Sayı:10, İstanbul, 1966, s.13

İnci, Nurcan. "18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler", **Vakıflar Dergisi**, Sayı 19, Ankara 1985. ss. 223-237.

İpekoğlu, Başak ve Mine Hamamcıoğlu. "İzmir Mithatpaşa endüstri Meslek Lisesi Binasının Tanıtımı, Yangın Sonrası Durumu ve Onarım Kararı", **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir 1998, Sayı:2. ss. 14-22.

Kalças, Evelyn Lyle, **Gateways to the Past Houses and Gardens of Old Bornova**, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1978

Kayın, Emel. "İzmir'de Kentsel - Mimari Kavrayışı Dönüştürmek ve Yeni Başlangıçlar", **TMMOB İzmir Kent Sempozyumu**, 28-30 Kasım İzmir 2013. ss. 446-462.

Kayın, Emel "17. Yüzyıl ile 20. Yüzyılın İlk Çeyreği Arasındaki İzmir Kent İçi Konaklama Yapıları Özelinde Konaklama Yapılarının Tarihsel Evrimi", Yayınlanmamış Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1998.

Köse, Mahmut." Çatı Tasarımında Malzeme Seçim ve Malzeme Kullanım Kriterleri", **2. Ulusal Çatı ve Cephe Kaplamalarında Çağdaş Malzeme ve Teknolojiler Sempozyumu**, CNR İstanbul, 20 - 25 Mart 2005. ss. 7-14.

Kuban, Doğan, **Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları**, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1965

Kuban, Doğan "Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler", **Mimarlık Dergisi**, Cilt:36, Sayı:10, İstanbul, 1966, ss.15-20.

Kuban, Doğan ve Daniel Goffman, **İzmir ve Ege'den Mimari İzlenimler**, Çimentoş Yayınları, İzmir, 1994, s.84.

Kuban, Doğan, **Kaybolan Kent Hayalleri Ahşap Saraylar**, Yem Yayınları, İstanbul 2001

Kuban, Doğan, **Osmanlı Mimarisi**, Yem yayınları, İstanbul 2007

Kurmuş, Orhan, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Bilim Yayınları, İstanbul, 1977.

Kuyulu Ersoy, İnci, "Bornova Levanten Köşklerine Mimari Açıdan Bir Bakış",
Bornova Köşkleri Gezinler ve Anıları, (Hasan Arıcan),
Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2003

Kuyulu Ersoy, İnci. "İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Mimarisi", **75. Yılında
Cumhuriyet ve Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Ege
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 19-21 Ekim 1998 İzmir.
ss. 92-106.

Kuyulu Ersoy, İnci. "İzmir (mimari)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Yıl 2001, Cilt
23. s.529.

Kuyulu Ersoy, İnci, **Avrupalı mı Levanten mi?**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2006.

Kuyulu Ersoy, İnci, **Kara Osman-oğlu Ailesine ait Mimari Eserler**, Kültür ve
Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992

Kuyulu Ersoy, İnci, "Karşıyaka Levanten Konutlarından Örnekler", **Karşıyaka
Kültür ve Çevre Sempozyumu**, Karşıyaka Belediyesi
Kültür Yayınları, İzmir 22-23 Aralık 2005, ss. 106-115.

Kuyulu Ersoy, İnci, "Cultural Contributions of the Levantines in Izmir", **19.yy'da
Mersin ve Akdeniz Dünyası**, Mersin Üniversitesi Yayın-
ları, Mersin, 2002, ss.73-78.

Kuyulu Ersoy, İnci, "Dinsel Yapılar Mimarisi 1:Cami ve Mescidler" **İzmir Kent An
siklopedisi,(Mimarlık 1)**, İzmir Büyükşehir Belediye-
si, Cilt:1, İzmir, 2013, ss.88-136.

Mülayim, Selçuk . "Beylerbeyi Camii ve Külliyesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**,
Cilt:6, İstanbul 2014. s.75.

Onat, Neslihan. "İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Yapıları", **Ege Mimarlık Dergisi**,
İzmir 1992, Sayı:2. ss. 63-78.

"Okulun Tarihçesi"
[http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/01/365840/icerikler/okulumuzun-
tarihcesi_122520.html](http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/01/365840/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_122520.html) ,(Yayın:14.12.201
Güncelleme:23.09.2014)

Ödekan, Ayla "Mimarlık ve Sanat Tarihi (1600-1908)", **Türkiye Tarihi 3,
Osmanlı Devleti 1600-1908**, Cem Yayınevi, İstanbul,
2009, ss. 369 - 455.

Öney, Gönül, "Türk Çini ve Seramik Sanatı.", **Başlangıcından Günümüze Türk
Sanatı**, Ankara 1993

Özaslan, Nuray, **Mimarlık Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

Polatçı, Türkan. "Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Şubat 2002. ss. 249-263.

Selçuki, Ayşegül."Tarihi Asansör", **İzmir Ticaret Borsası Ar&Ge Bülteni**, Ekim 2007 İzmir. ss. 28-34.

Serçe, Erkan ve diğerleri, **Küllerinden Doğan Şehir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2003.

Scherzer, Karl Von, **İzmir 1873**, çev. İlhan Pınar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2001

Sözen, Metin / Uğur Tanyeli."Birinci Ulusal Mimarlık", **Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü**, İstanbul 2007.

Sönmez, Neslihan, **Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997.

Sönmez, Neslihan,"Batı Anadolu Konut Mimarisi Tarihinde Bir Kentin Türk Dönemi: Bergama Evleri", **Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Dergisi**, Sayı:8, İzmir Eylül 1998, s. 45.

Şenocak, Bülent, **Levant'ın Yıldızı İzmir, Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler**, Şenocak Kültür Yayınları, İzmir, 2003, s.59.

Türk Hakimiyeti Dönemi, <http://www.kultur.gov.tr/TR,72715/buca.html>, (27. 07. 2014)

Uçar, Aygöl,"İzmir Konutlarında Karosimanlar", **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi, İzmir, Cilt:23, Sayı:1, Nisan 2014, ss.67-81.

Umar, Bilge. "Kordelio(Şimdi Karşıyaka) Adının Kökeni ve Anlamı Üzerine", Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, İzmir 1993. ss. 209-224.

Yakartepe, Elif Çelebi ve Can Binan."İstanbul'un Modernleşme dönemi Otelleri (1840-1914)", **Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi Megaron**, Cilt:6, Sayı:2, İstanbul 2011. ss. 88-101.

Yorulmaz, Şerife, **İzmir Basınında Levantenler (19.yüzyılın 2.yarısı)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ensti

SÖZLÜK

Alınlık: Çatı yapım tekniği olan iki yöne eğimli kırma çatının üçgen düz kısmına “alınlık” denilmektedir.

Füruş: Saçakların ve çıkmaların altına yalnızca süsleme amacıyla konulan küçük destek ya da oymalı süsler.

Korniş: Bir binanın yüzünde üst kenarı sınırlamak veya katları birbirinden ayırmak üzere yapılmış, boydan boya giden profilli çıkıntı. Saçak kenarındakine saçak silmesi de denilmektedir.

Kirpisaçak: Eski yapılarda, tuğladan yapılmış, testere dişi şeklinde saçak bindirmeliği.

Saçak Dantelası: Ahşap lataların ajur tekniğiyle süslendikten sonra saçak alın tahtası üzerine belirli bir açıyla yerleştirilmesi. Geniş kısmına damlalık sivrilen uç kısmına da tığ denilmektedir.

Saçak Alın Tahtası: ahşap malzemeden yapılmış çatılarda saçakta merteklerin uçlarını birleştiren, yani saçağın altına boydan boya yerleştirilen profil tahta.

Vektörel Çizim: Her bir nesnenin matematiksel ifadelerle oluşturulduğu ve detay kaybetmeden herhangi bir boyuta yeniden ölçeklendirilebilen grafik türüdür.